

II. Przegląd piśmiennictwa

A. Dział prawniczy

1. *Filozof ja i teorje prawa, encyklopedie, bibliografie, kodeksy, zbiory etc.*

Peretiatkowicz Antoni Prof. Dr.: Wstęp do nauk prawnych. Wydanie drugie, przejrzane i poprawione. Poznań 1932. Str. 79.

Umiejętność wyłożenia przedmiotu zawilego i obszernego w krótkim zarysie jest naprawdę rzadka. Trzeba nietylko gruntownie dany przedmiot znać, aby móc z całokształtu wyłuskać rzeczy najistotniejsze, lecz musi się ponadto posiadać dar związłego i jasnego przedstawienia tych rzeczy wybranych z całości.

Prof. Peretiatkowicz tę rzadką umiejętność posiada, czego dowiódł nam już niejednokrotnie, czyto swą pracą o państwie współczesnem, w której dał zarys najogólniejszych nauk o organizacji państwowej, czy opracowaniem zasad naszego ustroju konstytucyjnego, czy wreszcie pożytecznem wydaniem współczesnej encyklopedji politycznej i gospodarczej. Obecnie prof. Peretiatkowicz wydał na nowo wyczerpaną zdawna „Encyklopedję prawa”, wprowadzając w stosunku do pierwszego wydania szereg drobnych poprawek i uzupełnień. Na 70 stronicach książeczki małego formatu umiał Autor poruszyć niemal wszystkie zagadnienia t. zw. teorji prawa, przytoczyć poglądy czołowych uczonych i wyłożyć pokrótce własne koncepcje. Przed czytelnikiem przesuują się więc kolejno tematy tak doniosłe i trudne, jak pojęcie prawa, cechy odróżniające prawo od moralności i zwyczaju, kwestja źródeł i rodzajów prawa, zagadnienie stosunku prawnego, wreszcie niezwykle ciekawy rozdział o zadaniach i metodzie nauk prawnych. O wszystkich tych tematach Autor mówi nam to, co najważniejsze, w słowach prostych, w wykładzie przejrzystym, zwrotami oszczędnymi. — Wystarczy przejrzeć ustępy, odnoszące się do teorji Petrażyckiego, aby przekonać się o talencie Autora przedstawiania rzeczy bardzo trudnych i skomplikowanych w sposób przejrzysty, a zarazem wierny.

Wstęp prof. Peretiatkowicza, będący jedynym tego rodzaju opracowaniem oryginalnym w języku polskim, posiada wszystkie dane do tego, by stać się prawniczym vademecum dla naszej młodzieży studjującej. A i prawnikom, pracującym na niwie praktycznej, przyda się odświeżyć swój zapas wiedzy fachowej tem syntetycznym ujęciem najważniejszych zasad i problemów nauki prawa.

Artur Miller (Warszawa).

Księga Pamiątkowa ku czci Władysława Abrahama, I—II, Lwów 1930—31.

Jest zwyczajem, przyjętym w świecie naukowym, że uczonemu wielkiej miary i niepoślednich zasług składają przyjaciele, koledzy i uczniowie hołd w postaci księgi pamiątkowej na jego cześć ułożonej. Dar taki, który nieczęsto przypada w udziale, stanowi swego rodzaju odznaczenie, a jest uwieńczeniem pracy i tytułem chwały po wielu latach działalności dla nauki i społeczeństwa. W ostatnich czasach pojawiły się prócz innych pomniejszych obszerne, zbiorowe dzieła o pomnikowym charakterze celem uczczenia Oswalda Balzera, Aleksandra Brucknera i Władysława Abrahama. Z natury rzeczy każda taka księga mieści w sobie szereg prac, odznacza się więc różnaitością tematów, rozmiarów i metod, a różnolitość jest tem większa, im więcej uczestników składa się na treść księgi. Księga ku czci prof. Abrahama, mimo że obejmuje dwa wielkie tomy, a zawiera prac 49, zachowuje powien jednolity charakter, mieści bowiem rozprawy z pokrewnych sobie, choć tak rozległych dziedzin nauk historycznych i prawnych. Wydanie księgi zbiegło się z czterdziestą rocznicą tak owocnej profesury Jubilata w murach uniwersytetu lwowskiego, i z rocznicą trzydziestą chwili, kiedy tegoż uniwersytetu był rektorem. Inicjatywę i trud organizacyjny podjął prof. Przemysław Dąbkowski, któremu zawdzięcza też swe powstanie Balzerowska księga. Uczeńi polscy zgłosili się bardzo licznie do udziału. Na czele postawić należy trzech dostojnych najbliższych przyjaciół Jubilata profesorów Balzera, Pinińskiego i Starzyńskiego a zarazem członków komitetu redakcyjnego. Nie zabrakło X. prof. Fijałka, najznakomitszego historyka naszego kościoła, ś. p. prof. Ptaśnika, profesorów Bujaka, Dąbkowskiego, Kutrzeby, Tymienieckiego. Prac swych uczniów, który w jego seminarjum się kształcili i do jego szkoły zawsze należą mógł znaleźć Mistrz dziesięć. Z uczonych obcych wymienić należy przedewszystkiem H. F. Schmidta z Grazu, który jest dziś bezsprzecznie najlepszym znawcą organizacji kościoła w średnich wiekach na ziemiach słowiańskich i dwu profesorów czeskich: ś. p. Kadleca z Pragi, oraz Rauschera z Bratislavy. Polskie środowiska uniwersyteckie dały dla

księgi następującą ilość rozpraw: Lwów 28, Lublin 5, Warszawa 4, Kraków 3, Poznań 3 i Wilno 3. Na pierwszy plan wysuwają się ilościowo prace z historii prawa, w szczególności z historii prawa polskiego wraz z historią prawa litewskiego i ruskiego, dalej z historii prawa kościelnego, z historii prawa czeskiego, południowo-słowiańskiego, angielskiego i rzymskiego. Także nauka prawa w jej dogmatycznym ujęciu jest na kartach księgi reprezentowana. Są tam bowiem prace z dziedziny prawa cywilnego, karnego, politycznego, skarbowego, prawa narodów, tudzież filozofji prawa. Z nauk historycznych widzimy prace z historii Polski, historii starożytnej, historii kościoła, dyplomatyki, historii religii, kultury, wojskowości, etnografji i archeologii. Ten bogaty a różnorodny zbiór tyłu rozpraw odzwierciedla nie tylko zamiłowanie i zawodowy kierunek badań autorów, ale nie mniej i samego Jubilata, który będąc znakomitym historykiem prawa jest też wielkim humanistą w najobszerniejszem tego słowa znaczeniu. Prof. Abraham otrzymał jubileuszowy dar dużej wartości, nauka polska zyskała szereg zdobyczy z wielu naraz zakresów, ale zawsze oryginalnych i twórczych.

Dr. T. Silnicki (Poznań).

Wł. L. Jaworskiego życie i działalność. Praca zbiorowa. Kraków 1931. Str. 172.

Grono osób powzięło myśl uczczenia zmarłego w r. 1930 prof. Wł. L. Jaworskiego a zarazem trwałego zapoznania ogółu polskiego z najbardziej istotnymi stronami indywidualności wielkiego myśliciela, jego talentu, prac i t. d. W tym celu przyjaciele i koledzy śp. Jaworskiego wydała w r. 1931 pokaźną książkę przedstawiającą zbiorową pracę ludzi wybitnych, przeważnie grupujących się około Wszechnicy Jagiellońskiej.

Prof. Stanisław Estreich daje piękną sylwetkę biograficzną i intelektualną śp. Jaworskiego.

Prof. Fryderyk Zoll pisze o Jaworskim, jako prawniku i cywiliście. Minister Prof. Kazimierz Władysław Kumaniecki podejmuje rozpatrywanie twórczości Jaworskiego w dziedzinie nauki prawa administracyjnego.

Prof. Michał Rostworowski daje szereg uwag na temat rozważań konstytucyjnych na tle „Projektu Konstytucji” W. L. Jaworskiego.

Docent Konstanty Grzybowski roztrząsa teorię W. L. Jaworskiego o suwerennej moralności Chrystusowej.

Prof. Jerzy Lande pisze o Jaworskim myślicielu, zaś prof. Artur Benis o Jaworskim, jako filozofie i ekonomście. Prof. Adam

Krzyżanowski rozpatruje polityczno-gospodarcze poglądy W. L. Jaworskiego. Prof. Ks. Konstanty Michalski kreśli rozwój filozoficzno-religijny zmarłego.

Prof. Rafał Taubenschlag rzuca uwagi na temat stosunku Jaworskiego do historyzmu.

Dr. Mikołaj Rey opisuje pracę Jaworskiego, jako członka parlamentu austriackiego w latach 1911—1918, dr. Jan Hupka odświeża wspomnienia z czasu wojny.

Konstanty Srokowski rysuje nam Jaworskiego, jako człowieka. Ileż prawdy o charakterze zmarłego mówi nam jego zwrot w liście do jednego z przyjaciół z ostatnich dni przed śmiercią; „Cierpię, więc jestem!...”

Prof. Marjan Zdziechowski wspomina zetknięcia się swoje z Jaworskim i odmalowuje wrażenia, jakie na nim wywierał zmarły.

Senator Marcin Szarski dzieli się jako kolega gimnazjalny, pamięcią o tych dniach wczesnej młodości, którą spędził razem z Jaworskim.

Prof. Stanisław Wróblewski z rzewnością przypomina swoje koleżeństwo z Jaworskim spędzone na ławach uniwersyteckich.

Dwaj uczniowie ostatniej prawie generacji, a mianowicie W. A. Zbyszewski i docent Jerzy Stefan Langrod dają nam swoje wspomnienia o serdecznie umiłowanym profesorze. Szczególnie żywe i bezpośrednie są słowa pierwszego.

Prof. Iwo Jaworski zestawiał w końcu książki bibliografię prac swojego wielkiego ojca.

Wszystkie artykuły zamieszczone w książce nie wyczerpują oczywiście tak obszernego tematu, jakim jest szczegółowe przedstawienie i indywidualności i prac W. L. Jaworskiego. Mają jednak szczególną wartość. Pisali je ludzie, którzy cenili zmarłego i kochali go. Ta nuta serdecznego uczucia przebija z kart książki. A nadto pisali ludzie, którzy mają dużo do powiedzenia czyto, gdy chodzi o przedmioty poruszone przez nich, czyto z uwagi na specjalnie głęboki i szlachetny stosunek, jaki ich łączył z osobą śp. W. L. Jaworskiego. Z tych powodów książka posiadać będzie wartość niezastąpioną i trwałą. *Prof Ignacy Czuma* (Lublin).

J o r g a N.: Anciens documents de droit roumain. 2 t. Paris—Bucarest, 1931.

Praca powyższa ma na celu zobrazowanie źródeł prawa rumuńskiego w przebiegu rozwoju historycznego i odtwarza najdawniejsze oryginały aktów prawodawczych rumuńskich, w ogólnej liczbie 505, niezwykle ciekawe i charakterystyczne.

Dzieło prof. N. Jorgi zasługuje na szczególne wyróżnienie, przede wszystkim ze względu na sam rodzaj pracy. Należy ona bowiem, jak wiadomo, do najtrudniejszych, zwłaszcza w zakresie nauk prawnych. Trudności tego rodzaju prac potęgują się w szczególności, jeżeli autor nie porzeka na jednej dziedzinie prawa i gdy zakres jego badań nie ogranicza się do pewnej epoki historycznej. Otóż prof. N. Jorga określił swej pracy ramy nad wyraz szerokie i z właściwym jego imponującej działalności naukowej rozmachem pokusił się o odtworzenie aktów prawodawczych rumuńskich od razu we wszystkich dziedzinach prawa, od prawa kościelnego do postępowania sądowego włącznie, poprzez prawo administracyjne, cywilne, skarbowe, handlowe, karne etc. w ogólnej liczbie czterestu osobnych grup prawnych; dowodzi to gruntownych studiów i znakomitego opanowania nad wyraz trudnego materiału. Ponadto, rozmiar pracy charakteryzuje dobitnie znaną nam z poprzednich dzieł tegoż autora wielką lotność intelektualną prof. N. Jorgi, którego dorobek naukowy przekracza dwie setki prac, cieszących się wielką powagą i żywym uznaniem zarówno w jego ojczyźnie, jak i na szerokim świecie.

Wśród cech charakterystycznych dzieła prof. N. Jorgi wymaga wyróżnienia podanie zebranych aktów prawodawczych w dwóch językach. W jednej bowiem szpalcie jest zamieszczony tekst oryginalny, w języku rumuńskim, względnie, o ile chodzi o niektóre akty władz duchownych, w języku cerkiewno-słowiańskim. Druga szpalta dzieła zawiera tekst francuski — dosłowny przekład, odznaczający się równocześnie wielką ścisłością i pięknnością formy literackiej. Oczywiście, praca autora, polegająca na opracowaniu tych przekładów, była bardzo wielka i żmudna, znana jest bowiem powszechnie trudność tłumaczeń tekstów prawnych, zwłaszcza z dawnej epoki. Wyniki jej usprawiedliwiają jednak całkowicie poniesione przez autora trudy, albowiem, dzięki temu dziełu prof. N. Jorgi, akty prawodawcze rumuńskie przeszły do literatury zachodnio-europejskiej.

Praca prof. Jorgi stanowi zatem poważny dorobek w ogólnoeuropejskiej literaturze prawno-historycznej i, do pewnego stopnia, stanowi ukoronowanie działalności naukowej obecnego premiera rumuńskiego. Jak bowiem wiadomo, prof. Jorga, wybitny uczony i rektor Uniwersytetu stołecznego, poświęca się od szeregu lat pracy na polu międzynarodowego współdziałania naukowego.

Działalność naukowa prof. N. Jorgi spotyka się stale z właściwą oceną na terenie międzynarodowym i zjednała temu mężowi stanu szereg odznaczeń naukowych z pośród najrzadszych i najzaszczytniejszych. Jest on przede wszystkim doktorem honoris causa Uniwersytetu w Oxford, dalej, członkiem-korespondentem Insty-

tutu Francuskiego. Król Karol, obecny monarcha rumuński, znając zarówno dzieła prof. Jorgi, jak jego wielką popularność na terenie międzynarodowym, tudzież, biorąc pod uwagę nader poważną działalność społeczną prof. Jorgi, nabrał słusznego przekonania, że jest on szczególnie powołany do objęcia steru rządów i kierownictwa prac państwa rumuńskiego w okresie powszechnego zjednoczenia wysiłków narodowych, pod panowaniem nowego monarchy zjednoczonego królestwa Wielkiej Rumunii.

Studja premjera N. Jorgi nad prawodawstwem rumuńskim mają znaczenie symptomatyczne dla głębokich reform ustroju administracyjnego i prawodawstwa rumuńskiego doby bieżącej. Obecny premjer jak wiadomo, jest, jako uczony, jednostką o wyraźnym obliczu. Umysł nadwyraz twórczy, charakter rzutki, silny, zdecydowany. Nie cofa się przed żadnym zamierzeniem, którego konieczność i celowość jest dla niego jasna i wyraźna. Obecna praca, o której mówimy, jest tej charakterystyki nader wymownym dowodem. Jako historyk, prof. N. Jorga, zarówno w nauce, jak w życiu politycznym i społecznym, sięga do źródeł zjawisk, które go obchodzą, do ich przyczyn najgłębszych i najistotniejszych.

Zagłębiając się w dzieje aktów prawodawczych dawnej Rumunii, prof. Jorga odnalazł i okazał światu wiele nad wyraz cennych dokumentów. Będą one stanowiły przez długie lata przedmiot zainteresowań i badań historyków prawa, teoretyków i dogmatyków. Ich dzieła uwypuklą nam niejedną szczegół, cenny i charakterystyczny, ze źródeł prawa rumuńskiego, wydobytych z mroku wieczystych archiwów przez premjera rumuńskiego. Ale praca ta nie wyczerpują bynajmniej całej doniosłości dzieła prof. N. Jorgi. Wczytując się w pożółkłe karty pergaminów, odcyfrowując stare litery pisma rumuńskiego, autor wchłonął w siebie niejedną ideę przebogatego skarbu tradycji prawnych rumuńskich. I więcej...

Wydanie tekstów dawnych aktów prawnych rumuńskich w przekładzie francuskim obok tekstu oryginalnego, dowodzi, że autor powoduje się nie tylko miłością tradycji przy prowadzeniu swych studjów. On je prowadzi, aby wydobyć dawne skarby na światło dzienne i by z dawnych prawd nowe tworzyć wartości, odpowiednie do warunków współczesnych. Dlatego, w przededniu tworzenia nowego prawodawstwa rumuńskiego i w okresie reform administracyjnych, studja premjera N. Jorgi nad aktami prawodawczymi dawnej Rumunii są dowodem, że przyświeca mu idea budowania nowych instytucji prawnych na tle prawodawstwa tradycyjnego i w łączności z przeszłością. Idea ta jest bardzo doniosła. Nie od rzeczy będzie przypomnieć, że w okresie podejmowania prac naszej Komisji Kodyfikacyjnej na znaczenie tej idei wskazywał znakomity kryminolog, prof. J. Makarewicz. Wspólna idea przewodnia

obu nowotworzonych ustawodawstw, polskiego i rumuńskiego, ma z kolei swe znaczenie dla ułatwienia unifikacji zasad podstawowych prawa, unifikacji, zainicjowanej na terenie międzynarodowym przez znanego uczonego rumuńskiego, prof. W. Pellę.

W ścisłej łączności z omawianą ideą pozostaje również poszanowanie zwyczajów i więzów moralnych. Dla Polski, posiadającej z Rumunją wspólną granicę, jako też traktat przyjaźni, studia premjera N. Jorgi mają znaczenie poważne i nader sympatyczne.

E. Neymark (Warszawa).

Beradt Martin: Der deutsche Richter. Frankfurt a. M., Rütten-Loening Verlag, 1930. Str. 229.

Książka ciekawa, a zwłaszcza charakterystyczna dla Niemiec powojennych. Wywodzi się ona z kryzysu zaufania opinii publicznej do wymiaru sprawiedliwości (t. zw. Vertrauenskrise), stanowiącego w długim łańcuchu przewartościowania pojęć, znamionującego tak silnie życie publiczne i prywatne republikańskiej Rzeszy. Już od szeregu lat zagadnienie sądowe i prawne przekroczyły w Niemczech granicę literatury fachowej i weszły na teren zainteresowania szerokiej opinii publicznej. Raz po raz w belletrystyce (Wassermann, Feuchtwanger), w teatrze (Bruckner, Alsberg), w prasie codziennej tematy prawnicze i sądowe stają się przedmiotem analizy i tematem dyskusyj. Przenika to znamienne zainteresowanie nawet do filmu, który, podążając wiernie za upodobaniami mas, coraz częściej przeplata akcję scenami rozpraw sądowych i wnętrza więziennego.

Źle się dzieje w państwie niemieckim. Ludność utraciła wiarę w wartość prawa i zaufanie do swego sądownictwa. Kryzys sięgnął w głąb duszy, podważając najistotniejszy czynnik życia państwowego — poczucie prawa i słuszności. Zaczęło się od zarzutów przeciw t. zw. klasowej sprawiedliwości (Klassenjustiz), rozszerzyło na teren sądownictwa w sprawach politycznych, aż wreszcie obecnie objął kryzys całą maszynę sądową, zarówno w osobie piastunów władzy sądowej, jak również w odniesieniu do obowiązującego systemu norm prawnych.

To też nie należy się dziwić, gdy znalazł się autor, który tej niewierze w wymiar sprawiedliwości dał pełny wyraz, przedstawiając typ niemieckiego sędziego w najciemniejszych barwach i krańcowo nieprzychylnym świetle. Martin Beradt — adwokat i powieściopisarz — połączył fachową znajomość terenu z talentem pisarskim, by w analizie okazać tyleż dokładności, co agresywności. Obraz, jaki autor ten przed nami roztoczył, wskazuje na taką głębię

przeżywanego przez Niemcy procesu przewartościowania pojęć, że na określenia tego zjawiska zbyt słabem wydaje się określenie kryzysu, raczej zbliża się ono bowiem do granic przewrotu. Nie zamyka na to oczu Beradt. „Od dziesięciu lat, podnosi on, sędziowie niemieccy są ganieni, od dziesięciu lat publicznie wyrzuca się im niesprawiedliwość, od dziesięciu lat stoimy w obliczu kryzysu zaufania” (str. 178).. „Przez kontakt z wymiarem sprawiedliwości, twierdzi Beradt, każdy trzeci wieśniak stał się kwerulantem. W każdym większym mieście świat kupiecki wyraża się o sędziach z pogardą” (str. 179).

I jeśli sądownictwo niemieckie podobne jest do obrazu, jaki przedstawił autor, to zbiera ono tylko zasłużony plon. W dziewięciu obszernych rozdziałach wytoczył Beradt przeciwko sądownictwu niemieckiemu surowy i nieubłagany akt oskarżenia, zawierający drugoczące zarzuty, wręcz zabójcze skargi na magistrature Rzeszy. Oto kilka zarzutów z obszernej litanji wyjętych.

Sędzia ucieka od odpowiedzialności, chowając oblicze za parawanem anonimowości urzędu. Zbłąkany w chaosie tysięcy przepisów i orzeczeń, chwytą się kurczowo formalistycznej mądrości paragrafowej, zdusiwszy głos serca za fałdami uroczystej togi. Jego wyrok jest w gruncie rzeczy kuglarską sztuczką (Taschenspielerkunst), opartą na mechanicznym przeprowadzaniu operacji logicznej. Nie dając nic od siebie, odwrócony tyłem do życia i ludzi, skierowuje sędzia cały swój wysiłek na zbudowanie zżęcnego sylogizmu z dwóch przesłanek — faktu i przepisu. A że ustalanie faktu opiera się na proceduralnym fałszu i papierowej anemji niedołączonego protokołu, żaden zaś przepis nie w stanie ogarnąć bogactwa rzeczywistości i może być rozmaicie tłumaczony, zatem cała budowa logicznego rozumowania sędziowskiego cierpi na fałsz, dowolność i oddalenie od życia (Weltfremdheit). „Die Akten beherrschen den Process”, (str. 160), woła autor, a o zasadach wykładni wyraża się pogardliwie, że jest ona „eine Wortgelehrsamkeit, die biegsam bald, bald auf Krücken sich bewegende Konstruktion, das Fingerblättern in den Kommentaren, das kurzsichtige Nachschlagen in den Entscheidungsbänden”. Na manowce prowadzi też orzecznictwo nadmierny pośpiech w osądzaniu spraw, ślepa wiara w świętość urzędowego protokołu, nieludzki stosunek do jednostki prawem pokonanej, obcość życiu i ludziom, hołdowanie utartym poglądom biurokratycznym oraz oficjalnym przesądom i uprzedzeniom. Niezawisłość sędziowska jest jurydyczną fikcją, faktycznie bowiem sędzia zależny jest od swych przełożonych i wpatrzony w swą władzę zwierzchnią, od której oczekuje tęsknie awansu i polepszenia bytu. „Rzecz tak się ma, pisze Beradt, sędzia jest swobodny przy orze-

kaniu, wiąże go tylko około dziesięciu tysięcy ustaw i około miliona orzeczeń sądów wyższych; ale nawet w ramach tej swobody krępuje go jeszcze nadzór władz przełożonych" (str. 60).

Najpoważniejsze wszakże zarzuty kieruje autor przeciwko tendencyjności wyroków sądów niemieckich w sprawach politycznych. „To, co uznawano za bezprawie ze strony lewicy, przyjmowano za zasadne ze strony prawicy, to za co lewicę potępiano, nie było przyjmowane jako zarzut przeciwko prawicy" (str. 214). Na uzasadnienie tego twierdzenia przytacza Beradt ciekawe cyfry. „W Niemczech, pisze autor, popełniono od 1919 roku do zabójstwa Rathenau'a 376 mordów politycznych: W tem 54 pochodziły od prawicy, a 22 od lewicy. Jeden tylko mord, popełniony przez prawicę, został potępiony: był to mord na osobie Rathenau'a. Wszystkie inne uszły niemal bezkarnie. Gdy przydarzyło się zasądzenie, kara była śmiesznie niska, do czterech tygodni więzienia lub grzywna w wysokości niewielu papierowych marek. Nie zasądzano bowiem za zabójstwo, lecz za popełniony ubocznie drobny delikt. Zabójstwa, pochodzące od lewicy, zostały ukarane w 17 wypadkach, w pięciu zaś wypadkach uszły bezkarnie" (str. 215). Te dane są naprawdę przerażające!

Gdy się ogląda straszny obraz sądownictwa niemieckiego, jaki stawia nam przed oczy Beradt, ogarnia nas zdumienie. Akt sądenia opiera się przeciw w całości na zaufaniu społeczeństwa, które wierzy, iż prawo i sprawiedliwość są podstawą wyrokowania sędziowskiego. Podważenie tego zaufania oznacza podcięcie wymiaru sprawiedliwości u samego pnia, a w następstwie także podcięcie najsilniejszej ostoi państwa, na zrębach bowiem sprawiedliwości opiera się potęga państwa (*Justitia est fundamentum regnorum*). Beradt w dziele podważania zaufania społeczeństwa niemieckiego do swego sądownictwa jest niewątpliwie poważną pozycją, a tego mu jego ziomkowie ku zasłudze przypisać nie powinni. Bo w jednym Beradt ma rację: „najlepiej jest, gdy się o sędziach publicznie zbyt wiele nie rozprawia" (str. 218).

Artur Miller (Warszawa).

Swoboda Ernst Dr.: Franz von Zeiller, Festschrift, Graz—Wien—Leipzig 1931. Str. 60.

Franz Anton Feliks Zeiller (1751—1828) był Styryjczykiem. Urodził się w Grazu jako syn tamtejszego kupca. W 17 roku życia zdobył doktorat filozofji, w r. 1778 uzyskał doktorat prawa. Bezpośrednio potem otrzymał w Wiedniu katedrę prawa natury i prawa rzymskiego. Uniwersytet Wiedeński dwukrotnie obdarzył go godnością rektora (1803, 1807). Obok zajęć ściśle naukowych, podjął kliniczną pracę w wyższem sądownictwie i współdziałał wybit-

nie przy powstaniu austriackiego kodeksu karnego z r. 1803. Sława Zeillera datuje się jednak z okresu prac nad austriackim kodeksem cywilnym z r. 1811. Zajęło to mu około 10 lat pracy. Zeiller jest uważany za ducha ożywczego i właściwego twórcę kodeksu cywilnego. W każdym razie budowa kodeksu i jego filozoficzne założenia stanowią dzieło Zeillera.

Styryjski związek ochrony kultury zajął się uczeniem wielkiego ziomka. Prof. Ernest Swoboda wskazał dom urodzenia Zeillera, na którym umieszczono tablicę pamiątkową przedstawiającą płaskorzeźbę tego wielkiego prawnika starej Austrii. Poświęcił też prof. Swoboda sześćdziesięciostronicowe studjum o działalności i zasługach naukowych oraz cechach talentu Zeillera. Daje zatem związłą notatkę biograficzną, przedstawia filozoficzne podstawy austriackiego kodeksu cywilnego, nowe ukształtowanie zasadniczych pojęć, przedmiotowe pojęcie osobowości, dynamiczne pojęcie rzeczy, własności, wpływ Kanta w dziedzinie prawa cywilnego itd.

W opisie uderza sentyment gorący, jaki prof. Swoboda posiada w stosunku do Zeillera i dzieła całego jego życia.

Prof. Ignacy Czuma (Lublin).

Studi filosofico giuridici, dedicati a Giorgio del Vecchio nel XXV anno di insegnamento, 2 tomy. Modena, Fratelli Mucchi, 1930. Str. 394 i 435.

Z okazji 25-tej rocznicy nauczania uniwersyteckiego zasłużonego profesora Uniwersytetu Rzymskiego wydane zostało dzieło zbiorowe licznych autorów, pochodzących z różnych krajów, w języku włoskim, francuskim, angielskim i niemieckim.

W dziele tem, zawierającym niektóre artykuły, bardzo wartościowe, spotykamy także pióra pisarzy polskich, a mianowicie Prof. Gołąba „*Theorie et technique de la codification*”, Prof. Jarry „*L'idea del assoluto nella filosofia giuridica polacca*” i Doc. Piętki „*Il carattere assoluto del diritto*”. A.P.

Aristoteles: Ustrój polityczny Aten (tłum. L. Piotrowicz). Kraków, Polska Akademia Umiej., 1931, 150 str. 6 zł.

Bautro E.: Z rozważań nad istotą i strukturą normy prawnej. Lwów—Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1932, 16 str. 1 zł.

Bitner Wł. Pewniki prawa. Warszawa, Hoesick, 1931.

Dobrzyńska-Rybicka L. i Witkowska H.: Obywatelstwo jako podstawa życia zbiorowego w odrodzonej Polsce. Poznań, Woj. Inst. wydaw., 1931, 86 str. 98 gr.

Dzieduszycki T.: Sociotechnicum polonorum. Warszawa, Polska Akademia Pracy, T. I, 1931, 132 str.

- Jarra E.: Wawrzyniec Goślicki jako filozof prawa. Warszawa, „Themis polska” 69 str.
- Kirkiczenko J. i Kraczkiewicz M.: Kalendarz sądowy na 1932. Warszawa, Hoesick, 1932, 373 str. 7 al.
- Kosiński K.: Rozwój idei państwa od Platona do humanizmu. Warszawa, „Zrąb”, 1931, 34 str. 1,50 zł.
- Lubiński Zb.: Znaczenie pojęcia umowy w systemie filozoficznym Hobbes'a. Lwów, Książnica Atlas, 1931, 16 str.
- Miller A.: Hoesicka Bibliografia prawnicza, styczeń—czerwiec 1931. Warszawa, Hoesick, 1932, 36 str.
- Makowiecki Br.: Komentarz prawnika do prologu dramatu Noc Listopada St. Wyspiańskiego. Łódź, 1931, 68 str. 2 zł.
- Russel B.: Małżeństwo i moralność. Warszawa, Rój, 1931, 247 str.
- Szymański A.: Zakon przyrodzony. Lwów, 1931.
- Śląski B.: Materiały do polskiego słownika prawniczego. Kępno 1931, 40 str.

Czasopisma: O stanie prac i dalszej działalności Komisji Kodyfikacyjnej (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 3—4, 1932). — Głębocki K.: Organizacja prawa (Gazeta Sądowa Warszawska, nr. 2, 1932). — Mogilnicki A.: Czy prawo straciło rację bytu (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 3, 1932). — Lutwak A.: O fikcyjnej powadze sądu i stanu (Głos Prawa, Nr. 6, 1931). — Gołąb St.: Podstawowe banalności prawnicze w kodyfikacji (Głos Prawa, Nr. 8, 1931). — Stawarski A.: Prawo a życie (Głos Prawa, Nr. 2—3, 1932). — Sommer E.: Wymiar sprawiedliwości w Polsce a w Anglii (Głos Sądownictwa, Nr. 4, 1931). — Nestorowicz W.: Odmęty interpretacyjne (Głos Sądownictwa, Nr. 4, 1931). — Nowodworski St.: Ze słownictwa polskiego prawa pracy (Głos Sądownictwa, Nr. 5, 1931). — Fleszyński K.: Sumienie sędziego (Głos Sądownictwa, Nr. 6, 1931). — Rappaport E. St.: Tam gdzie się wykuwa praw państwa zręby (wywiad) (Głos Sądownictwa, Nr. 7, 1931). — Fleszyński K.: Fikcja a rzeczywistość polskiego wymiaru sprawiedliwości (Głos Sądownictwa, Nr. 7—8, 1931). — Sitnicki Z.: O język polski w k. p. c. (Głos Sądownictwa, Nr. 7—8, 1931). — Bobkowski A.: Zakon sędziowski (Głos Sądownictwa, Nr. 10, 1931). — Nowiński W.: Z powodu artykułu „Fikcja a rzeczywistość polskiego wymiaru sprawiedliwości” (Głos Sądownictwa, Nr. 11, 1931). — Zahorski St.: Kryzys prawa i sądownictwa (Głos Sądownictwa, Nr. 1, 1932). — Janowski M.: Budżet Min. Sprawiedl. za 1932—33 (Głos Sądownictwa, Nr. 1, 1932). — Fleszyński K.: Wczoraj i dziś sądownictwa polskiego (Głos Sądownictwa, Nr. 2, 1932). — Bobkowski A.: Sąd nad sądem (Głos Sądownictwa, Nr. 2, 1932). — Zaleski Z.: Plaga wymiaru sprawiedliwości (Głos Sądownictwa, Nr. 2, 1932). — Mroczkowski J.: Przysłowia i aforyzmy prawnicze (Głos Sądownictwa, Nr. 3, 1932). — Hrotoni J.: Z rozważań nad dwoma kryzysami (Głos Sądownictwa, Nr. 4, 1932). — Czalczyński K.: Obrazki z życia sądowego we Francji (Głos Sądownictwa,

Nr. 4, 1932). — Zaleski Z.: W sejmie i senacie (Głos Sądownictwa, Nr. 4, 1932). — Rewerowski E.: Działalność Kom. Kodyf. (Nasza Przyszłość, kwiecień 1932). — Wspomnienie o śp. L. Petrażyckim (Nowe Państwo, zesz. II, 1931). — Bekerman J.: W 3prawy ceremoniału sądowego (Palestra, Nr. 6—7, 1931). — Bekerman J.: Festina lente (Palestra, Nr. 8—9, 1931). — Orzechowski M.: Leon Petrażycki (Palestra, Nr. 8—9, 1931). — Nagórski Z.: Samorząd adwokatury jako dobro publiczne (Palestra, Nr. 10—11, 1931). — Bekerman J.: Reforma czy reakcja (Palestra, Nr. 1—2, 1932). — Oderfeld St.: Kludjusz Leouzon le Duc (Palestra, Nr. 1—2, 1932). — Rafacz prof.: O reformie studiów prawniczych (Prawo, Nr. 7, 1931). — Opinie Rady Wydziału Prawa Uniwersytetu im. Jana Kazimierza we Lwowie w sprawie reformy studiów (Prawo, Nr. 7, 1931). — Rafacz J. prof.: Znaczenie kół naukowych (Prawo, Nr. 9, 1931). — Jarra E.: Na 15-lecie Koła Prawników U. W. (Prawo, Nr. 9, 1931). — Kahl M.: Reforma studiów prawnych (Prawo, Nr. 3—4, 1931). — Warckałło W.: W sprawie teoretycznego charakteru studiów prawniczych (Prawo, Nr. 5—6, 1931). — Niżyński Z.: O wprowadzenie egzaminów wstępnych na wydziale prawnym (Prawo, Nr. 5—6, 1931). — I ogólnopolski kongres młodych prawników (Prawo, Nr. 1—2, 1932). — Ogrodzki K.: Stan faktyczny uniwersyteckich studiów prawniczych w Polsce (Prawo, Nr. 3—4, 1932). — Kahl M.: Nasza dola, nasza praca (Prawo, Nr. 3—4, 1932). — Orłowski M.: Myśli o prawie i etyce (Prawo, Nr. 3—4, 1932). — Jaworski W.: Rola romantyzmu w prawie (Themis Polska t. IV, zesz. III, 1928/29). — Jarra E.: W. Goślicki jako filozof prawa (Themis Polska, t. VI, zesz. III, 1931).

- Aillet G.: Sur les rapports de la philosophie et du droit. Paris, Sirey, 1931, 215 str.
- Archive de la philosophie du droit 1-re année. Paris 1931, 40 fr.
- Bonnecase J.: Clinique juridique et Facultés de droit. Paris, Boccard, 1931, 12 str.
- Bonnet P.: Le droit en retard sur les faits. Paris, Lib. de droit et jurisprudence, 1930, 165 str. 12 fr.
- Braileanu T.: L'état et la communauté morale. Essai philosophique. Paris, 1931, 5 fr.
- Burckhardt W.: L'état et le droit. Basel, Helbing & Lichtenhahn, 1931, 137 str. 3 M.
- Capitant H.: Vocabulaire juridique. Fase. II Paris, 1931, 28 fr.
- Carré de Malberg R.: La loi, expression de la volonté. Paris, Sirey, 1931, 228 str.
- Cornil G.: Le problème juridique de la propriété. Bruxelles, Hayez, 1931, 42 str.
- Coumaros N.: Le rôle de la volonté dans l'acte juridique. Paris, Sirey, 1931, 332 str.

- Dabin J., Frédéricq L. et Jahne X.: La vie juridique des peuples. 1. Belgique. Paris, Delagrave, 1931, 448 str. 45 fr.
- Dragu Th.: Juges citoyens ou juges de métier? Paris, Rivière, 1931, 85 str.
- Gurvitch G.: Les idées — maîtresses de Maurice Hauriou. Paris, Sirey, 1931, 39 str.
- Lachaux E.: Le droit naturel et la doctrine. Nancy, 1931.
- Le Hénaff P.: Le droit et les forces. Paris, 1931, 10 fr.
- Le Leu L.: L'organisation sociale. Le problème politico-social et sa solution. Paris, Vallot, 1931, 269 str. 15 fr.
- Maciejewski K.: La théorie du droit. Paris, 1931, 20 fr.
- Maunier R. et Giffand A.: Sociologie et droit romain. Paris, Domat-Montchrestien & Loviton, 1930, 47 str.
- Michel S.: La notion thomiste du bien commun. Quelquesunes des applications juridiques. Paris, Vrin, 1932, 246 str.
- Page H.: A propos du gouvernement des Juges L'équité en face du droit. Bruxelles, Bruylant, 1931, 45 fr.
- Parodi D.: Le problème moral et la pensée contemporaine. Paris, 1930. 30 fr.
- Renard G.: La théorie de l'institution. Essai d'ontologie juridique. V. 1. Paris, Sirey, 1930, 637 str.
- Renard G. et Trotobas L.: La fonction sociale de la propriété privée. Le point vue philosophique. Paris, Sirey, 1930, 63 str. 12 fr.
- Rothe T.: De l'existence de la propriété (Idées personnelles. Opinions diverses). Paris, 1930, 22 fr.
- Salle E.: L'évolution technique du contrat et ses conséquences juridiques. Paris, 1930, 50 fr.
- Velay P.: Action et génération. (Le droit de la famille). Paris, 1931, 12 fr.
- Westrup C.: Sur la notion du droit et sur le mode primitif de formation du droit positif, c'est à dire du droit dit coutumier. Paris, Sirey, 1931, 18 str. 10 fr.
- Bassenge F.: Das Versprechen. (Ein Beitrag z. Philosophie d. Sittlichkeit u. d. Rechts). Berlin, Junker & Dünhaupt, 1930, 79 str.
- Binder J.: Die Freiheit als Recht. Tübingen, Mohr, 1931, 63 str.
- Binder J., Busse M. u. Larenz K.: Einführung in Hegels Rechtsphilosophie. Berlin, Junker & Dünhaupt, 1931, 94 str.
- Bindewald H.: Der Gleichheitsgedanke im Rechtsstaate d. Gegenwart, Greifswald, Bamberg 1931, 82 str. 3 M.
- Bovensiegen R.: Lateinische Rechtssprichwörter, 2 Aufl. Vahlen. 1932, 53 str.
- Dulckeit G.: Naturrecht u. positives Recht bei Kant. Leipzig. Deichert, 1932, 68 str. 2,70 M.
- Eger O.: Recht u. Wirtschaftsmacht. Giessen, Töpelmann, 1931, 1 M.
- Emge C.: Geschichte d. Rechtsphilosophie. Berlin.
- Fees K.: Die Krisis im Recht. Karlsruhe, Kairos-Verl. 1931, 61 str. 2,50 M.

- Fehr H.: Das Recht in der Dichtung. Bern, Francke, 1931, 580 str. 21,60 M.
- Giunger W.: Rechtswelt u. Lebensgrundgefühl. München, Maidl, 1931, 192 str.
- Giunger W.: Entwicklung u. Gestaltung als Prinzipien d. Rechts- u. Wirtschaftspolitik. München, Maidl, 1931, 31 str.
- Giunger W.: Rechtsschöpfung u. Rechtsgestaltung, 3 Aufl. Munich, Maidl, 1930, 86 str. 2,50 M.
- Giunger W.: Prolegomena z. Rechtspolitik. Bd. 2. München, Maidl, 1931, 231 str. 4,50 M.
- Heck Ph.: Begriffsbildung u. Interessenjurisprudenz. Tübingen, Mohr, 1932, 228 str. 12 M.
- Hippel Fr.: Zur Gesetzmässigkeit juristischer Systembildung. Berlin, Junker u. Dünnhaupt, 1930, 35 str.
- Hölscher E.: Sittliche Rechtslehre. 2 Bde. München, Kösel & Pustet, 1929. 372 str.
- Hölscher E. E.: Die ethische Umgestaltung d. römischen Individual-Justizia durch die universalistische Naturrechtslehre d. mittelalterlichen Scholastik. Paderborn, Schöningh, 1932, 110 str. 5,50 M.
- Horwath B.: Die Gerechtigkeitslehre d. Aristoteles. Szeged, 1931, 48 str.
- Jockei W.: Hans Kelsens rechtstheoretische Methode. Tübingen, Laupp, 1930, 214 str.
- Kästner A.: Das Problem einer Geo- u. Ethnojurisprudenz. Leipzig, Noske 1931, 79 str.
- Kaufmann F.: Juristischer u. soziologischer Rechtsbegriff. Wien, Springer, 1931, 26 str.
- Kraus H.: Das Problem internationaler Ordnung bei 1. Kant. Berlin, Heymanns, 1931, 81 str.
- Larenz K.: Rechts u. Staatsphilosophie d. Gegenwart. Berlin, Junker & Dünnhaupt, 1931, 114 str.
- Larenz K.: Hegels Dialektik d. Willens u. d. Problem d. juristischen Persönlichkeit. Tübingen, Mohr, 1931, 48 str.
- Larenz K.: Die Wirklichkeit des Rechts. Tübingen, Mohr, 1931.
- Larenz K.: Die Wendung z. Metaphysik in der Rechtsphilosophie J. Binders. Leipzig, Meiner, 1931, 21 str.
- Lenz H.: Der Kampf um die „Gefesselte Justiz“. München, Lehmann, 1931, 16 str. 0,30 M.
- Moor J.: Reine Rechtslehre, Naturrecht u. Rechtspositivismus. Wien, Springer, 1931, 48 str.
- Müller-Erbach R.: Wohin führt die Interessenjurisprudenz? Tübingen, Mohr, 1932, 134 str. 4,80 M.
- Otaka T.: Künftige Aufgaben der reinen Rechtslehre. Wien, Springer, 1931. 32 str.
- Reisdorf K.: Die Grundlegung d. Rechtswissenschaft. Berlin, Dümmler, 1930, 139 str.

- Sapir B.: Dostojewsky u. Tolstoi über Probleme d. Rechts. Tübingen, Mohr, 1932, 110 str. 5,40 M.
- Schapp W.: Die neue Wissenschaft v. Recht. Berlin—Grunewald, Rothschild, 1930, 184 str.
- Stammler R.: Deutsches Rechtsleben in alter u. neuer Zeit, Bd. 2. München, Beck, 1932, 18 M.
- Stock G.: Rechtsphilosophie. Stuttgart, Cotta, 1931, 230 str. 6,50 M.
- Verdross A.: Gesellschaft, Staat u. Recht. Untersuchungen z. reiner Rechtslehre. Wien, Springer, 1931. 441 str.
- Zarnow G.: Gefesselte Justitz, 4 Aufl., Bd. 1. München, Lehmann, 1931, 187 str. 9,60 M.
- Baker G. P.: Justinian. N. Y., Dodd, 1931, 353 str.
- Borehard E. et Stumberg W.: Guide to the law and legal littérature of France. Washington, Government Printing office, 1931, 242 str. 1,25 \$
- Kurt H. E.: Legal psychology. N. Y., Prentice Hall, 1931, 467 str.
- Fuller L. L.: Legal fiction. Chicago, Northwestern Un. Press, 1931, 104 str.
- Haines Ch. G.: The revival of natural law concepts. Cambridge, Mass. Harvard Un. Press, 1930, 388 str.
- Hallis Fr.: Corporate Personality. London, Milford, 1930, 257 str.
- Harvey C. P.: Solon; or the price of justice. London, Kogan, 1931, 103 str.
- Laski H.: Justice and law. London, Ethical Union, 1931, 22 str. 3 ed.
- Tsen-Yu-Hav: Modern Chinese legal a. political philosophy. London. Luzac, 1931, 320 str. 15 s.
- Wright B.: American interpretations of natural law. Cambridge, Harv. Un. Press, 1931.
- Alimena Fr.: Osservazioni sulla distinzione del diritto in pubblico e privato Roma, „Fora itoliano“, 1931, 110 str.
- Annuario di diritto comparato e di studi legislativi: Vol. IV—V. Roma, Istituto di studi legislativi, 1930, p. I. 1034 str. p. II. 855 str.
- Ascoli M.: La Giustizia. Saggio di filosofia del diritto. Padova, Cedam, 1930, 220 str.
- Cardone D. A.: Il diritto e la stato secondo la nuova filosofia della vita. Il problema filosofico del diritto. Citta di Castello, Il Solco. 1930, 230 str. 15 £.
- Carnelutti Fr.: Filosofia e Scienza del diritto. Padova, Cedam, 1931, 14 str.
- Mazarella G.: Studi di Etnologia giuridica: Catania, Zuccarello, 1930 404 str.
- Panunzio S.: Nulla actio sine lege. Padova, Cedam, 1930, 10 str.
- Perticone G.: Il problema del diritto nel pensiero italiano contemporaneo. Napoli, Perrella, 1931, 29 str.

2. *Prawo międzynarodowe publiczne.*

B e r e z o w s k i Cezary: O artykule 19 Statutu Ligi Narodów. Warszawa 1930. Str. 52.

Zagadnienie interpretacyjne art. 19 Paktu Ligi Narodów ma szczególne znaczenie dla Polski ze względu na akcję rewizjonistyczną niemiecką; autor zamiast przyjętego w języku prawniczym słowa „Paktu Ligi Narodów”, użył wyrazu „Statutu Ligi Narodów”; jest to moim zdaniem nieodpowiednie właśnie dlatego, że w literaturze prawniczej polskiej określenie „Pakt Ligi Narodów” zdobył sobie prawo obywatelstwa; wprowadzenie zamiast słowa „Paktu” słowa „Statutu”, dla odmiany jako to uważam za niecelowe.

Autor omawia na wstępie zasadę prawa międzynarodowego „pacta sunt servanda” i jej korekturę klauzulę rebus sic stantibus: ta ostatnia klauzula w prawie międzynarodowym nie zdobyła sobie jeszcze tego stanowiska, jakie chcieliby widzieć w niej niektórzy prawnicy, którzy przenoszą z prawa wewnętrznego zastosowanie tej klauzuli i jej znaczenie na teren prawa międzynarodowego. Klauzula rebus sic stantibus w zastosowaniu do prawa międzynarodowego może być jednak niebezpieczna, a powoływanie się na Konferencję Amerykańską w Alabanie z roku 1928, jak również na precedensy historyczne nie daje jeszcze zbyt pewnego gruntu do twierdzenia, że klauzula ta w prawie międzynarodowym liczy się z wymaganiami życia i to życie właśnie tworzy dla niej normy dla powoływania się na tę klauzulę.

„Zasada ta musi istnieć — twierdzi autor — aby stanowić przeciwwagę sztywnej zasady świętości umów, rozumianej w sposób bezwzględny”. Nie twierdzimy ażeby ta klauzula nie mogła mieć zastosowania w prawie międzynarodowym, jest ona jednak zbyt elastyczną a przez to właśnie w stosunkach międzynarodowych niebezpieczna.

Interpretacja art. 19 nie odbiega od ogólnie przyjętej linii, jakiej trzyma się większość autorów, którzy się zajmowali tem zagadnieniem; nie wprowadza ona do literatury tego zagadnienia nowych elementów; autor bardzo słusznie stwierdza, że „Art. 19 stwarza system, który może być stosowany do końca wtedy, gdy strony się na to zgodzą. Pytanie, czy na podstawie art. 19 państwa osiągną wybitne wyniki w swem współżyciu, — należy pozostawić bez odpowiedzi, ponieważ tylko moralna presja i ochrona ze strony Zgromadzenia może skłonić członków Ligi do poddania swych spraw Zgromadzeniu, przyczem sprawa będzie musiała być przez samych członków zdecydowana. Państwa, które zgodnie uważają, że zmiana umowy musi nastąpić, lub które chcą zastanowić się nad okolicznościami,

jakie mogą w konsekwencji wywołać wojnę, — szybki i niezawodny cel osiągną przez rokowania bezpośrednie z pominięciem systemu, wskazanego w art. 19" (str. 52).

Brzmienie art. 19 Paktu nie daje odpowiedniego remedjum na te zagadnienia, do załatwienia których został powołany; jest bardzo ciężki w zastosowaniu, a przede wszystkim drażliwy, jeśli chodzi o politykę międzynarodową. Wielka wrzawa, jaka się około tego artykułu wywiązała, szczególnie w Niemczech i na Węgrzech, ma uzasadnienie w stosunkach politycznych wewnętrznych wyżej wymienionych państw; zdają sobie one jednak doskonale z tego sprawę, że artykuł ten nie przedstawia realnej wartości i to jest powodem, że pomimo tak dużej propagandy za jego zastosowaniem do pewnych zagadnień, właśnie te państwa nie występują ze swej strony z odpowiednią akcją na terenie Ligi Narodów; dlatego bardzo słuszne jest twierdzenie autora, że „art. 19 stwarza system, który może być stosowany do końca wtedy, gdy strony się na to zgodzą”.

Wojciech Polek (Warszawa).

Bregman Aleksander: Liga Narodów 1920—1930. Warszawa 1931. Str. 162.

Jest to studjum polityczne, zawierające bilans dotychczasowej działalności Ligi Narodów; okres dziesięciolecia działalności tej instytucji międzynarodowej jest dość bogaty.

Materiał opracowany przez autora szkicowo daje jednak bardzo jasny i zrozumiały pogląd na całokształt działalności Ligi Narodów.

Autor omówił odpowiednie zagadnienia w rozdziałach:

- I. Liga Narodów, instrument polityki międzynarodowej;
- II. Wielkie mocarstwa a Liga Narodów;
- III. Dziesięć lat Ligi Narodów: bilans aktywności politycznej;
- IV. Dziesięć lat Ligi Narodów: bezpieczeństwo i rozbrojenie;
- V. Dziesięć lat Ligi Narodów: ochrona mniejszości;
- VI. Dziesięć lat Ligi Narodów: bilans aktywności ekonomicznej;
- VII. Artykuł 19 a rewizja traktatów;
- VIII. Liga Narodów a polityka polska;
- IX. Perspektywy jutra.

Można się z pewnemi zapatrywaniami autora nie godzić, sprawiedliwość każe jednak przyznać, że autor z pietyzmem opracował tak szeroki temat, a opracował go bardzo przystępnie, co uznać należy za wielką zaletę tej książki; dla czytelnika polskiego, jak zaznacza w przedmowie ś. p. minister Sokal, przyniesie ta książka „tę korzyść, iż pobudzając nasze społeczeństwo do bliższego i gruntownego zapoznania się z Ligą Narodów, ułatwi zrozumienie naszego międzynarodowego położenia”.

Pamiętam dobrze, że był okres w naszym życiu państwowem, kiedy na Ligę Narodów zapatrywaliśmy się bardzo sceptycznie, może właśnie dlatego, że za mało znaleźliśmy tę instytucję; oprócz tego mieliśmy powody, może subiektywne, że sprawy polskie, jakie miała do załatwienia Liga Narodów godziły nieraz w prestige Polski.

Autor pisze w rozdziale o perspektywach jutra Ligi Narodów: „O ile w ciągu dziesięciu lat swego istnienia Liga zdziałała dużo, to pozostało jej do zrobienia znacznie więcej. Organizacja pokoju wciąż jest połowiczna, niedoskonała, chwiejna. Wyścig zbrojeń nie został powstrzymany. Kryzys gospodarczy domaga się wytężonej akcji międzynarodowej. Nowe, trudniejsze od dotychczasowych, zadania mogą już jutro stanąć przed Ligą. Czy im sprosta? różnem by było chcieć zgóry odpowiedzieć na to pytanie. Ale cokolwiek by się stać miało, nawet gdyby nie potrafiła zapobiec katastrofie i gdyby miała kiedyś być zmiecioną przez nową zawieruchę wojenną, musiałaby odrodzić się w nowej, doskonalszej formie. Idea Ligi Narodów jest zbyt wielka, zbyt wzniosła, aby, raz zrealizowana, mogła kiedykolwiek być poniechaną przez ludzkość” (str. 162).

Wojciech Polek (Warszawa).

Korowicz Marek St.: Spór o wykonanie Konwencji Genewskiej. Poznań 1931. Str. 36.

Tytuł stanowczo za obszerny, nie odpowiadający wielkości broszury. Jest to raczej rzut oka na stosunki polsko-niemieckie na Śląsku. Niewątpliwie bardzo ciekawy i pouczający.

Autor stwierdza na wstępie, że Niemcy wyzyskują konwencję genewską — szczególnie jej postanowienia o ochronie mniejszości — w celach polityczno-propagandowych, zasypując skargami mniejszościami wszelkie przewidziane w konwencji instytucje międzynarodowe. Treścią więc broszury jest obiektywne rozpatrzenie rzeczywistego stanu rzeczy i wyprowadzenie z tego wniosku o wartości skarg niemieckich.

Jeśli chodzi o stosunki narodowościowe, Śląsk jest krajem nawskroś polskim. Według urzędowej statystyki niemieckiej, opartej na wynikach spisu ludności z 1 grudnia 1910 r., tylko miasta śląskie, zamieszkałe przez niemieckich urzędników i wojskowych, uległy w znacznej swej części germanizacji. Natomiast gminy wiejskie pozostały polskimi. Nawet te powiaty, które wskutek machinacji wrogich Polsce czynników międzynarodowych, z jawnem pogwałceniem wyników plebiscytu 1921 roku, pozostały nadal pod panowaniem niemieckim (kluczborski, oleski, opolski, strzelecki, kozielski i toszecko-gliwicki), posiadały w 1910 roku od 72 do 91% polskiej ludności.

Po wojnie, według spisu niemieckiego z 16 czerwca 1925 r., liczba Polaków na Śląsku Opolskim wynosiła 542.508 osób. Ilu zaś pozostało Niemców na Śląsku polskim — dotychczas urzędownie nie stwierdzono (wyników zeszłorocznego spisu w chwili, kiedy to piszę, jeszcze nie ogłoszono). Autor podaje ich liczbę na 230.000 do 240.000, co wydaje mi się mocno — co najmniej o połowę — przesadzonem. Nie trzeba bowiem zapominać, że z każdym rokiem coraz więcej Ślązaków — zdawało się, zupełnie już zniemczonych — powraca na łono polskości.

W takim środowisku narodowościowym rozgrywa się walka Niemców z Polakami przedewszystkiem o dusze dzieci szkolnych. Niemcy doskonale rozumieją, że ich szkoły są najlepszym środkiem germanizacyjnym. Używają więc wszelkich sposobów — głównie nacisku ekonomicznego — ażeby jak najwięcej dzieci polskich (o niemieckie przecież wcale nie chodzi) do tych szkół przyciągać. Kiedy zaś władze polskie przeciwko temu zaprotestowały, Niemcy wnieśli stargę do Trybunału Międzynarodowej Sprawiedliwości w Hadze, który w ostatecznym wyniku nie omieszkał pozostawić im furtki do dalszych nadużyć.

Autor podaje ciekawe zestawienia szkół niemieckich na Śląsku polskim i polskich na Śląsku Opolskim. Ciekawe z powodu swej suchej wymowy liczb. Otóż w roku szkolnym 1930/31 po polskiej stronie na 240.000 Niemców (według mnie, najwyżej 105.000 do 110.000) było 107 niemieckich zakładów szkolnych różnego typu, w których nauczano 554 nauczycieli niemieckich i pobierało naukę 20179 uczniów; po stronie niemieckiej na 542508 Polaków było wszystkiego 32 polskie szkoły powszechne (średnich zupełnie nie było), a w tych szkołach nauczano 32 nauczycieli i pobierało naukę 399 dzieci. Po polskiej stronie było zatem znacznie więcej nauczycieli niemieckich, aniżeli uczniów polskich po stronie niemieckiej. Liczby te społeczeństwu polskiemu są znane. Ale co to za znakomity materiał propagandowy dla zagranicy! Gdyby tylko nasza propaganda chciała i umiała go wyzyskać!...

Takie same upośledzenie ludności polskiej na Śląsku niemieckim („niemieckim” tylko w znaczeniu przynależności państwowej, w rzeczywistości zaś lak samo polskim) znajdujemy we wszystkich innych dziedzinach — politycznej, religijnej, kulturalnej i gospodarczej. Autor przytacza szereg dowodów i zestawień, ilustrujących rzeczywisty stan rzeczy w obu częściach Śląska. Jeżeli, mimo to, Polacy rzadko tylko dochodzą swych krzywd w instytucjach międzynarodowych, a Niemcy wprost zasypują je swojemi skargami, pochodzi to stąd, że Polacy stosują względem władz niemieckich

jak najdalej idącą lojalność i ustępliwość, podczas gdy mniejszość niemiecka na Śląsku polskim wciągniętą została w orbitę rewizjonistycznej polityki Rzeszy i służy wyłącznie jej celom.

Przez ustawiczne skargi Niemcy chcą wywołać wrażenie, że na Śląsku polskim panuje stały stan wrzenia i niepokoju, którego źródłem ma być podział Śląska między Polską i Niemcami. Mając za swe podłoże względy i cele wyłącznie polityczne, skargi niemieckie są pozbawione wskutek tego wszelkiego rzeczowego uzasadnienia.

Broszura jest odbitką ze „Strażnicy Zachodniej” (rok 1931, Nr. 3) — jedyne w Polsce kwartalnika, poświęconego całkowicie sprawom polsko-niemieckim. Napisana jest stylem jasnym i zwięzłym, chociaż tu i owdzie trafiają się obce językowi literackiemu naleciałości i prowincjonalizmy, których pisarz, dbający o czystość języka, wystrzegać się powinien. Wskażę niektóre z nich: „język macierzysty” (Muttersprache), zamiast ojczysty, jak to zresztą kilka stron dalej sam autor powiada; „bez odczekania decyzji” (abwarten), zam. „bez zaczekania (poczekania) na decyzję”; „musieli się jawić osobiście”, zam. stawać, zgłaszać się; „nasilenie walki”, zam. nateżenie, zaostrzenie.

K. Kierski (Poznań).

Liga Narodów, jej cele i organizacja. Genewa 1931. Str. 99.

Broszurę tę wydała Sekcja Propagandowa Sekretarjatu Ligi Narodów, przeznaczając ją jako źródło pomocnicze dla nauczycieli. Zawiera ona cztery części. W części pierwszej podano w sposób przystępny treść Paktu. Część druga jest poświęcona organizacji i działalności Ligi Narodów. Część trzecia traktuje o Stałym Trybunale Sprawiedliwości Międzynarodowej i o Międzynarodowej Organizacji Pracy. Część czwarta wreszcie mówi o skoordynowaniu prac Ligi i o jej widokach na przyszłość.

Rzecz może niewątpliwie oddać duże usługi przy nauczaniu w szkołach średnich. Szkoda tylko, że tłumaczenie polskie szwankuje pod względem gramatycznym i stylistycznym. J. M|

Namysłowski Władysław: Zarys Systemu współczesnego prawa konsularnego. Warszawa, „Sprawy Obce”, 1931. Str. 70

Coraz bardziej rozwijająca się i doskonaląca polska służba konsularna odczuwała już dawno potrzebę systematycznej analizy swych zadań i uprawnień. Dotychczasowe opracowania niżej podpisanego, dra Sarny, oraz komentarz p. Namysłowskiego do pol-

skiej ustawy konsularnej, są niedostateczne i częściowo już przestarzałe. Lukę tę w pewnej mierze wypełnia nowa praca p. Namysłowskiego, dająca niejako program Systemu prawa konsularnego.

Praca p. Namysłowskiego stara się dać zupełnie nowe, nieznanne dotąd ujęcie tej dziedziny prawnej. Występuje to wyraźnie przy porównaniu jej z analogicznymi opracowaniami, ogłoszonymi ostatnio we Francji i w Niemczech.

We Francji nie traktuje się tego zagadnienia jako czysto prawnego, gdyż uważa się, że ta dziedzina, w której występują przeważnie „actes de gestion”, nie daje się ująć zgóry w pewne normy prawne. Widać to wyraźnie w pracy Heykinga: „Les principes et la pratique des services consulaires” (Paryż 1928).

W Niemczech przyjęło się pojęcie prawa konsularnego (Konsularrecht), które się ujmuje jako jedną z gałęzi wewnętrznokrajowego porządku prawnego, zapominając o tem, że treścią jego norm jest zespół norm prawa państwowego i prawa międzynarodowego (najnowsze opracowanie u Fuehr'a: „Grundzüge des mexikanischen Konsularrechts” 1931).

Autor omawianej przez nas pracy stara się wykazać, że dziedzina ta posiada niewątpliwie charakter prawny i, pomimo różnych źródeł, stanowi samą dla siebie zamkniętą całość i da się ująć w zupełnie wykończony system prawny, który jednak charakteryzuje się niezwykłą różnorodnością norm. Różnorodność ta ujawnia się w tem, że, poza podstawowymi normami organizacyjnymi, występują w prawie konsularnym normy kompetencyjne i normy proceduralne. Odpowiednio do tego założenia autor podzielił swą pracę na trzy działy, traktujące, pierwszy o normach organizacyjnych, drugi o kompetencyjno-rzeczowych i trzeci o proceduralnych.

W pierwszej części znajdujemy definicję urzędu konsularnego, t. j. urzędu sprawowanego przez konsula na terenie międzynarodowym; wyeliminowano przytem z tego pojęcia inne urzędy, sprawowane przez konsula, lecz będące w swej istocie tylko funkcjami, wykonywanymi nie samodzielnie, lecz w imieniu i pod odpowiedzialnością konsula.

Autor pierwszy zwrócił uwagę na fakt, że akt nominacji określonej osoby na konsula przypomina strukturę „provisio necessaria”, ponieważ niezbędną zawsze jest zgoda państwa przyjmującego (exequatur).

Słusznem jest wprowadzenie obok pojęcia urzędu konsularnego w znaczeniu przedmiotowym, pojęcia tegoż urzędu w znaczeniu podmiotowym, t. j. jednostki organizacyjnej, która, bez względu

na wchodzące w jej skład osoby i urządzenia techniczno-biurowe, jest stałym podmiotem praw i obowiązków wynikających z urzędu konsularnego w znaczeniu przedmiotowym. Istotną część norm organizacyjnych stanowią te normy prawa zwyczajowego lub umownego, które określają położenie prawne służby konsularnej w państwie przyjmującym i wyrażają się w odpowiednich immunitetach i przywilejach.

Na część drugą pracy złożyło się omówienie norm kompetencyjnych, t. j. tych, które decydują o zakresie działalności konsularnej jednego państwa w drugim. Za punkt wyjścia wzięto postanowienia, które w rozwoju dziejowym były źródłem powstania instytucji konsulów. Są to normy, obejmowane pojęciem „*iuris protectionis*”. Dotyczą one w dzisiejszych czasach nie tylko opieki i obrony interesów materialnych poszczególnych obywateli, lecz również opieki kulturalnej oraz obrony wszelkich przejawów życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego państwa wysyłającego. Słusznie podciągnięto pod pojęcie „*iuris protectionis*” działalność notarialną konsulów, gdyż ona, jako „*jurisdictio cautelaria*”, należy do zakresu pieczy państwa nad dobrobytem swych obywateli. To samo da się powiedzieć o wszystkich uprawnieniach w zakresie prawa spadkowego i opiekuńczego. Druga część działu, poświęconego normom kompetencyjnym, objęła „*jus avocandi*”, będące wykonywaniem aktów zwierzchniczych na terenie państwa przyjmującego. Należałoby określić to „*jus avocandi*” jako wykonywanie norm porządku wewnątrzno-krajowego poza granicami państwa, a wtedy autor nie byłby pominął takich spraw, jak sprawy postępowania sądowego (przesłuchiwanie świadków, doręczanie akt, świadectwa ubóstwa).

Autor nie podał określenia konsula, uważając sprawę tę za sporną i ograniczył się do uznania konsula za reprezentanta państwa wysyłającego; słusznie tylko zaznaczył, że ze względu na swą różnorodną działalność, konsul nie mieści się w pojęciu organu administracyjnego, lecz winien być uważany za organ *sui generis*.

Omawiana praca jest pierwszą próbą w tym zakresie. Tem się da prawdopodobnie wytłumaczyć, że autor nie opracował szczegółowej niektórych kwestyj i operuje pewnymi pojęciami, nie podając ich objaśnienia, w przypuszczeniu prawdopodobnie, że są one powszechnie znane, co nie jest pewne. Poza tem nie rozpatrzył autor stosunku konsulów do przedstawicieli dyplomatycznych, a tych ostatnich do prawa konsularnego, co było konieczne, gdyż na mocy umów o obrocie prawnym i kouwencyj konsularnych, są oni powołani do wykonywania pewnych czynności w jego zakresie. Szczupło wypadł również ostatni dział poświęcony normom proce-

duralnym, który powinien być oparty nie tylko na ustawodawstwie polakiem, ale również i na danych zaczerpniętych z dziedziny praw obcych.

Omawiana praca stanowi ważny przyczynek do teorii prawa konsularnego. Z uwagi na oryginalność poglądów i nowość ujęcia opracowywanego materiału życzyć by należało, aby uczyniono ją dostępną również i dla czytelników zagranicznych.

Prof. Dr. Julian Makowski (Warszawa).

Natanson Wojciech: Przystąpienie Stanów Zjednoczonych do Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej w Ha-dze. Kraków, „Czasopismo Prawnicze”, 1931. Str. 20.

Trybunał haski, w stopniu wyższym, aniżeli inne organy Ligi Narodów, wykazuje dążenie do uniwersalizmu; spełni on bowiem swe zadanie całkowicie dopiero wtedy, gdy wszystkie państwa świata uznają jego autorytet i jurysdykcję. Jak dotąd, najdotkliwszym pod tym względem brakiem jest nieobecność Stanów Zjednoczonych Ameryki w liczbie państw, które podpisały i ratyfikowały Protokół z r. 1920. Inicjatywa do przystąpienia wyszła od Ameryki pod naciskiem opinii publicznej. Już w r. 1923 prez. Harding w liście do sekretarza Stanu Hughes'a wyłuszczył warunki na jakich to przystąpienie mogłoby być skuteczzone. W 15 miesięcy później Senat zgodził się na przystąpienie, ale postawił warunki wogóle nie nadające się do dyskusji. W r. 1926 Senat przyjął t. zw. rezolucję Swansona, która w stosunku do warunków Harding'a jest znacznie zaostrzoną, nie zawiera jednak żadnego niemożliwego do przyjęcia. Dla rozpatrzenia tych warunków zebrała się w Genewie I-go września 1926 r. konferencja państw, które podpisały Protokół z 1920, z powodu jednak niezbyt szczęśliwego składu delegatów, nie zdołała dojść do wniosku konkretnego. Opracowany przez nią Akt końcowy został odrzucony przez Rząd Stanów Zjednoczonych. W r. 1928 Kellogg zaproponował wymianę zdań w sprawie uzgodnienia warunków. W r. 1929 zwołano do Genewy drugą konferencję, która uchwaliła ostateczny tekst Protokołu przystąpienia Stanów do Trybunału, oraz równocześnie rewizję tego Statutu. Stany Zjednoczone podpisały oba Protokóły; postanowienia ich nie weszły jednak dotąd w życie, wobec braku ratyfikacji niektórych państw.

Autor, na podstawie wszystkich dostępnych mu źródeł, barwnie opisał perypetje, jakie to zagadnienie przechodziło, uwypuklając niektóre kwestje, specjalnie interesujące z punktu widzenia prawnego.

Prof. Dr. Julian Makowski (Warszawa).

Pogonowski Jerzy Dr.: Projekt związku władców króla Jerzego z Podiebrad. Warszawa 1932. Str. 55.

Pracę swą autor podzielił na trzy rozdziały. W pierwszym podaje tło dziejowe wystąpienia króla Jerzego, w drugim analizuje treść jego projektu, w trzecim wreszcie zestawia porównawczo projekt króla Jerzego z zasadami Paktu Ligi Narodów.

Na wstępie znajdujemy wyłożoną kontrowersję o to, kto w istocie był autorem projektu, sam król Jerzy czy Antoni Marini z Grenobli. Zwolennikiem pierwszej hipotezy jest V. Mażuranić, drugiej zaś prof. Kapras. Autor na podstawie momentów raczej psychologicznych niż dokumentarnych, przychylił się do poglądu Mażuranića, nie negując wpływu i współpracownictwa Mariniego. Sam projekt króla Jerzego stanowi jedno z ogniw w szeregu poczynań, mających na widoku wprowadzenie rozjemstwa międzynarodowego i ugruntowania pokoju powszechnego. Autor podaje dokładny przegląd odnośnych projektów, począwszy od Piotra Dubois, kończąc na ostatniej inicjatywie Brianda, dzieląc je na dwie grupy, a to zależnie od ich stanowiska w stosunku do Turków i pogan, do zagadnienia egzekutywy międzynarodowej i do zakresu ich działania. Powyższe projekty autor porównywa pokolei do projektu króla Jerzego, uwzględniając starannie ich stosunek do Polski; przy tej sposobności zwraca uwagę na pacyfizm króla Stanisława Leszczyńskiego oraz na pomysły Syracha-Kobielskiego w XVIII w. i Ambrożego Borkowskiego w XIX w., nie zapominając o inicjatywie Rządu Polskiego na VIII Zgromadzeniu Ligi Narodów w r. 1927, która o rok uprzedziła podobny jej treścią projekt Brianda-Kellogga.

Najbardziej jednak oryginalną i interesującą częścią omawianej pracy jest jej rozdział trzeci, w którym autor porównywa projekt króla Jerzego z Paktem Ligi Narodów, podawszy na wstępie tekst łaciński projektu i jego dokładny przekład.

Podobieństwo jest istotnie uderzające. Same zasady obu tych aktów są identyczne; tu i tam idzie o utworzenie organizacji międzynarodowej, o wprowadzenie rozjemstwa i o uchronienie ludzkości od wojen. Tylko że w Pakcie Ligi zadania te są wyłożone systematycznie we wstępie i w Art. od 10 do 17, podczas gdy w projekcie króla Jerzego są one rozproszone w całym tekście.

Przechodząc do szczegółów autor wykazuje, że Art. 2, 3 i 4 projektu króla Jerzego odpowiadają Art. 10, 12, 13 i 17 Paktu Ligi; artykułowi zaś 10 Paktu odpowiadają zobowiązania członków Związku w zakresie ich stanu posiadania terytorjalnego.

Autor słusznie zaznacza, że koncepcja i stylizacja Paktu Ligi Narodów znacznie przewyższa stylizację jurystyczną projektu. Jednak nie ulega wątpliwości, że istnieją punkty wspólne i analogie, i należy przyznać, że autorowi udało się dowieść tej tezy, która stanowi myśl przewodnią i cel jego ciekawej pracy.

Prof. Dr. Julian Makowski (Warszawa).

Rogo Yski: Panglobizm i rozbrojenie. Kielce 1932. Str. 17.

Ideą przewodnią autora omawianej broszurki jest zroganizowanie gospodarcze świata jako całości. W tym celu propaguje on rozszerzenie kompetencji Ligi Narodów na kwestje gospodarcze, tworząc z niej coś w rodzaju Civitas Maxima. Autor wyobraża sobie, że można to osiągnąć rozszerzając jej statut w odpowiednim duchu na „nowym kongresie narodów”, tak jak gdyby procedura rewizji Paktu, przewidziana w jego Art. 26, była niewystarczającą. Poza tem Liga miałaby również zająć się kolonizacją, którą autor wyobraża sobie jako nową wędrówkę narodów (dokąd?).

Pomysły autora, podyktowane niewątpliwie najszlachetniejszym idealizmem, są niewykonalne; nie orientuje się on przytem we współczesnej rzeczywistości politycznej świata, na dowód czego wystarczy przytoczyć jego pogląd, umieszczony na pierwszej stronie omawianej pracy. Z upadkiem tronów, mówi on, „osłabły podsypane przez nie antagonizmy narodowe i państwowe, straciły oporę tulące się do nich i tumaniące umysły fanatyzmy, manje i urojenia polityczne, rozjaśniły się horyzonty, otrzeźwiały i uspokoiły umysły, świat przejrzał”. Trzeba być nielada optymistą, żeby tak pisać w epoce hitleryzmu i psychozy rewizjonistycznej w Niemczech, we Włoszech i na Węgrzech. J.M

Sukiennicki Wiktor: Sprawa sukcesji przez Polskę uprawnień rentowych Państwa Pruskiego, wynikłych z jego akcji kolonizacyjnej na Wschodzie. Warszawa 1931. Wydawnictwo Ministerstwa Reform Rolnych. 8°. Str. 390.

Zachęcony „Pruską Polityką Kolonizacyjną”, którą omówiłem w zeszycie pierwszym „Ruchu” r. 1932, z dużym zainteresowaniem wziąłem do ręki drugą z kolei książkę, poświęconą przez p. Dr. Sukiennickiego sprawie osad rentowych. O ile w pierwszej pracy Autor przedstawił z punktu widzenia historyczno-prawnego pruski system kolonizacji na ziemiach polskich, o tyle praca niniejsza ma za zadanie wyświetlić z punktu widzenia prawa międzynarodowego sporną do niedawna między Polską a Niemcami kwestję, czy i o ile

z mocy art. 256 traktatu wersalskiego Polska nabyła uprawnienia, przysługujące przedtem rządowi pruskiemu w stosunku do osad rentowych.

Przyznać należy, że Autor z postawionego sobie zadania wywiązał się bardzo dobrze. Omawiana praca mogłaby dostarczyć Rządowi polskiemu wiele cennych argumentów, mogących śmiało obalić tezy niemieckie, formułowane w tej mierze głównie przez prof. Kaufmanna. Zbijaniu tez niemieckich poświęcona jest druga część pracy, obejmująca około 140 stron, podczas gdy w pierwszej części na 240 stronach omówiony jest historyczny przebieg zagadnienia. Tę pierwszą część scharakteryzować możnaby jako sumienny opis wędrówki akt sprawy ze stołu bezpośrednich rokowań przed różne instancje międzynarodowe, z których żadna nie miała odwagi podjąć się merytorycznego jej rozstrzygnięcia. Z punktu widzenia prawnego cała pierwsza część pracy przedstawia minimalny interes. Czytając ją można sobie wprawdzie wyrobić zdanie o sposobie pracy różnych organów międzynarodowych oraz o zupełnem niejednokrotnie niezrozumieniu sprawy przez naszych własnych reprezentantów, niemniej jednak ośmielam się stwierdzić, że myśl Autora doznałaby znacznego uwypuklenia, gdyby był, po podaniu krótkiego historycznego przebiegu zagadnienia, przeszedł zaraz do meritum sprawy t. j. do części drugiej swej pracy. Cała wartość pracy mieści się właśnie w tej drugiej części. Stanowi ona niezwykle subtelnny wywód prawniczy, w którym autor wykazuje, że z mocy traktatu wersalskiego nabyliśmy uprawnienia rentowe, że uprawnieniami temi nie mógł rząd pruski ważnie rozporządzić na rzecz gdańskiego „Bauernbanku”, że zresztą umowa cesyjna, z „Bauernbankiem” zawarta, jest umową fikcyjną, a więc bez żadnej wartości. Równocześnie z prawami majątkowymi nabyła Polska i inne uprawnienia uboczne, a w szczególności prawo odkupu. Autor wykazuje niesłuszność tezy niemieckiej, że nabycie prawa odkupu przez Polskę było niemożliwe, albowiem prawo to uważać należy za ściśle osobiste i nieprzenaszalne. Autor nie wykorzystał tu jednego argumentu, który wprost się nasuwa. Jeżeli Niemcy twierdzą, że prawo odkupu jest nieprzenaszalne — dlaczego same scedowały je „Bauernbankowi”. Argumentacja ich szła *contra facta propria* i nie posiadała dużej siły.

Ostatnie ustępy książki są prawniczo znacznie słabsze. Błąd trochę wypadły wywody Autora na temat, czy prawo odkupu w prawnych warunkach polskich jest jeszcze wogóle aktualne. Nieścisłe są też tezy, jakoby władze polskie nie korzystały z prawa odkupu w wypadku śmierci osadnika wzgl. w wypadku tzw. zdania osady na dziecko.

Nie mogę również podzielić zdania Szanownego Autora, jakoby Państwo Polskie zrezygnowało ze stosowania na przyszłość prawa odkupu w pewnych wypadkach w drodze jakiegoś aktu międzynarodowego. List Ministra Zaleskiego z 31 października 1929 tłumaczyć należy, mojem zdaniem, tylko w ten sposób, że jest on zwykłym uwiadomieniem o postanowieniu Rządu Polskiego. To postanowienie ma znaczenie ściśle wewnętrzne. Nie wpływają z niego żadne prawa dla niemieckiego kontrahenta. Co więcej! Ponieważ prawo odkupu ustanowione zostało w drodze umowy — osadnicy, tak Polacy, jak i Niemcy mogą powołać się skutecznie przed Sądem na postanowienie Rządu dopiero wówczas, gdy umowa ta gustarce odpowiednio zmodyfikowana. Do spraw zawisłych już przed Sądami postanowienie Rządu wogóle się nie odnosi. Uważam więc za konieczne, aby Ministerstwo Reform Rolnych poleciło Okręgowym Urzędom Ziemijskim przeprowadzenie zmian w kontraktach rentowych, by postanowienie Rządu mogło być wogóle wprowadzone w życie. Bez tej zmiany umów postanowienie jednego z kontrahentów (Rządu) ma jedynie znaczenie faktyczne, a nie prawne.

Dr. Józef Górski (Poznań).

Ottlik Georges: La Société des Nations et le désarmement. Geneva, 1932. Str. 165.

Z okazji zwołania Konferencji Rozbrojeniowej, redaktor znanego „Annuaire de la Société des Nations” wydał repertoriuin informacyjne, zawierające w części pierwszej „Arbitrage et Sécurité” wszelkie dane (treść odnośnej rezolucji, data, miejsce gdzie dany tekst można znaleźć) dotyczące koncyliacji, arbitrażu i nieagresji, a w części drugiej także dane dotyczące rozbrojenia. Ta niewielka książeczka, poprzedzona słowem wstępnem Ambasadora Salvadora Madariaga, jest nieocenioną i niezbędną pomocą dla każdego, kto bada lub opracowuje jakąkolwiek sprawę, związaną z bezpieczeństwem i rozbrojeniem. J. M

Secretan Jacques: Les immunités diplomatiques des représentants des États Membres et des Agent de la S. d. N. Lausanne, Payot, 1930. Str. 120.

Zagadnienie t. zw. „immunitetów i przywilejów dyplomatycznych” nabrało w ostatnich czasach, a w szczególności od powołania do życia Ligi Narodów, nowej doniosłości ze względu na osoby bądźto będące funkcjonariuszami instytucji międzynarodowych, bądźto sprawujące z ramienia poszczególnych państw czynności w zakresie służby zagranicznej, jakkolwiek bez charakteru dyplomatycznego w tradycyjnym słowa znaczeniu.

Przedmiotem pracy p. Secretana jest bardzo ważny wycinek tego zagadnienia; jak sam tytuł wskazuje, zamyka się ona w ramach ustępu 4, art. 7 paktu Ligi Narodów. Układ narzuca się sam przez się; autor rozważa zasięg pojęcia „reprezentanci członków Ligi” (rozdział II-gi) i „funkcjonariusze” tejże (rozdz. III-ci), poczem stara się określić zakres przywilejów i immunitetów, które tym kategorjom osób w myśl Paktu przysługują.

P. Secretan stoi na stanowisku, że w zakresie pierwszej kategorii Pakt nie wprowadził żadnej innowacji; mieszczą się w pojęciu tem t. zw. „ministres publics”, t. j. osoby wyposażone w charakter reprezentatywny i obarczone pieczęcią nad ogólnymi interesami państwa, którym z tego tytułu zwyczajowe prawo narodów i tak przyznaje szczególną ochronę i przywileje. Tak więc dotyczące postanowienie Paktu ma charakter wyłącznie deklaratoryjny; zd. autora, domniemanie przemawia przeciwko rozszerzającej wykładni wyrażenia „reprezentanci członków Ligi”. Zachodzi jednak wątpliwość, czy sprawdzian stosowany przez autora jest istotnie trafny; wskazują na to trudności w ujęciu poszczególnych kwestyj. Np. omawiając stanowisko delegatów członków Ligi w komisjach doradczych (str. 22) p. Secretan staje w sprzeczności z własnymi założeniami, twierdzi, że funkcjonariusze ci nie odpowiadają pojęciu „ministres publics”, ale równocześnie przyznaje im prawo do szczególnej opieki i innych gwarancji dyplomatycznych. Otóż, można przyjąć ciśniejszą lub obszerniejszą definicję, ale żadną miarą nie wolno podciągać pod nią pojęcia, które w sposób oczywisty do niej nie przystaje. Powtóre, żałować należy, że autor nie uwzględnił w zupełności materiałów do konferencji paryskiej, które mogły mieć kapitalne znaczenie dla analizy art. 7. ust. 4. Paktu; wszak wydobycie prawdziwej woli stron jest celem wszelkiej interpretacji umów międzynarodowych.

Przystępując do drugiej grupy osób cieszących się na podstawie Paktu przywilejami i immunitetami dyplomatycznymi, p. Secretan rozróżnia, idąc w tej mierze za Politisem, dwie kategorie funkcjonariuszów Ligi. Pojęcie „agent” w sensie ściśle administracyjnym jest nadrzędnym w stosunku do pojęcia użytego w Pakcie. Jak widać, wychodząc z założenia deklaratoryjnej natury postanowień tego ostatniego, autor mniema, iż należy per analogiam wyróżnić w obrębie osób działających z ramienia Ligi, funkcjonariuszy, których kompetencje upodobią ich do przedstawicieli dyplomatycznych i tym tylko przyznać wyjątkowe stanowisko osobiste. Jako kryterjum używa autor rozróżnienia pomiędzy „actes de fonctions” i „actes de gestion”, z których pierwsze wykonują urzędnicy wyżsi, posiadający obszerniejszy zakres działania i większą samodzielność, drugie zaś mają charakter podrzędny, ściśle wyko-

nawczy. Pogląd ten ogólnie przyjęty przez naukę znalazł też swój wyraz w praktyce. Inna rzecz, że kryterjum to może nastrożyć pewne wątpliwości przy rozwiązywaniu konkretnych zagadnień.

W części traktującej o zakresie przywilejów dyplomatycznych wedle art. 7. ust. 4 Paktu, autor odróżnia: nietykalność, eksterytorjalność, podkreślając, że jest ona oczywiście pojęta w sposób nowoczesny, „jakoby koniecznym uzupełnieniem przywilejów i immunitetów, bez którego istniałoby trwale niebezpieczeństwo denegationis justitiae”, dalej wyjęcie z pod orzecznictwa sądów cywilnych i karnych oraz policyjnego, wreszcie egzemplja od podatków i należności celnych. W każdym punkcie daje autor, obok wywodów dogmatycznych, szczegółową i wyczerpującą analizę praktyki międzynarodowej.

Nakoniec wspomnieć należy o uzasadnieniu przywilejów i immunitetów dyplomatycznych; autor nie dał na to pytanie jasnej odpowiedzi; co do reprezentantów członków Ligi wylicza on: „konieczną niezawisłość funkcyj”, „kurtuazję międzynarodową”, „słuszność”, „prestige państwa”, „dawną tradycję” i „wzajemność”; odnośnie do „agentów” Ligi poczytuje za powód ich wyjątkowego stanowiska „interes funkcji” sprawowanej przez nich; z drugiej jednak strony przyznaje (str. 60) że wedle współczesnej nauki ten ostatni jest także uważany za podstawę uprzywilejowania dyplomatów w ścisłym słowa znaczeniu.

Książka p. Secretan'a jest niewątpliwie owocem sumiennej pracy; główną jej zaletą jest przejrzysty układ, zwięzłość formy i staranne opracowanie poruszonych zagadnień; dlatego też przyniesie ona znaczny pożytek każdemu, kto pragnie zapoznać się z problemem, podaje bowiem treściwie poglądy nauki prawa narodów obok rozwiązań praktycznych. Z drugiej strony zarzucić można omawianej książce pewne usterki, tak merytoryczne jak i formalne; i tak, ustęp traktujący o Lidze Narodów jako osobie międzynarodowej (str. 12) jest nie tylko błędny ale i stylistycznie niefortunny, niepotrzebnie wylicza autor szczegóły dotyczące niektórych konferencji międzynarodowych (str. 16—17). Wreszcie ustęp ogólnie zajmujący się immunitetem sądowym (str. 81—82) należałoby gruntownie zmniejszyć i zmodyfikować.

Jerzy St. Zajączkowski (Warszawa).

Sijthoff A. W.: *Dix ans de Juridiction internationale.* Leyda 1932. Str. 79.

Z okazji dziesięciolecia działalności Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze, wydawca jego publikacyj ogłosił przy współdziałaniu Sekretarza Trybunału, nieoficjalną lecz

autoryzowaną przez ten Trybunał pracę, w której znajdujemy (po francusku i po angielsku) wyłożoną w krótkości jego organizację, kompetencję oraz dotychczasową działalność. Część trzecia jest najbardziej interesująca i pożyteczna, zawiera bowiem krótkie streszczenie każdej sprawy, która w ciągu ubiegłego 10-letnia znalazła się czy to jako sprawa sporna, czy jako opinia doradcza, przed kratkami Trybunału. Aczkolwiek, jak to zaznaczył Sekretarz Trybunału, streszczenia te nie mają znaczenia interpretacji autentycznej orzeczeń Trybunału, to jednak nie są one pozbawione wartości dla zainteresowanych, ponieważ zawierają pogląd na te sprawy osób, które stoją stosunkowo najbliższym gremjum sądującego.

J. M.

Yollenhoven van C: *Du droit de Paix, De jure Pacis*. La Haye 1932. Str. 251.

Znany pacyfista holenderski, van Vollenhoven, w omawianej pracy postawił sobie za zadanie wykreślić linię rozwoju prawa narodów, tak jak ono wyrażało się w praktyce państw suwerennych, a nie jak było przedstawiane w pracach uczonych prawników. W szerokiej syntezie historycznej autor wyodrębnia pięć okresów: średniowiecze (od 1150 do 1492), okres supremacji wojny (*jus belli*, od 1492 do 1780, okres wojny i pokoju (*jus belli ac pacis* od 1780 do 1914); okres pokoju i wojny (*jus pacis ac belli*, od 1919 do 1931), wreszcie okres supremacji pokoju (*jus pacis*), który jakoby już się rozpoczął.

W okresie pierwszym autor wskazuje na początki administracji międzynarodowej, w formie różnych kategorii konsulów, lig handlowych, trybunałów kaperskich, arbitrażu, „konserwatorów” umów międzynarodowych oraz konferencji międzynarodowych. Z nich tylko trzy pierwsze wykazały żywotność i przetrwały przez okresy następne; natomiast rozjemstwo, umacnianie umów międzynarodowych i zjazdy międzynarodowe wyszły wkrótce z użycia i odrodziły się dopiero w okresie przedostatnim.

Okres drugi, okres supremacji prawa wojny, daje autorowi łatwą okazję do krytyki ówczesnych stosunków międzypaństwowych; stawia on pod pręgierzem metody dyplomacji wieku XVIII, gromi wymownie niemoralność i oportunistyczne zasady, głoszone przez Vattel'a w jego znanej pracy o prawie narodów (1758), nie znajduje tylko ani słówka już nie potępienia, ale poprostu wzmianki o rozbiorach Polski.

W okresie następnym autor widzi zupełny zanik prawa narodów; pozostawało ono podług niego martwą literą, nie było szanowane ani stosowane; na dowód przytacza pogwałcenie nietykalności

terytorjalnej Turcji w r. 1877, 1908 i 1911, pomimo gwarancji udzielonej przez W. Mocarstwa w 1856. Nie potrzebujemy dodawać, jak dalece pogląd ten jest błędny i powierzchny.

Okres powojenny bardziej przypada autorowi do gustu. Jest on zdania, że zarysowują się możliwości zorganizowania społeczności międzynarodowej zwłaszcza w zakresie administracji i wymiaru sprawiedliwości. Oczywiście pomysły jego idą w kierunku znieszenia suwerenności państw, wyższości prawa międzynarodowego nad wewnętrznym, uczynienia z jednostki podmiotu prawno-międzynarodowego, a w ostatecznym wyniku utworzenia nad-państwa przez rozbrojenie państw i oddanie ich budżetów wojskowych Lidze Narodów, któraby użyła je na utrzymywanie międzynarodowej siły zbrojnej.

Uznając Art. 16 Paktu Ligi za niewykonalny, autor całą swą nadzieję pokłada w integralnym zastosowaniu Art. 11, w rozszerzającej interpretacji Art. 19, a zato pomija zupełnie milczeniem Art. 10, tak niewygodny dla rewizjonistów niemieckich i ich wiernych popleczników holenderskich i skandynawskich.

Praca p. Van Vollenhovena jest interesująca nie dla swej wartości wewnętrznej, która jest minimalna, ale jako symptomat, wskazujący w jakim kierunku podąża myśl pacyfistów a outrance na zachodzie. Przebija się w niej na każdym kroku niechęć do Traktatu Wersalskiego, stronnicza przychylność w stosunku do Niemiec i Rosji oraz nieuleczalny doktryneryzm i zamykanie oczu na fakty niedogodne dla bronionej przez się tezy. Mówi się naprzykład z oburzeniem o zerwaniu przez Chiny umów kapitulacyjnych, a ani jednym słowem nie wspomina się o łamaniu przez Niemcy Traktatu Wersalskiego i o sabotowaniu przez Rosję Traktatu Ryskiego. Jako autorytet przytacza się ostatnią pracę Hold-Fernecka, o której poważni autorowie niemieccy wstydzą się poprostu wspominać. Wreszcie przeprowadza się tezę, że wojna obronna jest niedozwolona, i że napadnięty, gdyby ośmielił się bronić bez uprzedniej zgody Ligi Narodów, będzie uważany za napastnika.

Czy praca w tym duchu pisana podniesie autorytet naukowy autora, ośmielam się wątpić.

Prof. Dr. Julian Makowski (Warszawa).

Bagiński H.: Wolność Polski na morzu. Warszawa, Gebethner i Wolf, 1931, 96 str. 2 zł.

Biuletyn Tow. Badań Zagadnień Międzynarodowych 1. I. 1930 — 31. XII. 1931. Warszawa 1932, 57 str.

Dokumenty polityki sjonistycznej od programu Bazylejskiego do enuncjacji Mac Donalda i Weismanna — 1897—1931. Kraków, Gebethner i Wolff, 1931, 70 str. 0,80 zł.

- Dzierzgowski W.: Międzynarodowy Fundusz Pracy, szkic ekon. pol. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1931, 64 str. 3 zł.
- Ełski St. (Łaniewski St.): Sprawa białoruska. Warszawa, Druk. Współczesna, 1931, 105 str. 2,50 zł.
- Głowiński K.: Kwestja rzymska i traktat laterański. Poznań, 1931, 38 str.
- Górecki J.: Wojna w świetle Nowego Testamentu. Warszawa, Księgarnia Robotnicza, 1931, 92 str.
- Grzegorzczak P.: Bibliografia mniejszości narodowych. Warszawa, „Inst Badań spraw Naród.” 1931.
- Hirschberg A.: Kwestja żydowska w Polsce. Wilno. „Znicz”, 1931, 24 str.
- Jeziorański K.: Istota problemu mniejszościowego na terenie międzynarodowym. Warszawa, 1931, 23 str.
- Kierski K.: Problemat polsko-czeski. Poznań, Tow. Polsko-czeskosłowackie, 1931, 28 str. 0,50 str.
- Kulski W.: Przed I powszechną konferencją rozbrojeniową. Warszawa, Hoesick, 1932, 42 str.
- Lewandowski H.: Szkolnictwo polskie w Niemczech i Prusach Wschodnich Toruń, Sowa, 1931, 32 str. 1,65 zł.
- Lubomirski St.: Statut Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej przed i po projektowanej rewizji. Warszawa, „Sprawy obce”, 1931, 239 str.
- Makowski J.: Teorja i technika zawierania umów międzynarodowych. Warszawa, „Sprawy obce”, 1931, 99 str.
- Scibor A.: Rodzina podstawą współżycia narodów. Warszawa, 1931, 36 str.
- Siebeneiche n-Strasburger: Spór o Gdynię. Toruń, Inst. Bałtycki, 1931, 180 str.
- Smogorzewski K.: Francja i Polska. Studium polityczne. Warszawa. Gebethner & Wolff, 1930, 62 str.
- Sopicki St.: Polska a Niemcy w 10-tą rocznicę plebiscytu. Kraków, „Głos Narodu”, 1931, 48 str. 1 zł.
- Taylor J.: Udział i przedstawicielstwo W. M. Gdańska w konferencjach i kongresach międzynarodowych. Warszawa 1931.

Czasopisma: Gałęzowska I.: Problem pokoju a socjologia dzisiejsza (Droga, Nr. 6, 1931). — Kulski Wł.: Bezpieczeństwo a rozbrojenie (Droga, Nr. 2, 1932). — Wścieklica B.: Blok Dunajski a Polska (Droga, Nr. 4, 1932). — Namysłowski Wł.: Stosunek przedstawicieli dyplomatycznych do prawa konsularnego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 6, 1932).

Zajączkowski J.: Immunitet sądowy dyplomatyczny w ustawodawstwie polskiem (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 5, 1932). — Zaleski Z.: Polska w awangardzie prawnej ochrony pokoju (Głos Sądownictwa, Nr. 12, 1931). — Czajkowski A.: Zatarg japońsko-chiński (Nasza Przyszłość, Kwiecień 1932). — Makowski W.: Unja Międzyparlamentarna a międzynarodowy ład prawny (Nowe Państwo, zesz. II, 1931). — Jeziorański K.: Mniejszości polskie

wobec kongresów genewskich (Polacy Zagranicą, Nr. 1, 1931). — Stebel -
ski A.: Współzycie narodowości (Polacy Zagranicą, Nr. 2, 1931). — Jezio-
rański K.: VII Kongres Mniejszości Narodowych w Genewie (Polacy Za-
granicą, Nr. 16, 1931). — Kipowa L.: Działalność Międzyn. Konfer. Stow.
Migracyjnych w Genewie (Polacy Zagranicą, Nr. 2, 1932). — Lesław A.: Stud-
jum dyplomatyczne na wydz. prawa Uniwersytetu im. Jana Kazimierza we Lwo-
wie (Prawo, Nr. 5—6, 1931). — Neynian L.: Liga Narodów a bezpieczeństwo
Polski (Prawo, Nr. 7, 1931). — Sukiennicki H.: Geneza mandatów między-
narodowych i ich obecna sytuacja prawna (Przegląd emigracyjny, Nr. 1, 1931).
— Zajączkowski J. St.: Zagadnienie konstrukcji prawnej terytorjów man-
datowych w świetle teorii prawa narodów (Przegląd Emigracyjny, Nr. 1, 1931).
— Załęcki G.: Mandaty kolonialne a polska polityka kolonialna (Przegląd
Emigracyjny, Nr. 1, 1931). — Klimowczak Z.: W oczekiwaniu konferencji
rozbrojeniowej (Przegląd Polityczny, t. XV, zes. 1—3, 1931). — Cecil R.:
The conference must succeed (Przegląd Polityczny, t. XV, zes. 1—3, 1931). —
Nagórski Z.: Rozbrojenie moralne (Przegląd Polityczny, t. XV, zes. 1—3,
1931). — D'Ormesson Wł.: Pour le désarmement moral (Przegląd Polityczny,
t. XV, zes. 1—3, 1931). — Martin W.: Rozbrojenie moralne (Przegląd Po-
lityczny, t. XV, zes. 1—3, 1931). — Dygat St.: Udział Polski w pracach nad
utrwaleniem pokoju świata (Przegląd Polityczny, t. XV, zes. 1—3, 1931). —
Makowski W.: Przystępstwo nawoływania do wojny zaczepnej (Przegląd
Polityczny, t. XV, zes. 1—3, 1931). — Kulski Wł.: Konwencje o środkach
prewencyjnych przeciw wojnie (Przegląd Polityczny, t. XV, zes. 1—3, 1931). —
Gerlach v. H.: Unja bałkańska (Przegląd Polityczny, t. XV, zes. 5—6, 1931).
— Lednicki A.: Cel rozbrojenia (Przegląd Polityczny, t. XV, zes. 5—6,
1931). — Warszawski J.: Paryski kongres rozbrojeniowy (Przegląd Poli-
tyczny, t. XV, zes. 5—6, 1931). — Rok 1931 w polityce międzynarodowej
(Przegląd Polityczny, t. XVI, zes. 1—2, 1932). — Załęski J.: Elementy pro-
blemu mandzurskiego (Przegląd Polityczny, t. XVI, zes. 1—2, 1932). — Twor-
kowski W.: Spór o naturę prawne L. N. (Przegląd Powszechny, maj—czer-
wiec, 1931). — Namysłowski W.: Obywatelstwo watykańskie (Przegląd
Prawa i Administracji, kw. III, 1931). — Bergman A.: XII Zgromadzenie
L. N. (Przegląd Współczesny, listopad, 1931). — Künstler St.: Konferencja
rozbrojeniowa (Przegląd Współczesny, luty, 1932). — Barra Fr.: Sprawiedli-
wość — słuszość — siła (Przegląd Współczesny, marzec 1932). — Katel-
lach T.: Skargi niemieckie w Genewie (Sprawy Narodowościowe, Nr. 1, 1931).
Sokolnicki M.: O podłożu gospodarzem dyplomacji wspólczesnej (Spraw-
y Obce, zes. VII, lipiec, 1931). — Namysłowski Wł.: Rezydenci polscy
w Hamburgu (Sprawy Obce, zes. VII, lipiec 1931). — Gawroński St.: Za-
gadnienie czarnomorskie (Sprawy Obce, zes. VII, lipiec 1931). — Brojdy St.:
Organizacja emigracji (Sprawy Obce, zes. VII, lipiec 1931). — Dżabagi W. G.:
Kaukaz (Sprawy Obce, zes. VII, lipiec 1931). — Ch. F.: Sprawy gdańskie i ślą-
skie na majowej sesji Rady L. N. (Strażnica Zachodnia, Nr. 2, 1931). — Chrz-
anowski F.: Kompromis genewski i jego dzieje (Strażnica Zachodnia, Nr. 1,

1931). — Chmielewski F.: Rozwój procedury mniejszości narodowych na terenie L. N. (Strażnica Zachodnia, Nr. 1—2, 1931). — Korowicz M.: Spór o wykonanie konwencji genewskiej (Strażnica Zachodnia, Nr. 3, 1931). — Cybichowski Z.: Odpowiedzialność Polski za zobowiązania Rosji (Themis Polska, t. VI, zesz. III, 1931). — Barski: Paneuropa czy Mitteleuropa (Wiedza i Życie, Nr. 5, 1931). — Massalski W.: Problemat Pacyfiku (Wiedza i Życie, Nr. 2, 1932). — Kunstler St.: Międzynarodowe prawo pokoju (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 2, 1931).

Académie de droit international. T, II. de 1930. Tome 32 de la Collection. Paris 1931, 90 fr.

L'alliance franco-polonaise et le problème de la Paix. Paris, Gebethner & Wolff, 1931, 48 str., 3 fr. (1,20 zł).

Alvarez A.: L'organisation internationale. Paris, Ed. Internationales, 1931. Annuaire de l'Institut de droit international. Paris, Pedone, 1931, 702 str. 112 fr.

Auerbach B.: Le rattachement de l'Autriche à l'Allemagne. Paris, Berger-Levrault, 1931, 192 str.

Balogh A.: La protection des minorités. Paris, Ed. internationales, 1930, 279 str.

Barnès H.: La genèse de la guerre mondiale. Paris, Rivière, 1931, 15 fr.

Bastid P.: La question de l'Escaut et le différend hollando-belge. Paris, pedone, 1930, 124 str. 10 fr.

Bérard V.: Genève et les traités. Paris, Colin, 1930, 2 w., 231 i 343 str.

Berger E., Kuttig E. ets. Rhode H.: Le commentaire du droit international du travail. Paris, Vahlen, 1931, 18 M.

Blum L.: Les problèmes de la paix. 2 éd. Paris, Stock, Delamain & Boutellau, 1931, 215 str. 15 fr.

Bourquin M.: L'adhésion des Etats-Unis à la Cour permanente de Justice internationale. Paris, Pedone, 1930, 46 str. 10 fr.

Bourquin M.: La confiscation du navire neutre pour contrebande d'après la juridiction anglaise. Paris, Pedone, 1930, 30 str. 10 fr.

Bouy R.: Le désarmement naval. La conférence de Londres. Paris, Press. Univ., 1931, 288 str. 40 fr.

Brow J. del Scott: Le progrès du droit des gens. Paris, Ed. inter., 1931.

Calogeropoulos St.: Le pacte général de renonciation à la guerre. Paris Rivière, 1931. 246 str.

Capitant et Trotbas: Excès de pouvoir du T. A. M. et la compétence du Conseil de la S. d. N. dans l'affaire des optants hongrois. Paris, Pedone, 1930, 24 str., 10 fr.

Cassin R.: Révision du Statut de la Cour permanente de Justice internationale. Paris, Pedone, 1930, 20 str. 10 fr.

- Corthésy F.: Essai sur une nouvelle organisation des tribunaux de navigation et de la commission centrale du Rhin. Paris, Pedone, 1930, 34 str. 15 fr.
- Debil A. Hoog G. etc.: La papauté et les questions internationales. Paris. Bloud & Gay, 1931, 135 str.
- Decenièvre-Ferrandière A.: Quelques reflexions touchant le règlement des conflits internationaux. Paris, Pedone, 1930, 36 str. 12 fr.
- Demartial G.: Le mythe des guerres de légitime défense. Paris, 1931, 12 fr.
- Dimtcheff K.: Le traité de Neuilly. Toulouse, 1930, 183 str.
- Dombrowski-Ramsay V.: La morale humaine et la S. d. N. Paris, Alcan, 1930, 122 str.
- Drezga T.: Les problèmes fondamentaux du droit des gens et la Cour permanente de justice internationale. Paris, Sirey, 1931, 189 str.
- Ebner L.: La clause de la nation la plus favorisée en droit international public. Paris 1931, 30 fr.
- Escarra J.: La Chine et le droit international. Paris, 1931, 80 fr.
- Estevam de Moraes Sarmiento J.: Causes déterminantes de la guerre mondiale. Paris 1930, 391 str. 25 fr.
- Estiennez P.: Le problème de la limitation et de la réduction des armement navals. Toulouse, 1931.
- Fay S. B.: Les origines de la guerre mondiale. Paris, Rieder, 1931, 499 str. 120 fr.
- Feliński M.: Les Ukrainiens dans la Pologne restaurée. Warszawa, „Sprawy narodowościowe, 1931, 152 str.
- Foignet R.: Manuel élémentaire de droit international public, 15 éd. Paris, 1932, 25 fr.
- Francquerville B.: Les progrès de la justice internationale. Paris, Dotation Carnegie, 1930.
- Fruchtman J.: Existe-t-il à l'heure actuelle des garanties réelles de Paix? Paris, Gamber, 1931, 111 str.
- Gallus: Amendements au pacte de la S. d. N. en vue de le mettre en harmonie avec le pacte de Paris. Paris, Pedone, 1930, 24 str. 15 fr.
- Genet R.: Traité de diplomatie et de droit diplomatique. T. II. Paris, Pedone, 1931, 120 fr.
- Gianni G.: La coutume en droit international. Paris, 1931, 40 fr.
- Girard R.: La situation des Dominions britanniques en droit international. Paris, Edit. et', publ, contemp., 1931, 146 str. 30 fr.
- Guggenheim P.: Les mesures provisoires de procédure internationale et leur influence sur le développement du droit des gens. Paris, Sirey, 1931, 210 str.
- Guynat A.: La procédure devant la Cour permanente de justice internationale. Paris, Pedone, 1930, 12 str. 10 fr.
- Häberlin H.: La première conférence balcanique convoquée par le Bureau international de la Paix. Genève, 1931, 16 str.

- Hervé G.: La réconciliation ou la guerre. Paris, Cercle de la Librairie, 1931, 12 fr.
- Ito N.: La protection des minorités. Paris, 1931, 40 fr.
- Jandhans E.: Les mandats C- dans l'empire britannique. Grenoble, un. 1931.
- Jarrige R.: La condition internationale du Saint Siège avant et après les accords du Latran. Paris, Rousseau, 1930, 350 str. 84 fr.
- Jaurès J.: Pour la Paix. T. I. Les alliances européennes. Paris, Vigot-Frères. 1931, 424 str. 50 fr.
- Judet E.: La politique de sécurité. Paris, Rivière, 1931.
- Keller H.: Droit naturel et droit positif en droit international public. Paris, 1931, 24 fr.
- Kertesz E.: Le droit international et l'affaire des mitrailleuses de Szent Gotthard. Paris, Pedone, 1930, 35 fr. 10 fr.
- Ketchkitch R.: Les mariages diplomatiques ou consulaires (leurs effets internationaux). Paris, Ed. et publ, contemp., 1931, 230 str. 40 fr.
- Kiersch H. J.: Le Kaiser et la responsabilité de la guerre. Paris, Nouv. Editions. Argo 1931, 10 fr.
- Kiritzescu C.: La pédagogie de la Paix et les problèmes internationaux d'après-guerre en Roumanie. Genève, Bureau int. d'éduca, 1930, 23 str. 1 fr. szw.
- Korenitch F.: L'article 10 du pacte de la Société des Nations. Paris, Edit, et publ, contemp., 1931, 30 fr.
- Korovine E.: La guerre chimique et le droit international. Paris, Pedone, 1930, 23 str. 10 fr.
- Kutrzeba St.: La question de Wilno. Paris, Pedone, 1930, 21 str. 10 fr.
- La Brière: La conception du droit international chez les théologiens catholiques. Paris, Centre européen de la Dotation Carnegie, 1930.
- Lambert J.: Les Etats-Unis d'Europe, et l'exemple américain. Paris, Pedone, 1930, 19 str. 12 fr.
- Lapradelle A.: Les principes généraux du droit international. Paris, Centre europ, de la dotation Carnegie, 1930.
- Lapradelle et Niboyet: Répertoire de droit international, t. VIII i X. Paris, Sirey, 1931, 706 str., 144 fr i 814 str. 160 fr.
- Le Fur L.: Précis de droit international public. Paris, Dalloz, 1931, 583 str. 25 fr.
- Lefford V.: La Suisse, asile du droit international. Geneve, Jent, 1930, 10 str.
- Lyon J.: Les problèmes du désarmement. Paris, Boivin, 1931, 300 str.
- Magyari G.: La juridiction de la Cour permanente de justice internationale. Paris, 1931, 120 fr.
- Mandelstam A. N.: Les droits internationaux de l' homme. Paris, Ed. internationales, 1931, 143 str.

- Marinesco C.: Les zones franches en Roumaine, I v. Paris, Pr. Univ., 1931, 184 str.
- Mariette P.: L'Europe et les Etats-Unis devant la S. d. N. Paris, 1931, 40 fr.
- Matine-Daftary Ahmad: La suppression des capitulations en Perse. Paris, Press, univ., 1930, 266 str. 31 fr.
- Matsudaira K.: Le droit conventionnel international du Japon. Paris, 1931, 30 fr.
- Meitani R.: La protection des minorités, état actuel et vues d'avenir. Paris, Press, mod., 1930, 160 str.
- Meyer G.: L'Egypte contemporaine et les capitulations. Paris, 1930, 60 fr.
- Mirkine-Guétzevitch B.: L'Union Européenne. Paris, 1931, 20 fr.
- Moncharville M.: Le mandat japonais sur les anciennes colonies allemandes du Pacifique. Paris, Pedone, 1930, 21 str. 12 fr.
- Monkhelechwili M.: La théorie de l'état fédéral. Paris, Pedone, 1931, 297 str.
- Morellet J.: Principe de la souveraineté de l'Etat et le droit international public. Paris, Pedone, 1930, 16 str. 10 fr.
- N...: Commission d'Etude pour l'Union Européenne. Paris, Gamber, 1931, 82 str. 14 fr.
- N...: La juridiction de la Cour permanente de justice internationale. Paris, Sirey, 1930, 320 str. 120 fr.
- Pereira da Silva: La réforme de la Cour permanente de justice internationale (le veto de Cuba). Paris, 1931, 40 fr.
- PerrindeBoussac H.: Le statut international de l'espace aérien. Paris 1931.
- Pic P.: L'évolution du mandat français en Syrie et du mandat anglais en Palestine (de 1924—1931). Paris, 1931, 10 fr.
- La Pologne et la Baltique: Conférences données à la Bibliothèque polonaise de Paris par M. M. Pages, Hauser, Charliat etc. Paris, Gebethner & Wolff, 1931, 358 str. 40 fr. (14.50 zł).
- Les Problèmes polono-allemands devant les chambres polonaises (Com. réd. Thugutt, Lerwensz etc.) Warszawa, 1931, 409 str. (Recueil d'Etudes du groupe parlementaire polono-français en Pologne. 4).
- Quartara G.: Les Etats-Unis d'Europe et du Monde. Paris, 1931, 12 fr.
- Ray J.: La politique et la jurisprudence de la S. d. N. du début de 1930 au début de 1931. Paris, 1931, 18 fr.
- Réglade M.: Perspectives qu'ouvrent les doctrines objectivistes du doyen Duguit pour un renouvellement de l'étude du droit international public. Paris, Pedone, 1930, 38 str.
- Renard G.: Le droit international. Paris, Spes, 1930, 45 str. 2.50 fr.
- Rivet: La question romaine et le traité du Latran. Paris, Sirey, 1931, 238 str. 26 fr.
- Rousseau Ch.: L'aménagement des compétences en droit international. Paris, Pedone, 1930, 43 str. 12 fr.

- Rousseau Ch.: Les travaux du comité d'arbitrage et de sécurité et l'interprétation du pacte de la S. D. N. Paris, Pedone, 1930, 34 str. 15 fr.
- Rousseau Ch.: Protection des minorités et reconnaissance internationale des droits de l'homme. Paris, Giard, 1930, 25 str. 5 fr.
- Saavedra L. C.: La crise de la codification et la doctrine argentine du droit international. Paris, éd. inter., 1931, 381 str. i 432 str.
- Saint-Seine A.: La conciliation internationale. Paris, Rousseau, 1930, 219 str. 35 fr.
- Sobolewski T.: La Cour permanente de justice internationale et les droits et intérêts des particuliers. Paris, Gebethner & Wolff, 1931, 10 fr.
- Stoyanowski J.: Le statut international de L'Iraq. Paris, 1931, 10 fr.
- Strupp K.: Eléments de droit international public. 2 éd. 3 v. Paris, Press. Univ., 1930, 150 fr.
- Sturzo L.: La communauté internationale et le droit de guerre. Paris, Bloud et Gay, 1931, 282 str.
- Ténékidès J.: De l'exception de litispence devant les organismes internationaux. Paris, Pedone, 1930, 26 str. 12 fr.
- Tiret G.: Essai sur la notion de droit internationalement acquis, et sur son domaine d'application, Aix, 1930, 116 str.
- Tomsic L.: La reconstructon du droit international en matière des traités. Paris, Pedone, 1931, 118 str.
- Trémaud H.: La question des zones franches devant la Cour permanente de justice internationale. Paris, Sirey, 1930, 296 str. 40 fr.
- Trémaud H.: Les zones franches de la Haute Savoie et du pays de Gex. Paris, Pedone, 1930, 37 str. 12 fr.
- Trévilly J.: Essai sur l'histoire et la situation du sous-marin en droit international. Caën, 1931, 40 fr.
- Unden prof.: La guerre d'agression comme problème de droit international. Paris, Dotation Carnegie, 1931, 34 str.
- VooKaiseng J.: La politique étrangère du gouvernement national de Chine et la révision des traités inégaux. Paris, 1931, 20 fr.
- Vullemin R.: De l'arbitrage commercial, particulièrement en matière internationale. Paris, Rousseau, 1931, 247 str. 44 fr.
- Zottu D.: Les petites puissances devant le plan Joung. Paris, 1931.
- Alexeiew N. u. Zajtzeff L.: Sowjetstaat u. Völkerrecht. Breslau, Kern, 1931, 77 str.
- Berger E. Kuttig u. Rode H.: Internationale Arbeitsrecht. Berlin, Vahlen, 1931, 387 str. 18 M.
- Brustmann G.: Der erste Wilsonsche Völkerbundsentwurf u, die tatsächlichen Völkerbundssatzungen. Würzburg, Marx, 1930, 60 str.

- Erber P.: Die Intervention im modernen Völkerrecht. Bamberg, Bauer, 1931, 62 str. 1930.
- Ferneck A.: Lehrbuch d. Völkerrechts. Leipzig, Meiner, 1930, 257 str.
- Grünbaum L.: Die Wahrnehmung d. Minderheiten-Schutzes in Oberschlesien d. innerstaatliche u. internationale Stellen. Würzburg Marx, 1931.
- Guttman V.: Minderheitenpolitik u. Minderheitenrecht. Budapest, Politzer, 1931, 23 str.
- Härle E.: Die Entscheidungsgrundlagen d. Weltgerichtshofes. Basel, 1931, 300 str.
- Haupt G.: Der Luftraum. Breslau, Schletter, 1931, 155 str. 6,50 M.
- Immanuel Fr.: Der grosse Zukunftskrieg — keine Phantasie. Berlin, „Offene Worte“, 1931, 164 str. 4 M.
- Junghann O.: Die nationale Minderheit. Berlin, Zentral-Verl. 1931, 76 str. 2,40 M.
- Kampf O.: Die Grundlagen d. Französischen Konsularrechts. Bochum, Pöppinghaus, 1931, 113 str.
- Keydel H.: Das Recht zum Kriege im Völkerrecht. Leipzig, Noske, 1931, 80 fr.
- Kunz J.: Die intrasystematische Stellung d. Art. XI d. Völkerbündpakts. Leipzig, Noske, 1931, 143 str. 7 M.
- Lamey B.: Die Minderheiten im Lettland, Riga. Berlin, Lamey, 1931, 64 str. 180 M.
- Leontiades L.: Die Neutralität Griechenlands während d. Weltkrieges. Berlin, de Gruyter, 1931, 120 str.
- Lessing H.: Die Gutachten d. Ständigen Internationalen Gerichtshofes. Berlin, Rothschild, 1932, 107 str. 4,80 M.
- Mannzen K.: Sowjetunion u. Völkerrecht. Berlin, Stilke, 1932, 110 str. 4,80 M.
- Meyer A.: Das Neutralitätsrecht im Luftkriege. Berlin, Heymann, 1931, 105 str. 4,50 M.
- Münch Fr.: Ist an dem Begriff d. völkerrechtlichen Servitut festzuhalten. Berlin, Stilke, 1931, 121 str. 6 M.
- Peltzer A.: Die völkerrechtliche Mandate u. die Mandatskommission. Würzburg, Mayr, 1931.
- Ramlow R.: Das Minderheitenschutzverfahren des Völkerbundes. Berlin, Ebering, 1931, 94 str. 3,30 M.
- Raschhofer H.: Hauptprobleme d. Nationalitätenrechts. Stuttgart, Euke, 1931, 156 str.
- Rothbart M.: Geistige Zusammenarbeit im Rahmen d. Völkerbundes. Münster Aschendorff, 1931, 195 str.
- Schäfer H.: Die Fluginsel. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1932 79str. 3,60 M.

- Scheler M.: Die Idee des Friedens u. d. Pazifismus. Berlin, Neue Geist Verl., 1931, 63 str. 2,60 M.
- Schmidt K.: Die persönliche Rechtsstellung d. Konsulen in Deutschland u. Danzig. Danzig, Kafemann, 1931, 139 str.
- Schücking W. u. Wehberg H.: Die Satzung des Völkerbundes, 3. Aufl. Bd. 1. Berlin, Vahlen, 1931, 604 str. 28 M.
- Schücking W.: Die Revision d. Völkerbundssatzung im Hinblick auf d. Kelloggspakt. Berlin, Ebering, 1931, 43 str.
- Sommer Fr.: Die diplomatische Immunität im englischen Recht. Wertheim, Bechstein, 1931, 111 str.
- Ströhle A.: Von Versailles bis z. Gegenwart. Der Friedensvertrag u. seine Auswirkung. Berlin, Zentralverl., 1931, 118 str. 1,80 M.
- Strupp K.: Völkerrecht in Lehre u. Prüfung. Breslau, Kern, 1931, 103 str. 6,75 M.
- Tomas A.: Der polnische „Korridor“ u. d. Friede. Warszawa 1930, str. 15. 2,50 (to samo po francusku i angielsku),
- Truhart H.: Völkerbund u. Minderheitenpetitionen. Wien, Braumüller, 1931,, 181 str. 6 M.
- Vanselow E.: Völkerrecht. Berlin, Mittler, 1931, 621 str. 28 M.
- Wohlmann L.: Die Kompetenz z. Abschlüsse v. Staatsverträgen nach Völkerrecht. Zürich, Gutswiller, 1931, 103 str.
- Ziolkowsky R.: Die Mandatsverwaltung u. d. Völkerbund. Augsburg, Mühlberger, 1931, 144 str.
- Beales A. C.: The history of peace. The organised movements for international peace. London, Bell, 1931, 355 str. 16 s.
- Fanshawe M.: World Disarmament. London, L. of N., 1931, 143 str.
- Forster W. A.: The disarmament conference. London, National Peace Council, 1931.
- Greaves H. R.: The League committees and world order. London, Oxford Univ. Pr., 1931, 266 str. 14 s.
- Habicht M.: Postwar Treaties for the pacific settlement of international disputes. Cambridge, Mass. Un. Press., 1931, 119 str.
- Hale C. J.: Germany and the diplomatic revolution. London, Oxford Un. pr, 1931, 10 s. 6 d.
- Hallberg Ch.: The Suez canal; its history and diplomatic importance. N. Y. Columbia Univ. Press., 1931, 434 str.
- Hodges C.: The background of international relations. London, Chapman & Hall, 1931, 680 str.
- Jakobs A. J.: World peace and armaments: the problem re-exmined. London, Hutchinson, 1931, 183 str.
- Jessup Ph. C.: The United States a. the permanent Court of international justice. N. Y., Carnegie Endowment for. Int. Peace, 1931, 86 str. 0,05 \$.

- Jones F. C.: Extraterritoriality in Japan ant the diplomatic relations resulting in its abolition, 1853—1899. N. Haven, Yale Un. Press., 1931, 246 str.
- Lefebure V.: Scientific disarmament. N. Y., Macmillan, 1931, 318 str. 2,50 \$.
- Matthews M. A.: The permanent Court of arbitration. Washington, Carnegie Endowment for Intern. Peace, 1931, 29 str.
- Moller A.: International law iri peace a. war, B I. London, Stevens, 20 s.
- Mower E.: International Government. Boston, Heath, 1931, 755 str. 5 \$.
- Rappard W.: The Geneva experiment. London, Oxford Univ. Pr., 1931, 115 str. 5 s.
- Simons W. The evolution of international public law in Europe since Grotius. New Hawen, 1931, 146 str. 2,50 \$.
- Stowell E. C.: International law. N. Y., Holt, 1931, 855 str. 4,75 \$.
- Stuart G. H.: The international City of Tangier. London, Milford, 1931, 323 str. 18 sh.
- Williams B. H.: The United Slates and disarmament. N. Y., Whittlesey House, 1931, 372 str. 3,50 \$.
- Young C. W.: The international legal status of the Kwantung leased territory. Baltimore, Hopkins Press., 1931.
- Zollmann C.: Cases on Air law. Saint Paul A. U. S. West publishing Co, 1930.
-
- Baldoni C.: Gli organi e gli istituti nelle unioni internazionali. Roma, Athenaeum, 1931, 62 str.
- Baldoni C.: Le unioni internazionali di Stati. Roma, Sampolesi, 1931, 71 str.
- Berndorff H. R.: L'altra diplomazia. Milano, Augelli, 1931, 276 str. 15 L.
- Breschi B.: Di alcuni recenti sviluppi del diritto internazionale. Perugia 1931.
- Cavaglieri A.: La rinnovazione del diritto internazionale ed i suoi limiti. Barcelona, Verdguer, 1932, 21 str.
- Cavaglieri A.: Corso di diritto internazionale, 2 ed. Napoli, 1931, 476 str.
- Duehosal E.: La società della nazioni. Roma, Are, 1930, 103 str. 10 L.
- Enriques G.: Lo spazio atmosferico nell diritto internazionale. Padova, Cedam, 1931, 182 str.
- Giannini A.: Le convenzioni internazionali di diritto marittimo. Milano, „Vita e pensiero", 1930, 473 str.
- Morelli G.: La sentenza Internazionale. Padova, Cedam, 1931, 303 str.
- Moscato A.: Le sorti della neutralizzazione belga dopo la guerra e i principi vigenti per la modificazione della costituzione della comunità internazionale. Roma, Athenaeum, 1931, 61 str.
- Pallieri G. B.: Il problema della guerra lecita nel diritto internazionale comune e nell' ordinamento delle Nazioni. Roma, Athenaeum, 1931, 82 str.
- Toscano M.: Le minoranze di razzo, di lingua, di religione nel diritto internazionale. Torino, Bocca, 1931, 261 str.
- Vellani G. E.: La revisione dei trattati e i principi generali del diritto. Modena, Bassi, 1930, 195 str.

3. *Prawo konstytucyjne i administracyjne.*

Winkler Edward Dr.: X. Starowolski jako pisarz polityczny XVII w. w świetle dnia dzisiejszego. Włocławek 1930.

Znakomity mąż, wstawiony swemi pełnemi cywilnej odwagi słowy „Deus mirabilis, Fortuna variabilis”, wyrzeczonemi w grobach królewskich na Wawelu do Króla Szwedzkiego nad sarkofagiem króla-tułacza, był zarazem jak wiadomo bardzo wybitnym pisarzem politycznym i moralizatorem, karcącym błędy i wady, tak polityczne jak i społeczne swych rodaków i przepowiadającym katastrofę państwa, o ile się naród ze swych ujemnych stron nie wyleczy, jak to zresztą czynił i przed nim i po nim cały szereg najwybitniejszych a powszechnie znanych i uznanych pisarzy i mówców, których zbyt tu wymieniać. Skoro zaś autor zaopatrzył tytuł swego bardzo udatnego streszczenia wszystkich pism Starowolskiego dodatkowemi słowy: „w świetle dnia dzisiejszego”, to wyobrażamy sobie, że chciał zbadać, czy i o ile różne tezy autora są w dzisiejszeni położeniu Polski oraz z dzisiejszego punktu widzenia aktualne. Wychodząc z tego założenia, podniesiemy tylko kilka punktów. I dziś bardzo aktualną potępianą przez Starowolskiego jest kwestja wolnej elekcji, wprowadzie nie króla, ale Prezydenta Rzplitej, i nie przez cały naród-szlachtę ale przez cały naród w dzisiejszeni słowa znaczeniu, z wyjątkiem pewnych zdyskwalifikowanych moralnie a wyłączonych przez prawo jednostek, "wbrew wielu poważnym głosom (projekty rządowe oraz członków wzgl. zwolenników stronnictwa B. B. W. R.) uważałbym wprowadzenie takiego wyborczego plebiscytu do naszej konstytucji za klęskę narodową i polityczną. I dziś jest aktualnem potępienie przez St. naśmiewanie się obywateli jednej prowincji z drugih; wystarczy usłyszeć, jak się wyrażają często mieszkańcy b. Kongresówki o Polakach z pod panowania austriackiego, uważając ich za przesiąkniętych duchem germanofilskim, jakkolwiek takie jednostki na palcach jednej ręki policzyćby można. Aktualnem jest też i dziś żądanie St. by ci, którzy chcą przewodzić w państwie i zajmować naczelne stanowiska, byli gruntownie i prawdziwie wykształceni, i by zanikł system protekcyjny, wysuwający na powierzchnię różne miernoty. Kładzie też nacisk St. na potrzebę podniesienia władzy i powagi Senatu, czego się i dziś cała poważna opinja publiczna w Polsce domaga, Rządu silnego, ale opartego na prawie i działającego zgodnie z ustawami domaga się dziś już każdy człowiek z wyjątkiem żywiołów wywrotowych.

Co się tyczy reform wojskowych, żądanych przez autora należy podnieść, że postulat podziału armji na armję stałą i na rezerwę, jest już dziś powszechnie urzeczywistniony. Wzmacnianie granic przez budowanie fortec jest z pewnością bardzo pożytecznem, ale odgrywa niestety i odgrywać będzie coraz mniejszą rolę wobec wojny powietrznej i gazowej, która zmieniła gruntownie system obrony, podobnie jak zmieniły całą strategję systemu wojowania zastosowane w ostatniej światowej wojnie, jak np. zakopywanie się wojska w rowach strzeleckich, artyleryjskie przygotowywanie ataku, zmniejszone znaczenie i rola konnicy, i t. d.

Prof. Stanisław Starzyński (Lwów).

Dawidsohn Józef, Dr.: Gminy żydowskie. (Z tekstami ustaw i rozporządzeń). Warszawa, Nakładem Klubu posłów sejmowych Żydowskiej Rady Narodowej, 1931. Str. 110.

Autor podaje w swej pracy zarys dziejów i stan obecny niektórych ważniejszych gmin żydowskich, przytacza odpowiedzi na ankietę rozesłaną przez niego w sprawie obecnego rozwiązywania problemów gminnych w różnych krajach i stara się uzasadnić reformy, które uważa za pożądane w obecnym ustroju Gmin Żydowskich w Polsce a w szczególności w Warszawie.

Zarys dziejów przedstawia w pierwszej swej części historję gmin żydowskich w Palestynie (po ogłoszeniu deklaracji Balfoura), Francji, Włoch, Prus i Polski. W drugiej części skreślił autor obecny stan organizacyjny w Palestynie od r. 1928, w Francji od r. 1906, Anglji, Włoch, Rumunji, w Prusiech, od r. 1847, Bawarji i w Polsce od roku 1927.

Dzieje ludności żydowskiej w Polsce są przedstawione zwięźle ale dość dokładnie. Autor nie podaje jednakowoż wcale, jak się ukształtowały stosunki tej ludności w czasach porobiorowych, wspomina tylko ukaz z r. 1822, rozporządzenie okupantów niemieckich z r. 1916, w końcu dekret Naczelnika Państwa z r. 1919. Następnie omawia obszernie rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 października 1927 r., podając w końcu „pożądane zmiany i uzupełnienia” i „konieczne reformy”.

Ta część pracy Dra Dawidsohna jest natury polemicznej.

Rozpatrzenie wszystkich postulatów autora zabrałoby zbyt wiele miejsca w niniejszym artykule. Zgodzić się można atoli z autorem, że zakres działania gmin (str. 22) mógłby być rozszerzony i na sprawy kulturalno-oświatowe, by i inne gminy żydowskie mogły prowadzić swe zakłady oświatowe, tak jak to się dzieje w War-

szawie. Dalej słusznem wydaje się żądanie autora, by zniesionem zostało prawo Ministerstwa W. R. i O. P. mianowania 8 świeckich i 4 duchownych członków Rady Religijnej.

Autor żąda, by rabini prowadzili akta stanu cywilnego, przeczą atoli, że pod rządami zaborców w czasach porozbiorowych na obszarze dzisiejszej Polski rabini tego prawa nie posiadali, chociaż dokonywali wszelkich czynności duchownych.

Nieuzasadnionem jest również żądanie autora, by wybór przewodniczącego Rady Religijnej nie podlegał zatwierdzeniu Ministerstwa W. R. i O. P. Jeżeli bowiem zważymy, że nominacje wszystkich Księży Biskupów Kościoła Katolickiego następują dopiero po porozumieniu się Stolicy Apostolskiej z p. Prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej, to dlaczego przewodniczący Rady Religijnej ma mieć pod tym względem inne przywileje?

W swej ankiecie uwzględnił autor gminy żydowskie tylko w Warszawie, Berlinie, Wiedniu i Budapeszcie. Czemu pominął większe gminy żydowskie w Polsce jak np. w Krakowie, Lwowie, Poznaniu i Wilnie? Przecież i te gminy byłyby mogły się wykazać różnemi zakładami kulturalno-oświatowemi i dobroczynnemi i odpowiedzieć na stawione pytania. Tym sposobem miałyby się dokładniejszy pogląd na stosunki ludności żydowskiej w Polsce.

Wprez. Stanisław Szczaniecki (Poznań).

I s e r z o n Emanuel Dr. adwokat: Postępowanie administracyjne. Warszawa, Hoesick, 1931. Str. 144.

Autor opatrzył tekst rozporządzenia o postępowaniu administracyjnem licznemi uwagami, opartemi na austriackiej ustawie o postępowaniu administracyjnem, czeskiem rozporządzeniu o postępowaniu w sprawach należących do właściwości urzędów politycznych, orzecznictwie N. T. A. i N. S. oraz odpowiedniej literaturze polskiej i obcej. Podręcznik ten nadaje się właściwie tylko do użytku na terenie b. Królestwa Kongresowego, gdyż uwzględnia w uwagach prawie wyłącznie, z bardzo małemi wyjątkami, tylko obowiązujący tam kodeks cywilny i powołuje się na wskazówki z dzieł traktujących o postępowaniu cywilnem miarodajnym na tym terenie oraz na orzecznictwo b. Senatu rosyjskiego, pomijając zaś prawie zupełnie odpowiednie normy prawne reszty ziem polskich.

Zaletą podręcznika jest bardzo dokładny indeks ułatwiający orjentację w podręczniku. *Saturnin Mrâvincsics (Poznań).*

K a ł u s k i Wincenty Dr.: Postępowanie przymusowe w administracji (egzekucja administracyjna). Podręcznik systematyczny z dołączeniem tekstów obowiązujących przepisów. Warszawa 1932. Str. 469.

Zagadnienie przymusu administracyjnego posiada bardzo ważne znaczenie dla życia państwowego. Łączy się ono z jednej strony z ograniczeniem swobody i wolności obywateli, a z drugiej strony z zabezpieczeniem ogólnego porządku prawnego i z należytem funkcjonowaniem maszyny państwowej. Celem przymusu administracyjnego jest nie tylko zabezpieczenie wykonalności norm prawa administracyjnego, względnie aktów administracyjnych, ale także i ideologii kulturalnej państwa. Nabiera on dziś szczególnego znaczenia dla państw z zachodnią kulturą i stanowi — mówiąc słowami Merkla — ostatnią twierdzę prawną przeciw zagrożeniom ze strony wrogich tych państwom politycznych ideologii w rodzaju anarchizmu i bolszewizmu (Allgemeiner Verwaltungsrecht, 1927, str. 289).

Jakkolwiek wielkie przypisujemy znaczenie instytucji przymusu administracyjnego ze względu na jego wybitną rolę w życiu państwowem i poszczególnych jednostek, to nie mniej jednak stwierdzić musimy, że dopiero w ostatnich latach doznał on częściowo jednolitego uregulowania prawnego i to w kilku tylko państwach.

W Rzeczypospolitej Polskiej nastąpiło to w drodze rozporządzenia Prezydenta Rzp. z 22 marca 1928 o postępowaniu przymusowem w administracji (Dz. U. R. P. Nr. 36 poz. 342).

Na podłożu tego rozporządzenia i łączących się z niem wszystkich innych przepisów prawnych, przystąpił Dr. Kaluski w powołanem wyżej dziele do systematycznego i wyczerpującego przedstawienia całego przewodu przymusowego postępowania administracyjnego, którego zadaniem jest—wedle założenia autora w przedmowie — „wprowadzenie w czyn administracyjnych przepisów prawnych wogóle, a w szczególności wskazanie sposobu wyegzekwowania tych przepisów i wydanych na ich podstawie decyzji władz państwowych i komunalnych”.

Pod względem treści i układu przedstawia się praca Autora następująco:

Po wstępie, dającym nam pojęcie przymusu administracyjnego, jego zadanie i stosunek do zasad konstytucyjnych, podzielił Autor pracę na dwie części.

W części pierwszej (str. 7—35), obejmującej postanowienia ogólne, traktuje o przedmiotach i celach rozporządzenia o postępowaniu przymusowem w administracji, o pojęciu władz administracyjnych, których akty mogą być egzekwowane administra-

cyjnie, o instytucjach, którym przysługuje prawo egzekwowania swych należności w trybie administracyjnym, o egzekucji na polecenie władz sądowych i prokuratorskich, o mocy obowiązującej rozporządzenia o postępowaniu przymusowym w administracji oraz o źródłach prawa dotyczącego tego postępowania.

Część drugą (str. 37—469), zawierającą postanowienia szczegółowe, podzielił Autor na siedm rozdziałów. Po nakreśleniu zasadniczych czynników egzekucji administracyjnej wogóle, zajął się Autor przedstawieniem i analizą poszczególnych zagadnień związanych z postępowaniem przymusowym w administracji, a w szczególności: w rozdziale I (str. 39—48) tytułem wykonawczym, w rozdziale II (str. 49—84) władzami w postępowaniu egzekucyjno-administracyjnym, w rozdziale III (str. 85—117) wzajemnym stosunkiem władz administracyjnych i sądów oraz prokuratorów w postępowaniu przymusowym w administracji, w rozdziale IV (str. 119—172) organami egzekucyjnymi oraz rolą i zadaniem Policji Państwowej w postępowaniu przymusowym w administracji, w rozdziale V (str. 173—339) środkami przymusowymi, egzekucją na majątku, egzekucją świadczeń pieniężnych, pojęciem majątku ruchomego, wyłączeniami ustawowymi niektórych ruchomych przedmiotów majątkowych od egzekucji, wykonaniem zastępczym oraz przymusem bezpośrednim, w rozdziale VI (str. 341—352) kosztami przymusowego postępowania administracyjnego, w rozdziale VII (str. 353—427) tymczasowymi zarządzeniami i oraz umieścił Autor teksty obowiązujących przepisów prawnych.

Pracę kończy szczegółowo opracowany skorowidz rzeczowy (str. 429—469).

Tak wygląda w ogólnym zarysie treść pracy Autora. Dodać jeszcze wypada, że każdy jej rozdział dzieli się na szereg poddziałów, traktujących już o specjalnych kwestjach, należących do danego rozdziału.

Praca Autora w zasadzie swej nie jest teoretyczną. Żałować należy, że Autor nie zwrócił baczniejszej uwagi na zagadnienia ściśle teoretyczno-prawne, gdyż wówczas mógłby wyjaśnić pewne pod względem teoretycznym nieścisłości ustawowe, jak np. w związku z interpretacją art. 24 rozporządzenia Prezydenta o postępowaniu przymusowym w administracji kwestję podziału instytucyj, którym przysługuje prawo egzekucji w trybie administracyjnym, na „insty-

tucje prawa publicznego" i na „wszelkie inne instytucje" (str. 15 n.). Zaliczenie danej instytucji lub też osoby prawnej do prawa publicznego, nie jest zagadnieniem pozytywno-prawnym, lecz teoretyczno-prawnym, tak samo, jak sam podział prawa na publiczne i prywatne jest ściśle teoretycznej natury, a niektórzy teoretycy (np. Kelsen) poddają w wątpliwość już samą możliwość przeprowadzenia takiego podziału. Fakt, że ustawy operują pojęciami ściśle teoretycznymi w sposób niewłaściwy, wskazuje na brak teoretyczno- i techniczno-prawnego wykształcenia ustawodawców.

Założeniem Autora było opracowanie *s y s t e m a t y c z n e g o* podręcznika postępowania przymusowego w administracji.

Zadanie to spełnił Autor w zupełności. Objął on swą pracą całokształt kwestyj, występujących w związku z egzekucją administracyjną i stworzył w istocie dzieło poważne i jedyne w polskiej literaturze prawno-administracyjnej. Jest ono niezbędne nie tylko dla urzędnika administracyjnego, sędziego lub adwokata, ale i dla każdego, kto chce bezpiecznie poruszać się w tak ogromnej dziedzinie, jaką stanowi współczesne prawo administracyjne i administracja państwowa.

Jasność wykładu i staranność w wydaniu musi z natury rzeczy podnieść jeszcze bardziej wartość pracy Autora.

Prof. Dr. Jerzy Panejko (Wilno).

Sikorski Tadeusz, em. wiceprezes Sądu Okręgowego: Orzecznictwo Najwyższego Trybunału Administracyjnego za lata 1928—1930. Warszawa, Księgarnia Prawnicza, 1931. Str. 134.

Powyższy zbiór orzeczeń N. T. A. jest dalszym ciągiem wydawnictwa, które ukazało się w r. 1930 i zawierało orzeczenia z lat 1922—1929. Zawiera on tezy z wyroków z r. 1928 oraz za pierwszą połowę r. 1929 z pośród tych, które wydane zostały w Zbiorze Wyroków N. T. A. dopiero po ukazaniu się Orzecznictwa za lata 1922 do 1929. Za drugie półrocze 1929 i za r. 1930 podaje Orzecznictwo sentencje tych wyroków N. T. A., które ogłoszone zostały w różnych wydawnictwach prawniczych po dzień 1 marca 1931 r. Przy każdej tezie podane jest źródło z którego została ona zaczerpnięta.

Orzecznictwo to sumiennie i dokładnie opracowane posiada szczegółowy skorowidz, ułatwiający bardzo posługiwanie się tym zbiorem tez N. T. A.

Saturnin Mrávincsics (Poznań).

Everling Friedrich, Dr.: *Organischer Aufbau des Dritten Reichs*. München 1931. Str. 128.

Autor stawia sobie za cel, jak sam zaznacza w przedmowie, ustalić fundamenty dla budowy nowego państwa niemieckiego. Przyjmuje więc założenie, iż germańska ideologia państwowa była organiczna, a nie indywidualistyczna. Zwłaszcza zasługą Fichte'go, A. Mullera i F. Lista jest to, że oni średniowieczną ideologię ustroju stanoewgo rozwinęli i żądali oparcia na niej budowy współczesnego państwa. Obecnie Othmar Spann to samo czyni a współczesna ideologia organistycznej budowy państwa do jego zapatrywań nawiązuje. Autor także opiera się na koncepcji Spanna. Zwalcza indywidualizm, oskarżając go o rozwinięcie w życiu państwowem partyjnictwa, kultu niekompetencji, niezgody i nieodpowiedzialności, a w życiu społeczno-gospodarczem walk wewnętrznych.

Podstawą reformy państwowej i gospodarczej musi być organiczne pojęcie państwa i gospodarstwa narodowego. Zamiast rozdrobnienia powrót do całości, zamiast walk klasycznych dążenia do ustalenia pokoju gospodarczego, zamiast nadużywania własności pojęcie jej jako urzędu, służby i obowiązku społecznego, a zamiast walki o placę dążenie do demokratyzacji prawa własności — oto program reform autora.

Podstawą i zasadniczą komórką organizacyjną, która będzie ten program realizowała, jest stan. Całe społeczeństwo będzie podzielone na 7 stanów: rolnictwo, przemysłowa produkcja surowca, przemysł przetwórczy, rzemiosło, handel mały, handel wielki, wolne i duchowe zawody. Każdy obywatel musi do jednego z nich należeć. Każdy stan będzie grupował tak przedsiębiorców, jak i robotników. Stany będą zorganizowane na podstawie terytorjum, t. j. powstaną organizacje stanowe: gminne, prowincjonalne i ogólnopństwowe. W gminie istniejące na jej terenie stany wybierają władze gminne i samorząd gminy, z tych zaś drogą wyborów powstają władze i samorząd prowincjonalny, a wreszcie z tych ostatnich Państwowa Rada Gospodarcza. Rozjemcą pomiędzy stanami winien być monarcha. Rada zastąpi obecny parlamentaryzm polityczny oparty na czynniku terytorjalnym.

Everling nie wnosi jednak nic nowego przez swą pracę do skarbcza nauki. Wysuwane przez niego koncepcje są, jak zaznaczyliśmy, zapożyczone od Spanna (ogólna koncepcja), z ideologii faszystowskiej (konkretny podział społeczeństwa na stany), oraz od niemieckich autorów z I połowy XIX stulecia: K. Levity i Ch. Planck'a

Ks. Dr. A. Roszkowski (Poznań).

B. Dział ekonomiczny

I.

Teoria ekonomiczna, historia nauki ekonomji, specjalne rozprawy teoretyczne, encyklopedje, podręczniki ogólne, ogólna polityka ekonomiczna.

Heydel Adam, Tomasz Lulek, Stefan Schmidt, Stanisław Wyrobisz i Ferdynand Zweig: *Etatyzm w Polsce z przedmową Adama Krzyżanowskiego*. Kraków, Nakładem Towarzystwa Ekonomicznego, 1932.

Zagadnienie etatyizmu w Polsce ma już swoją literaturę. Napisało o tym mnóstwo artykułów i rozpraw w różnych czasopismach, nadto poważnie tą sprawą się zajął wybitny ekonomista p. Adam Krzyżanowski, prezes Towarzystwa Ekonomicznego w Krakowie, którego praca na ten temat wyszła w osobnej książce. Obecna praca zbiorowa jako wydawnictwo Towarzystwa Ekonomicznego w Krakowie, mieści szereg rozpraw napisanych przez wymienionych w tytule autorów. Pan Adam Heydel w jednej ze swoich rozpraw zaznacza, iż etatyzm, jako system nadmiernego wtrącania się władzy w życie gospodarcze w drodze przymusu, ma w Polsce stare tradycje. Cały wiek dziewiętnasty przeżyła Polska w etatystycznej gospodarce. Państwa zaborcze uprawiały wszystkie systemy tej polityki gospodarczej, choć każde w innej postaci.

Etatyzm w Polsce jak twierdzi autor, polega na nadmiernej rozbudowie gospodarki państwowej oraz na wciskającej się we wszystkie tryby życia gospodarczego interwencji państwa. Interwencja ta popycha do uprzywilejowania przemysłu kosztem rolnictwa i warstw gospodarczo słabych, kosztem gospodarczo silniejszych.

Wszystkie działy etatyizmu wyrażają się w niesłychanej ilości więzów, nakazów i zakazów, które zmuszają do zmiany dyspozycji gospodarczych jednostki.

Jednostka dążyłaby do osiągnięcia możliwie największych nadwyżek ponad swoje koszty, t. j. możliwie największych zysków.

Państwo jej to uniemożliwia. Nieraz doprowadza do tego, że całe gałęzie produkcji przestają się rentować. To hamuje w najwyższym stopniu możliwość kapitalizacji.

Dla rozwoju gospodarczego Polski — czytamy w rozprawie p. Stanisława Wyrobisza p. t. „Etatyzm w przemyśle” — jest rzeczą największej wagi, 1. czy wyzyskane będą te siły twórcze, które tkwią w prywatnej inicjatywie, związanej tak silnie z systemem

liberalnym, a której motorem jest poszukiwanie zysku, co zawsze zostanie głównym impulsem wszelkiej działalności ludzkiej, państwo zaś ograniczy się do wspierania i uzupełnienia tej inicjatywy; 2. czy też rozwój naszego systemu gospodarczego pójdzie po linii etatyzacji.

Roztrząsając sprawozdanie komisji ankietowej, autor podkreśla, iż nie mobilizuje ona sił społecznych do walki o lepsze jutro. Jest ono objawem walki o zepchnięcie ciężarów na innych. Naprawa gospodarcza wymaga wysiłku. W Polsce nikt tego wysiłku nie chce podjąć. W tym stanie rzeczy wiecznie będziemy wegetować, kłócąc się o to kto z nas ma być białym murzynem.

Autor uważa zmianę psychiki gospodarczej w kierunku tężyzny, w kierunku walki o przyszłość swoją i społeczeństwa, za naczelną postulat. Wówczas jak twierdzi, czynniki twórcze liberalizmu i etatyzmu napewno znajdą platformę wspólnej pracy.

P. F. Zweig w pracy swej pod tytułem: „Merkantylizm Polski”, dochodzi do wniosku, że Polska odgradzona jest od Zachodu grubym murem merkantylizmu. Dopiero obalenie tego muru otworzy nam wrota do właściwej nowoczesnie zorientowanej polityki gospodarczej, która oparta będzie nie na systemie koncesji, protekcji i monopolów, zakazów wywozu i przywozu, ale na twardych zasadach polityki gospodarczej, dającej możliwość niekrępowanego rozwoju tym twórczym siłom, które tkwią w łonie gospodarstwa społecznego Polski.

Niepodobna streszczać i podkreślać bardzo ciekawych poglądów i krytyk etatyzmu wszystkich autorów niniejszej pracy zbiorowej. Zaznaczyć tylko należy, iż stoją oni na wspólnej płaszczyźnie, na której zwalczają zbyt daleko idący etatyzm i podkreślają konieczność dania jak najszerszego pola działalności dla inicjatywy i sił twórczych społeczeństwa. *Zenon Pietkiewicz* (Warszawa).

Koreniec Juljan: Krytyczne rozważania na temat metody współczesnych badań konjunktury. Kraków. Polska Akademia Umiejętności. 1931. Str. 130.

Książkę dr. Koreńca należy z uznaniem powitać jako pierwszy większy w języku polskim napisany przyczynek z dziedziny teorii cyklicznych wahań gospodarczych, wbrew bowiem tytułowi omawiana książka prawie wcale nie porusza kwestyj praktycznych badań konjunkturalnych (o których — z prac polskich mówią: książka O. Langego „Statystyczne badanie konjunktury gospodarczej” i liczne przyczynki w miesięczniku „Konjunktura Gospodarcza”), szeroko natomiast omówiona w niej jest strona teoretyczna.

P. Koreniec nie pisze swojej własnej teorii konjunktur, nie przeszkadza to jednak, że w całym dziełku swoim zachowuje konsekwentne stanowisko wobec wielkiej ilości istniejących częściowo pokrywających się a częściowo sprzecznych ze sobą teorii. Poglądy autora dałyby się może, bardzo ogólnikowo, streścić jak następuje: 1. wahania cykliczne są nierozdzielnie związane z gospodarstwem dynamicznym; 2. istoty przyczyn — *causa causans* — tych wahań dopatrywać się należy w sferze psychologicznej. Poza to w związku z postulatem dr. Koreńca, że zjawisk ekonomicznych inaczej jak psychologicznie ujmować nie należy. Konsekwentnie musi autor zwalczać stanowisko Schumpetera, który traktuje ekonomję przyrodniczo. Nie poprzestając na tem, p. Koreniec stara się nie bez powodzenia wykazać, że w gruncie rzeczy i Schumpeter jednak myśli kategorjami psychologicznymi. W całości kształcie pracy dr. Koreńca posiada to niemałe znaczenie, gdyż przejmując on od Schumpetera wzgl. dochodzi do jednakowych z nim opinij w tak ważnych kwestjach, jak teza, że cykl konjunkturalny jest zjawiskiem niemożliwym w gospodarstwie statycznym, dalej rola nowych kombinacyj (*Durchführung neuer Kombinationen*) w powstaniu ożywienia, rozróżnienie gospodarza zwykłego czyli „statycznego” (*der Wirt schlechthewegs*) i właściwego przedsiębiorcy i t. d. Z innych autorów, jak się zdaje, wywarł wpływ na p. Koreńca Pigou ze swoją teorią „zarazy” optymizmu i pesymizmu. „Zarazę” tę ujmując autor jako jeden z przejawów ogólno-socjologicznego zjawiska przodownictwa i naśladowania przodowników. Rola przodowników przypada, rzecz prosta, przedsiębiorcom we właściwym tego słowa znaczeniu, którzy zajmują się przeprowadzaniem nowych kombinacyj, inni zaś, pospolici gospodarze naśladują ich bezmyślnie i masowo, czem powodują powstawanie fal ożywienia i recesji. W związku z tem poświęca autor sporo miejsca charakterystyce psychiki przedsiębiorców w schumpeterowskim rozumieniu, wykazując, o ile psychika ta odbiega od konwencjonalnie przyjętego typu *homo oeconomicus*, który zawsze tylko dąży do osiągnięcia maximum zadowolenia przy minimum wysiłku.

Z innych, poza Pigou i Schumpeterem, teoretyków konjunktury, uwzględnił autor szerzej Spiethoffa, Lederera i I. Fishera, przyczem programowo pominięte zostały teorie egzogeniczne (np. Moore). Załączona biblijografia, obejmująca głównie niemieckich pisarzy, przedstawia się imponująco, przyczem i z tekstu okazuje się, że autor umie konstruktywnie korzystać ze swej erudycji.

Na minus książki zapisać trzeba bardzo ciężki i niezawsze poprawny język, co może utrudnić gruntowne zapoznanie się z pracą dr. Koreńca szerszej rzeszy czytelników, na co treść niewątpliwie

zasługuje. Omawiana praca czyni przykre wrażenie, jakby była tłumaczona z obcego języka, i to niezbyt udalnie. Świadczą o tem takie wyrażenia, jak „niemożność zastanowienia produkcji" (zamiast zatrzymania) — str. 2, „Kapitały odrzucają dobre zyski" (zamiast dają dobre zyski) — str. 93, albo też takie zdanie: „On musi się starać, by jak najwięcej rynków zaopatrzyć, by ewentualne przesunięcia w popycie wzajemnie wyrównać". Sądzymy, że pod tym względem Akademia Umiejętności powinna stawiać pewne minimalne wymagania dziełom, które publikuje. Również i terminologia autora odbiega od powszechnie przyjętej, co nie przyczynia się do ułatwienia zrozumienia książki. Tak np. wyraża się autor stale „raty dyskontowe" (w sensie: stopa dyskontowa) „depozyty w bankach" (w sensie: wkłady). Zarówno „raty" jak „depozyty" mają w potocznym języku polskim zgoła inne znaczenie. Pragnę jednak wypowiedzieć opinię, że wzmiankowane usterki dalekie są od tego, aby mogły równoważyć niewątpliwe zalety pracy dr. Koreńca.

J. Wiśniewski (Warszawa).

Michalski Jerzy.: Przesilenie gospodarcze światowe i w Polsce. Warszawa, F. Hoesick, 1931. Str. 54.

Praca p. Michalskiego poświęcona jest częściowo rozważaniom nad przyczynami panującego obecnie kryzysu gospodarczego, częściowo zaś środkom zaradczym, które należałoby zdaniem autora przedsięwziąć, dla usunięcia czy złagodzenia obecnego przesilenia.

O ile chodzi o pierwszą część rozprawy, nie wnosi autor wprawdzie nowych myśli, niemniej wiąże w logiczną całość szereg zjawisk przyjmowanych za przyczyny kryzysu i podkreśla — mojem zdaniem — słusznie, rolę jaką w kryzysie obecnym odgrywają skutki wojny światowej dla gospodarstwa światowego, oraz wśród przyczyn działających specyficznie w gospodarstwie polskim — również słusznie — rolę błędów naszej polityki gospodarczej.

W dalszej części swych wywodów, autor zajmuje się głównie błędami naszej polityki gospodarczej, widząc w niej jedną z walnych przyczyn przesilenia, której usunięcie leży całkowicie w naszej mocy, podczas gdy inne przyczyny leżą przeważnie poza sferą naszej ingerencji. Wady naszej polityki gospodarczej widzi autor przede wszystkim w nadmiernej ingerencji państwa w życie gospodarczem, w wadliwym systemie podatkowym, w zbytniem rozwinięciu ustawodawstwa socjalnego, w błędach systemu walutowego, wreszcie wskazuje na ochronę lokatorów i na zbyt słabą ochronę prawną wierzycieli. Poglądy p. Michalskiego na te kwestje zbyt są znane abym je tutaj streszczał, tem więcej że autor wcale ich nie modyfikuje. Poglądy te niewątpliwie w znacznym stopniu zgodne

są z opinią większości ekonomistów, niestety zawierają również bardzo silnie zabarwienie interesami klas posiadających, co znacznie zmniejsza ich siłę przekonywającą.

Stanisław Wyrobisz (Kraków).

T e n n e n b a u m H.: Uwagi o kryzysie. Warszawa, „Przegląd Gospodarczy”, 1931. Str. 80.

Praca p. Tennenbauma powstała z czterech jego artykułów ogłoszonych w Przeglądzie Gospodarczym, nosi więc charakter aktualności. Nie wynika jednak z tego aby obcem jej było głębsze wniknięcie w zjawiska gospodarcze. Wprost przeciwnie, głęboka znajomość praktycznego życia gospodarczego, łączy się u p. Tennenbauma ze zrozumieniem mechaniki gospodarstwa, tworząc rzadki u nas przykład pracy opisowej opartej na przemyśleniu teoretycznym.

Tematem rozważań autora, jest nie tyle sam kryzys ile przeżywane przez nasze gospodarstwo zmiany strukturalne. Autor mimo że osobiście jak wiadomo, zaangażowany jest w polityce gospodarczej, potrafi jednak wznieść się ponad drobiazgowy spory, co również podkreślić trzeba jako dość rzadki wyjątek w naszej literaturze.

Uwagi p. Tennenbauma obracają się głównie około kwestji związania współczesnego gospodarstwa. Wnikliwa analiza szeregu zjawisk zachodzących w naszym ustroju, szereg ciekawych ujęć problemu i spostrzeżeń, sprawia że dla ekonomisty lektura „Uwag” jest prawdziwą przyjemnością. Autor jest niezwykle powściągliwy o ile chodzi o ocenę opisywanych zjawisk. Na tle łatwości z jaką nazbyt często wypowiada się u nas osądy w sprawach gospodarczych, w których zaiste dość rzadko możemy wydawać niewzruszoną ocenę, należy z tem większem uznaniem przyjąć powściągliwość autora, aczkolwiek ona sprawia, że praca jego, poświęcona wszakże zagadnieniom aktualnym, wydawać się może nieco mdłą.

Stanisław Wyrobisz (Kraków).

B r o c a r d Lucien: Principes d'économie nationale et internationale, t. I—III. Paris, Sirey, 1929 i 1931. Str. 503, 697, 543.

Do licznych systemów zasad ekonomji społecznej jakie pojawiły się w ostatnich latach we Francji (Ansiaux, Antonelli, Charles Bodin, Cornelissen, Divisia i in.) przybywa trzynomowe dzieło prof. L. Brocarda.

Zasady ekonomji społecznej mogą być ujmowane i przedstawiane tak rozmaicie, że treść systemu staje się u poszczególnych autorów czemś zupełnie odrębnem choć poucza o tym

samym przedmiocie. Wpływa na to najczęściej indywidualność i światopogląd autora. Dzieło prof. Brocarda, wskrzeszające doktrynę ekonomiki narodowej, choć nie jest nawskroś oryginalne, posiada w wysokim stopniu tę cechę odrębności w porównaniu do innych systemów i to nie tylko ze względu na sposób rozważania i zakres roztrząsanych problemów, ale także z powodu zasadniczych różnic, jakie go dzielą od współczesnych i dawnych przedstawicieli doktryny narodowej w ekonomiji społecznej.

Nietylko jednak ta odrębność tłumaczy opublikowanie tego nowego, wśród wielu innych, systemu. Okolicznością, która zadecydowała o opracowaniu i pojawieniu się omawianego dzieła, a jak można przypuszczać przyczyni się do jego poczytności we Francji i zagranicą, jest obecny olbrzymi i powszechny wzrost znaczenia idei narodowej i zagadnień międzynarodowych. Jest bowiem faktem, że idee narodowe zyskały obecnie wpływ na życie społeczne niezwykle silny, wyrażający się choćby w tem, że nawet socjaliści w wielu krajach (Anglja, Francja, Niemcy) prowadzą politykę, szczególnie politykę gospodarczą, nawskroś narodową. Co więcej! Trzeba także przyznać, że nawet polityka ekonomiczna bolszewików posiada zdecydowane cechy polityki narodowej.

Znaczenie problemów gospodarczych międzynarodowych interesuje i jest coraz bardziej rozumiane obecnie nie tylko przez nieliczny świat uczony ale przez bardzo szerokie sfery. Na tem tle pojawienie się dzieła prof. Brocarda trzeba uważać jako zdarzenie, które odpowiada bardzo żywotnym potrzebom. Łatwo bowiem stwierdzić ponad wszelką wątpliwość, że idee narodowe wcielane obecnie w życie na płaszczyźnie gospodarczej, podtrzymywane i piastowane przez tak różne obozy, często znajdują się na manowcach. Omawiane dzieło pozwala to stwierdzić.

Prof. Brocard daje w swem dziele nowe, głęboko i wszechstronnie uzasadnione podstawy ekonomiki narodowej, ożywia jej dawne pojęcia i wlewa świeżą treść w dawną, od czasów Cauwesa w letargu pogrążoną w literaturze doktrynę.

Współpraca ludzkości według prof. Brocarda mieści się w trzech współrzędnych kołach: w kole gospodarstwa lokalnego względnie regionalnego, narodowego oraz międzynarodowego. Przytem rozwój gospodarstwa narodowego nie niszczy gospodarstwa regionalnego, tak samo rozwój gospodarstwa międzynarodowego nie niszczy gospodarstwa narodowego. Zgodnie z koncepcją współrzędności tych trzech kół przeprowadzony został podział dzieła na dwie części: dwa pierwsze tomy poświęcone zostały zagadnieniom gospodarstwa narodowego, tom trzeci gospodarstwu międzynarodowemu. Zakres i charakter zagadnień objętych w ten sposób przez

ekonomię narodową i międzynarodową należy do ekonomiki stosowanej i nie przeciwstawia się w niczem czystej teorii. Autor nie zajmuje się też problemami tej ostatniej. Stwierdza ponadto, że doktryna narodowa w ekonomii społecznej, sprowadzona do swych zasadniczych elementów nie prowadzi nieodzownie ani do protekcjonizmu ani do socjalizmu państwowego albo do nacjonalizmu politycznego czy też do negacji ustroju demokratycznego. Sprzeczną zasadniczo jest ona jedynie z dwoma doktrynami: z krańcowym indywidualizmem oraz z socjalizmem anarchistycznym. Stanowi to wyrazistą charakterystykę stanowiska autora, które bezpośrednio nawiązuje do świetnych i wzniosłych idei Fryderyka Lista i Cauwësa

Dzieło Brocarda wyróżnia oryginalność dyspozycji i głębokie wycucie wiecznej zależności i zbieżności problemów ekonomicznych z problemami socjalnymi, politycznymi i etycznymi.

Część pierwsza dzieła obejmująca pierwsze dwa tomy, zawiera dwa działy. Pierwszy obejmuje elementy ekonomii narodowej: zagadnienia produkcji, wymiany i rozdziału dóbr, zagadnienia populacyjne tudzież problem stosunku państwa i prawodawstwa do gospodarstwa narodowego. Drugi dział obejmuje problemy polityki ekonomicznej: politykę wewnętrznego rozwoju gospodarstwa narodowego oraz współpracy z innymi narodami, politykę socjalną, populacyjną oraz zasady polityki fiskalnej w jej stosunku do gospodarstwa narodowego, wreszcie problem demokratyzmu i socjalizmu ze stanowiska ekonomii narodowej.

Część druga dzieła zawarta w III tomie poświęcona jest ekonomii międzynarodowej. W szczególności tom ten wypełniony jest zagadnieniami międzynarodowej polityki ekonomicznej: zagadnieniem protekcjonizmu i wolnego handlu ze stanowiska gospodarstwa międzynarodowego, unij celnych, wzajemnej penetracji gospodarczej narodów a dalej stosunkiem polityki socjalnej i demograficznej do gospodarstwa międzynarodowego tudzież problemami wojny, dążeń do pacyfikacji współpracy ludzkości i t. d.

Znaczna część dzieła poświęcona jest wielkim problemom aktualnym podczas gdy tradycyjnie w systemach zasad ekonomii omawiane kwestje zostają pominięte lub znajdują się na drugim planie. Prof. Brocard roztacza przed czytelnikiem szerokie horyzonty, rozszerza krąg swoich rozważań na zagadnienia ogólnokulturalne, z dziedziny psychologii, etyki, etnologji prawa etc. Takie połączenie rozważań nad problemami ekonomicznymi z rozważaniami obejmującymi inne dziedziny może być krytykowane, może być jednak także poczytane za szczególną zasługę. J. St. Mill poczytywał za jedną z wielkich zasług Adama Smitha, iż tenże uważał, że ekonomja społeczna związana, jest z innymi gałęziami „filozofji

socjalnej" oraz że opierał się w swoim dziele na podstawach bardziej szerokich niż te jakie dać może „czysta” ekonomika. Sądzę, że także w stosunku do omawianego dzieła, którego fundamentem jest doktryna „ekonomji narodowej” należałoby pogląd ten uznać za trafny.

Dr. Stefan Rosiński (Poznań).

Dobretsberger Joseph: *Freie oder gebundene Wirtschaft?* Leipzig, Duncker et Humblot, 1932. Str. 165.

Autor stawia sobie za cel zbadanie, o ile wszelkie przepowiednie co do charakteru przyszłego ustroju gospodarstwa społecznego, jakie w literaturze zostały wypowiedziane, są słuszne. W czterech większych rozdziałach omawia więc następujące kwestje: koncentrację gospodarczą i ustrój gospodarczy, nowe przejawy w gospodarstwie społecznym i ich teoretyczną ocenę, wolne albo związane gospodarstwo i wreszcie — granice wolnego lub związanego gospodarstwa.

Koncentracja, jaka znamionuje układ stosunków ekonomicznych w dzisiejszych czasach, jest rozmaicie przez teoretyków oceniana, a w związku z tem rozmaite są wypowiedziane przepowiednie co do przyszłego układu stosunków gospodarczych. Jedni (K. Menger, Casel, Misesiinni) uważają, że jedynie gospodarstwo wolne zapewnia maksimum produktywności i najlepsze zaspokojenie potrzeb, a wszelkie formy monopolu powodują zmniejszenie produkcji i słabsze zaspokojenie potrzeb. Tylko więc powrót do gospodarstwa wolnego może być wyjściem z obecnych anormalnych i szkodliwych stosunków. Drudzy — zwolennicy socjalizmu państwowego, korporacjonizmu, gospodarstwa planowego itp., uważają już, że gospodarstwo wolne konkurencyjne zanika, a jedynym wyjściem z sytuacji będzie gospodarstwo planowe. Inni znowu uważają, że współczesne dążenia koncentracyjne są przejawem anormalnych stosunków konkurencyjnych i skoro te zmienią się — to niewątpliwie i te pierwsze osłabną. Autor nasz przychodzi do przekonania, że nie można na podstawie takiej rozbieżności w ocenie sytuacji nic pewnego orzec. Przeto sam rozpoczyna analizę przejawów poszczególnych w gospodarstwie społecznym i wysuwanych koncepcyj reformistycznych, dochodząc do wniosku, że te ostatnie są także ogólnikowe i jednostronne.

Badając pojęcie gospodarstwa wolnego i związanego stwierdza, że nie jest ono w literaturze ekonomicznej ustalonem. Chodzi tutaj o rozwiązanie następujących kwestyj — wolna konkurencja czy monopol, prywatne czy publiczne gospodarstwo, wolność w dążeniu do zysku czy też stałość zysku, a wreszcie problem kapitalizmu.

W rezultacie swych badań dochodzi do przekonania, że kwestja wolnego czy też związanego gospodarstwa nie może być abstrakcyjnie ujmowaną. Zwykle w okresie pomyślnej konjunktury ekonomicznej idea gospodarstwa wolnokonkurencyjnego jest całkowicie popieraną, a w okresach kryzysów ekonomicznych znowu szala zwycięstwa przechyla się na rzecz gospodarstwa związanego. W rzeczywistości zaś dotychczasowe teorie przeceniają problem organizacji gospodarstwa społecznego, a nie doceniają znaczenia i wpływu konjunktury na jego rozwój. Przeto i obecnie problem wolnego, czy też związanego gospodarstwa jest przede wszystkim zagadnieniem z zakresu polityki ekonomicznej, a nie może być apriorycznie zdecydowanym.

Książka Dobretsbergera krótko, a wyczerpująco omawia aktualne problemy gospodarcze i jako taka posiada swą wartość. Autor jednak w wypowiedaniu swych sądów przy ocenie poszczególnych faktów jest powściągliwy, a i te, które wypowiada są nieraz zbyt ogólnikowe, co jest wadą tej książki.

Ks. Dr. A. Roszkowski (Poznań).

- Kostanecki Antoni Dr. Prof.: Polityka ekonomiczna: a) Polityka przemysłowa; b) polityka socjalna oraz historia socjalizmu. Na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. Dr. Kostaneckiego. Warszawa 1931. Str. 356.
- Moraczewski Jędrzej Inż.: Projekt rozwiązania trudności gospodarczych w Polsce. Warszawa 1932. Str. 40.
- Pietruski O.: Stanowisko renty gruntowej w systematyce nauki ekonomji. Lwów 1931. Str. 42 + 1 nlb.
- Schramm W. Dr. Prof.: Dochód. Poznań 1931. Str. 38.
- Sokołowski Kazimierz: Dumping. Warszawa 1932. Nakł. tyg. Polska Gospodarcza. Str. 158 + 1 nlb.
- Studniarski St.: O istocie kryzysu i jego przyczynach. Poznań 1931. Str. 54
- Tennenbaum H.: Uwagi o kryzysie. Warszawa 1931. Str. 80.
- A critical Dissertation on the nature, measures, and causes of value. Chiefly in reference to the writings of Mr. Ricardo and his followers. London, London School of Econ., 1931. Str. 255.
- Baker A.: Money and prices. London, Dent, 1931. Str. 216.
- Bonn M.: The world crisis, and the teaching of the Manchester School. London, Cobden—Sanderson, 1931. Str. 30.
- Beaglehole E.: Property. A study in social psychology. London, Allen & Unwin, 1931. Str. 327.
- Cole Charles W.: French mercantilist doctrines before Colbert. New York, Richard Smith, 1931. Str. 257. 2,50 \$.

- Soltau R. H.: The economic function of the State. London, Pitman, 1931. Str. 176.
- Suranyi-Unger T. Economics in the twentieth century; the history of its international development. Ed. by Edwin Seligman. Transl. by D. N. Moulton. New York, Norton, 1931. Str. 416. 5 \$.
- Boustedt H.: Preisbildung und Preispolitik in Sowjetrussland. Quedlinburg 1931, Str. 135.
- Hayek F. A.: Preise und Produktion. Wien, Springer, 1931. Str. XV + 124.
- Weber Adolf: Volkswirtschaftslehre. Eine Einf. 4., verb. u. erg. Aufl. Bd. 1. 2. München, Duncker & Humblot, 1931. 1. Einleitung in d. Studium d. Volkswirtschaftslehre. Str. XII + 181. 2. Allg. Volkswirtschaftslehre. Str. XI + 411.

II.

Historja gospodarstwa społecznego.

Orłowski Mirosław: Żelazny przemysł hutniczy na ziemiach polskich do r. 1914. Warszawa 1931. Str. 321.

Pracę swoją poprzedził autor przedmową, zawierającą szereg uwag metodycznych ściśle związanych z treścią samej pracy. Niektóre z nich nasuwają poważne i zasadnicze wątpliwości. Pracę swoją nazywa autor monografią „ekonomiczną”, który to rodzaj przeciwstawia monografji „historycznej”. Monografia historyczna, zdaniem autora, „zadawała się chronologicznem i schematycznym uszeregowaniem i opisaniem badanych zjawisk”, a monografia ekonomiczna „ma za zadanie rozwiązanie jakiegoś ważnego dla odnośnego tematu problemu ekonomicznego”. Problemem tym w omawianej pracy ma być „zagadnienie współzależności rozwoju żelaznego przemysłu na ziemiach b. Królestwa Polskiego i na Górnym Śląsku”. Tego rodzaju postawienie sprawy znajduje się w jaskrawej sprzeczności z podstawowemi i elementarnemi postulatami metodologicznemi stawianemi oddawna wszelkim badaniom historycznym, a więc i badaniom z zakresu historii gospodarczej, zgodnie z któremi problemy w rodzaju postawionego sobie przez autora zaliczane są do zagadnień historycznych. Monografia autora, jak każda monografia ekonomiczna, zajmująca się badaniem zjawisk określonych co do czasu i miejsca, jest monografią historyczną, mianowicie historyczno-ekonomiczną. W ten sposób rzecz ta jest dziś ujmowaną przez literaturę historyczno-gospodarczą.

Nie mniejsze wątpliwości nasuwa zdanie autora, że „badacz polski musi być nie tylko badaczem, lecz przedewszystkiem eksploratorem, musi posiadać jakiś szósty zmysł odkrywcy, który mu

pozwole odnaleźć, najbardziej dla niego ważne źródła w miejscach i okolicznościach zgoła nieprzewidzianych". Zawodowi historycy wiadomość o posiadaniu przez siebie szóstym zmysłem przyjmą prawdopodobnie z niedowierzaniem i zdziwieniem. Brak tego dodatkowego zmysłu zastępuje doskonale znajomość działu metodologii historii znanego pod nazwą heurystyki.

W tej samej przedmowie pisze autor: „opracowanie jakiegokolwiek tematu z dziedziny historii gospodarczej napotyka w Polsce na olbrzymie trudności z powodu braku źródeł i odpowiedniej literatury". Co do źródeł, to rzecz ta nie przedstawia się może tak źle, jak to sobie wyobraża autor. Na podstawie od dłuższego już czasu prowadzonych własnych badań, oraz kierowanych przez siebie badań uczniów, uważam, że główna trudność w rozwoju polskiej literatury historyczno-gospodarczej płynie nie z braku źródeł, lecz z braku odpowiednio ukwalifikowanych pracowników naukowych, którzyby mogli należycie opracowywać ogromne masy materiałów źródłowych, zachowanych do naszych czasów. Do tego jednak, aby dobrze pracować trzeba dokładnie znać zarówno źródła, jak i literaturę przedmiotu. Pod tym względem omawiana praca pozostawia niejedno do życzenia.

Najgorzej z tego punktu widzenia przedstawia się część I-sza poświęcona hutnictwu żelaznemu w Polsce przedrozbiorowej. Jest to zbiór luźnych, chaotycznie podanych faktów odnoszących się do dawnego hutnictwa polskiego, zbiór bardzo daleki od wyczerpania wiadomości znajdujących się w drukowanych łatwo dostępnych i historykom powszechnie znanych źródłach i opracowaniach. Dość wspomnieć, że autor nie zna książki Baranowskiego (*Przemysł Polski w XVI w.*), gdzie na str. 29 i następnych zebrano szereg interesujących, a nieznanych autorowi wiadomości o hutnictwie żelaznym XVI wieku. Nie zna autor Pawińskiego i Jabłonowskiego „*Polski XVI wieku*", mimo, że wiadomości o hutnictwie zawarte w wydanych tu źródłach nie zostały jeszcze wyczerpująco opracowane (mimo wspomnianej pracy Baranowskiego), a oprócz tego np. w tomie XVIII-ym (cz. 2 str. 458—9) jest specjalny ustęp o rudniach. Na str. 30 mówiąc o podatkowaniu hutnictwa, mówi autor również o czasach Zygmunta I-go, nie zna on jednak *Corpus Iuris Polonici*. Trudno tu wymieniać wszystkie nieznanne autorowi źródła, które pozwoliłyby mu na rozwinięcie omawianego rozdziału, gdyż autor cytuje tylko kilka wydawnictw źródłowych dla całego okresu Polski przedrozbiorowej. Kodeksy Dyplmatyczne zostały np. zupełnie pominięte. Musimy tu jednak nadmienić, że dzięki znajomości rękopisu 965 Muz. XX. Czartoryskich mógł autor podać pewne nowe dane odnoszące się do czasów Stanisława Augusta.

Nie wiele miał autor do powiedzenia o czasach bezpośrednio porozbiorowych, oraz Ks. Warszawskiego. Dopiero począwszy od r. 1815 badania jego odnoszące się do Królestwa Polskiego są bardziej gruntowne i cenne. Stulecie 1815—1914 dzieli autor na dwie epoki, biorąc r. 1870 za punkt zwrotny. Byłoby tu może rzeczą wskazaną wyodrębnić epoki Królestwa w dobie konstytucyjnej. W obu tych częściach t. j. drugiej i trzeciej, opracowano cały szereg aktów z Archiwum Aktów Dawnych, Archiwum Głównego Aktów Dawnych, Archiwum Skarbowego, oraz pewne akta pochodzące z archiwów niektórych przedsiębiorstw prywatnych. Pozwoliło to autorowi na rozszerzenie w swej pracy dotychczasowych wiadomości. Jest to niewątpliwie najcenniejsza część całej książki. Przy opracowaniu epoki 1815—1870 dominuje techniczny punkt widzenia. Omówiono więc osobno: wielkie piece, odlewnie, fryszerki i kuźnice, pudlingarnie, walcownie, wyrób stali oraz wyrób drutu, gwoździ, blachy i t. d., osobno uwzględniając zakłady prywatne, a osobno rządowe. W części trzeciej, poświęconej okresowi 1870—1914 w poszczególnych rozdziałach omówiono: poszczególne przedsiębiorstwa hutnicze, rolę przemysłu górnośląskiego w historii hutnictwa żelaznego w Królestwie, produkcję hutniczą, zbyt, rolę rojskiej polityki celnej oraz syndykaty.

Osobna część poświęcona jest hutnictwu górnośląskiemu. W części tej w znacznie większej mierze niż to było możliwe przy opracowywaniu dziejów hutnictwa w Królestwie Polskiem, mógł autor oprzeć się na bogatej literaturze przedmiotu. Mając do dyspozycji akta niektórych przedsiębiorstw, mógł ją uzupełnić nowymi wiadomościami. I tu, podobnie jak w poprzednich dwu częściach, ograniczył się autor do przedstawienia rzeczy z punktu widzenia przedsiębiorcy. Stosunki robotnicze prócz sporadycznych wzmianek zostały pominięte.

Hutnictwo galicyjskie zostało przez autora zupełnie pominięte, co w pracy o ogólnym tytule nie da się niczem racjonalnie uzasadnić.

Na zakończenie musimy tu jeszcze nadmienić, iż sposób cytowania przez autora źródeł archiwalnych nie zawsze jest odpowiedni. Np. str. 20 „W aktach dawnych Sieradzkich (w nocie: Archiwum Państwowe w Piotrkowie) znajdujemy pod rokiem 1423". — Str. 21. Materiały użyczone przez Tow. Starachowickich Zakładów Górniczych Sp. Akc." i inne podobne na str. 156—9 i innych. We wszystkich tych i analogicznych wypadkach należałoby stanowczo bardziej dokładnie napisać w jakiego rodzaju aktach znajdują się wzmianki na które się autor powołuje.

Przy omawianiu różnych prac z zakresu historii gospodarczej niejednokrotnie miałem okazję stwierdzić na różnych konkretnych przykładach, że do tego, aby pracować z pożytkiem w tej dziedzinie, nie wystarczy być historykiem, lecz oprócz tego trzeba być ekonomistą. Omawiana książka, mimo iż wnosi do nauki pewne nowe i pozytywne wartości, może służyć za dowód, że do pracy na omawianym polu nie wystarcza przygotowanie ekonomiczne, lecz, że niezbędne jest tu również wykształcenie w dziedzinie metody historycznej. *Prof. J. Rutkowski* (Poznań).

See Henryk: *Źródła współczesnego kapitalizmu. Zarys historyczno-gospodarczy. Przekład i przedmowa Prof. Jerzego Kurnatowskiego.* Warszawa 1932. Str. 177.

W różnych rocznikach „Ruchu” niejednokrotnie omawiane były prace najznakomitszego dziś we Francji przedstawiciela badań historyczno-gospodarczych H. Sée'a. Jedna z tych prac doczekała się obecnie tłumaczenia polskiego; chodzi mianowicie o wydane w 1926 roku „*Les origines du capitalisme moderne*”.

Zagadnienie początków i genezy współczesnego kapitalizmu posiada, jak wiadomo, bardzo bogatą i coraz to szybciej wzrastającą literaturę historyczną. Nie wdając się w teoretyczne rozumowania na temat istoty kapitalizmu, które to zagadnienie, jak wiadomo, przez różnych ekonomistów teoretyków i historyków w bardzo rozmaity sposób bywało rozwiązywane, przedstawił nam autor w sposób zwięzły i nadzwyczajnie jasny najważniejsze wyniki badań historycznych nad zaznaczonym zagadnieniem.

Dotknąwszy dość pobieżnie kwestji kapitalizmu w świecie starożytnym, rozpoczyna autor swój wykład od przedstawienia początków kapitalizmu w średniowiecznej Europie, ze szczególnem oczywiście uwzględnieniem Italji i Niderlandów, obok których bardzo obszernie omówiono skromniejsze początki tej nowej formy organizacyjnej we Francji i w Anglji. Bardzo dokładnie zostały opracowane wieki XVI do XVIII, odnoszące się do nich rozdziały są najciekawsze z całej książki. Anglja, Niderlandy, Francja, Niemcy — oto kraje, o których najczęściej jest tu mowa. W miarę potrzeby uwzględniano oczywiście i inne kraje, nie wyłączając i Polski. Mowa jest również i o kolonjach zamorskich i ich roli w powstaniu kapitalizmu europejskiego. Wiek XIX, który, właściwie mówiąc, jest już poza tematem książki omówiony został jedynie w najogólniejszych linjach.

Polskie tłumaczenie jest dokładne i poprawne. Przyczyni się ono niewątpliwie do zwiększenia zainteresowania wśród młodzieży i czytającej publiczności dla powszechnej historii gospodarczej, re-

prezentowanej przez tak małą liczbę dzieł drukowanych w języku polskim, oryginalnych i tłumaczonych. Byłoby rzeczą pożądaną, aby najbardziej ogólne dzieło Sée'a (*Esquisse d'une histoire économique et sociale de la France*) mogło być również niebawem wydane w języku polskim. *Prof J Rutkowski* (Poznań).

Baruch Maksymiljan: Pabjanice, Rzgów i wsie okoliczne. Studja i szkice historyczne z dziejów dawnej włości kapitulnej krakowskiej w Sieradzkim i Łęczyckim. Pabjanice 1930. Str. 130.

Ghent W. J.: *The early Far West; a narrative outline 1540—1850*. New York, Longmans, 1931. Str. 422. 3,50 \$.

Faulkner Harold U.: *American economic history*. Rev. ed. New York, Harper, 1931. Str. 809. 3,50 \$.

Pinkerton R. E.: *Hudson's Bay Company*. Introd. by Stewart E. White. New York, Holt, 1931. Str. 365. 3,50 \$.

Redford A.: *The economic history of England, 1760—1860*. London, Longmans, 1931. Str. 221.

Rosenthal H. W.: *Die agrarischen Unruhen im ausgehenden Mittelalter im Spiegel bäuerlicher Manifeste und Artikel. Eine sozialgeschichtl. Studie zur Vorgeschichte d. Bauernkriegs unter bes. Berücks. Südwestdeutschlands*. Mainz, Schneider, 1931. Str. 85.

Weider M.: *Das Recht der deutschen Kaufmannsgilden des Mittelalters*. Breslau, Marcus, 1931. Str. XXII + 518. 28 M.

Heckscher E. F.: *Industrialismen. Den ekonomiska utvecklingen 1750—1914*. Stockholm, Norstedt, 1931. St. 246.

III.

Polityka agrarna, rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo, myśliwstwo.

Paygert Kornel Dr.: *Powojenny kryzys rolniczy w roku 1931*. Lwów, Przegląd Ekonomiczny, 1932, Str. 39.

„Chętnie się rzeczywiście, lub rzekomem, rozumieniem objawów życia gospodarczego jest u nas bardzo rozpowszechnione” — pisze p. Paygert na wstępie swej rozprawy. To też sam ogranicza się do opisu pewnych zjawisk, występujących w czasie obecnego kryzysu, względnie do rzucania luźnych uwag w sprawie przyczyn obecnego przesilenia, oraz w sprawie stosowanych czy wskazanych środków walki z kryzysem. Tak pojęta praca nie daje oczywiście obrazu poglądów autora na kwestję omawianą, tem więcej że autor traktuje ją jako uzupełnienie swoich poprzednio ogłoszonych

prac na ten temat. W każdym razie ujęcie takie lepszym jest od nieprzemysłanych i powierzchownych teoryj, aczkolwiek ani nie daje ono poważniejszych wskazówek dla życia praktycznego ani nie przedstawia interesu dla ekonomisty.

Stanisław Wyrobisz (Kraków).

Schramm Wiktor Dr. Prof. U. P. i Kubera Jan: Ilość i wartość inwentarzy w wielkorolnych gospodarstwach woj. poznańskiego. Poznań, 1931 r. Str. 23.

Praca powyższa jest 29-tą z rzędu z wydawnictw Zakładu Ekonomji Rolniczej Uniwersytetu Poznańskiego w ciągu ostatniego dziesięciolecia. Jest dalszym ogniwem w szeregu wydanych już przez Zakład prac, poświęconych analizie warunków rozwoju i organizacji gospodarstw rolnych w wojew. Poznańskim. Przy nadarżającej się okazji nie będzie, sądzę, od rzeczy, przypomnieć dotychczasowy w tej dziedzinie dorobek zakładu. Składają się nań: 4 prace z zakresu ruchu cen ziemi i gospodarstw rolnych (Schramm 1925, Schramm 1927, Tilgner 1927, Schramm 1929), 2 prace dotyczące produkcji, kształtowania się cen i zużycia nawozów sztucznych (Grodzińska 1925, Bartz 1928), 3 prace z dziedziny organizacji gospodarstw rolnych: włościńskich (Dembiński 1923) — buraczanych (Dembiński 1924), folwarcznych (Walicki 1930), 2 prace z zagadnienia robocizny i utrzymania robotników rolnych (Schramm 1925, Markowicz 1929), 1 praca — analiza dochodowości gospodarstw wielkorolnych (Rolbiecki 1928), 1 praca — analiza wartości budynków gospodarczych (Schramm 1931) i ostatnia, stanowiąca analizę ilości i wartości inwentarzy w gospodarstwach wielkorolnych.

Z zestawienia opracowanych tematów przebijać się zdaje jako wspólna wszystkim pracom i konsekwentnie przez Kierownictwo Zakładu pielęgnowana myśl przewodnia: dążenie do zgromadzenia możliwie obfitych danych faktycznych c do warunków, konstrukcji i zorganizowania gospodarstw rolnych woj. Poznańskiego, szczegółowego zanalizowania poszczególnych czynników i części składowych gospodarstwa rolnego i uzyskania tą drogą szerokiej podstawy do jak najracjonalniejszego wnioskowania o wewnętrznej organizacji i tendencjach rozwoju rolnictwa w Wielkopolsce. Dzięki zyciowemu nastawieniu działalności Zakładu przedstawiają wychodzące z jego warsztatu prace przeważnie, poza rzetelną wartością naukową, niemniejszą również wartość praktyczną dla ekonomji rolniczej stosowanej, jako źródło cennych wskazówek i informacyj np. dla administratorów i kierowników warsztatów rolnych, zakładów ubezpieczeniowych, taksatorów majątków itd.

Omawiana tutaj praca Zakładu daje nam szczegółowe zobrazowanie nasycenia gospodarstw folwarcznych woj. Poznańskiego inwentarzem żywym i martwym. Materiał liczbowy pochodzi z 300 odpowiedzi na ankietę Zakładu z początku 1930 roku, rozesłaną do 1.145 majątków wielkorolnych. Wyniki ankiety ujęte zostały w 21 tablicach, w których podano ilość inwentarzy i wartość kapitałową w rozbiciu na 10 kategorii majątków podług wielkości i przeciętne wartości statystyczne oraz przeprowadzono obliczenia procentowego stosunku wartości inwentarza żywego do martwego. Autorzy nazwali swoją pracę „komunikatem”; poprzestali więc na przytoczeniu tylko otrzymanych liczb i poczynionych zestawień tabelarycznych i ograniczyli się w tekście do niezbędnych objaśnień samego materiału liczbowego i metody jego opracowania.

Adam Ostrowski (Poznań).

- Arnold Jan: Hodowla ryb w stawach. Warszawa 1932. Str. 95.
- Brzeski Tadeusz Dr. Prof.: Rolnictwo i polityka agrarna. Skrypt opracowany na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. Dr. T. Brzeskiego. Warszawa 1932. Str. 357 + 1 nlb.
- Buczkowski E.: O lasach włościańskich w byłej dzielnicy pruskiej. Poznań Wyd. Wielkop. Izby Rolniczej, 1931. Str. 45 + 1 nlb.
- Cieszkowski-Dembiński F.: W sprawie kontyngentowania buraków cukrowych. Warszawa 1931. Str. 12.
- Gurski II. J. Prof.: Zagadnienie poziomu produkcji rolniczej. Rozprawy i sprawozdania Pol. Tow. Ekonomicznego we Lwowie. Z. VI. 1931.
- Konopiński T. Dr.: Rozwój hodowli trzody chlewnej w Polsce w związku z konjunkturą na rynkach zbytu. Poznań 1931. Str. 32.
- Konopiński T. Dr.: O punkt ciężkości kosztów własnych produkcji wiejskiej. Poznań 1932. Str. 17.
- Miklaszewski Stanisław: Sprawa izb rolniczych. Warszawa 1931. Str. 8.
- Poniatowski Józef: Potrzeba i sposób kształcenia ekonomistów rolnych. Warszawa 1931. Nakł. Towarzystwa Oświaty Rolniczej. Str. 31.
- Polskie rybołówstwo morskie. IV. 1928—1930. Gdynia Bydgoszcz 1931. Wyd. Morskiego Urzędu Rybackiego. Str. XII + 290.
- Wakar W.: Zarys polskiej ekonomji zbożowej. Warszawa 1932. Str. 40.

Czasopisma: Bac S. Dr.: Zasady projektowania meljoracji torfowisk na podstawie doświadczeń skandynawskich (Inżynierja Rolna Nr. 1. 1932). — Biskupski S.: Akcja organizacji gospodarstw małych (Gazeta Rolnicza Nr. 9, 1932). — Borowski W. Dr.: Ostatnie nadzwyczajne zarządzenia Rzeszy Niemieckiej w dziedzinie ulg kredytowych dla rolnictwa (Rolnik Ekonomista Nr. 6, 1932). — Cz. St.: Akcja likwidacyjna uciążliwych zobowiązań rolniczych (Polska

Gospodarcza, zeszyt 12, 1932). — Dalkiewicz M. Dr.: W sprawie eksportu świń do Grecji (Gazeta Rolnicza Nr. 9, 1932). — Gąsiewski F.: Prace pierwszej polskiej hodowli cykorji (Gazeta Rolnicza, Nr. 8, 1932). — Girdwoyn A.: Sadownictwo w Stanach Zjednoczonych (Rolnictwo, Tom II, zeszyt I, 1932). — Gryziewicz S.: Formy interwencyjnej akcji zbożowej (Rolnik Ekonomista, Nr. 7, 1932). — Hellwig B. Inż.: Opłacalność stosowania nawozów fosforowych i potasowych (Gazeta Rolnicza, Nr. 10, 1932). — J. W.: Pomoc państwowa przy zaopatrywaniu rolnictwa w nawozy sztuczne (Polska Gospodarcza, zeszyt 11, 1932). — Iwański T.: Niebezpieczeństwo dla naszego eksportu hodowlanego (Rolnik Ekonomista, Nr. 6, 1932). — Iwaszkiewicz K.: Opłacalność obszaru, nakładu gospodarczego i kapitału inwestowanego w krowach w drobnych gospodarstwach wiejskich (Kwartalnik Statystyczny, Tom IX, zeszyt I, 1932). — J. W.: Konsumcja krajowych nawozów sztucznych w 1930—1931 roku (Rolnictwo, Tom II, zeszyt II, 1932). — Jackowski J. Inż.: Służba ochrony roślin w Polsce (Polska Gospodarcza, zeszyt 13, 1932). — Janicki S. Dr.: Polityka agrarna Wielkiej Brytanji (Rolnik Ekonomista, Nr. 6, 1932). — Klimkiewicz S. Inż. Rozwój zalesiania nieużytków w Polsce (Rolnictwo, Tom II, zeszyt I, 1932). — Korolec J.: Zmiany strukturalne w rolnictwie ziem zachodnich (Rolnik Ekonomista, Nr. 7, 1932). — Łoś J.: O konsekwentną politykę zbożową (Gazeta Rolnicza, Nr. 14, 1932). — Łączkowski B.: Ruch cen świń w Polsce (Prace Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen, zeszyt 1, 1932). — Mikołajewski S. Dr. Prof.: Stan akcji popierania rolnictwa (Rolnictwo, Tom II, zeszyt I, 1932). — Mincer T.: Uwagi o likwidacji uciążliwych długów rolniczych (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 4, 1932). — Poniatowski J.: Statystyka ruchu zapasów zbóż (Prace Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen, zeszyt I, 1932). — Rostafiński J. Dr. Prof.: Co za korzyści dają związki hodowlane (Gazeta Rolnicza, Nr. 13, 1932). — S. T.: Projekt produkcji ryżu na Polesiu (Inżynierja Rolna, Nr. 1, 1932). — Schmidt S. Dr.: Zasady rozwiązywania problemu nadmiernego obciążenia zobowiązań rolnictwa (Rolnictwo, Tom II, zeszyt I, 1932). — Schramm W. Dr. Prof.: Badania kosztów produkcji wytworów rolniczych, jako generalnego objawu warunków gospodarczych (Gazeta Rolnicza, Nr. 6 i 7, 1932). — Sowiński Ms Tendencje kształtowania się kosztów produkcji wytworów rolniczych (Rolnictwo, Tom II, zeszyt II, 1932). — Szyszkowski E.: Akcja popierania owczarstwa (Polska Gospodarcza, zeszyt 7, 1932). — Turczynowicz S. Prof.: Z bieżących zagadnień meljoracyjnych (Inżynierja Rolna, Nr. 1, 1932). — Wilman J. Inż.: Koszty produkcji mleka od r. 1930—31 i obecnie (Gazeta Rolnicza, Nr. 12, 1932). — Wiśniewski J.: Wskaźnik cen hurtowych artykułów nabywanych przez rolników (Prace Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen, zeszyt 1, 1932). — Wóycicki S. Dr.: Stan ogrodnictwa polskiego w świetle danych handlu zagranicznego produktami ogrodnictwa za lata 1921/30 (Przegląd Rolniczo-Ogrodniczy, Nr. 6, 1932). — Żabko-Poto-

powicz A.: Traktat Wersalski a niemiecka nauka o gospodarstwie agrarnem (Rolnictwo, Tom II, zeszyt II, 1932). — Żółtowski M.: Czy w obecnych warunkach możliwe są wskazówki racjonalnego gospodarowania (Gazeta Rolnicza, Nr. 12, 1932).

Laur E.: Die dänische Landwirtschaft. Basel 1931. Str. 29.

Raab F.: Die deutsche Forstwirtschaft im Spiegel der Reichsstatistik. Berlin, Parey, 1931. Str. 182.

IV.

Górnictwo, przemysł, rzemiosło.

Landau Ludwik: Wahania sezonowe produkcji przemysłowej w Polsce. Warszawa. Wydawnictwo Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen. Sprawozdania i przyczynki naukowe Nr. 4, 1930. Str. 12.

Praca podaje wskaźniki wahania produkcji przemysłowej w poszczególnych miesiącach lat 1924 do 1929 włącznie i to zarówno wskaźnik ogólny produkcji przemysłowej, jak i szczegółowe dla poszczególnych gałęzi górnictwa, hutnictwa i przemysłu przetwórczego. Opracowanie powyższe jest pierwszym krokiem u nas pod względem uchwycenia poruszanego zagadnienia w swym całokształcie z podaniem konkretnych liczbowych wskaźników. Dane tego rodzaju stanowią poważny materiał dla kierowników praktycznego życia gospodarczego oraz dla władz państwowych, ponieważ ułatwiają stosowanie tych lub innych posunięć czy to z zakresu organizacji zbytu, czy też operacyj finansowych lub ustosunkowania się władz skarbowych pod względem wywierania nacisku podatkowego na życie gospodarcze w tej lub innej gałęzi. Oczywiście, praktyczne znaczenie publikacji zależy od jej aktualności i sądzić należy, że Instytut Badania Konjunktur Gospodarczych moment ten będzie miał na oku, ogłaszając możliwie szybko zestawienia wskaźników za dalsze lata. St. Cz.

Wina w erówna Blanka: Znaczenie wywozu dla przemysłu polskiego, Warszawa, Wydawnictwo Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen. Sprawozdania i przyczynki naukowe Nr. 8, 1930. Str. 24.

Wśród wydawnictw Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych na uwagę zasługuje dział sprawozdań i przyczynków naukowych. Na ten dział zasadniczo składają się monografie z zakresu stosunków gospodarczych oraz metodologii badań ekonomicznych. Jest rzeczą nader cenną, że tego rodzaju badania wchodzi w zakres

stałych prac Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych, bowiem odciążają instytucje prywatne od prac z tego zakresu, dając zarazem praktycznemu życiu gospodarczemu oraz nauce ekonomicznej gotowy materiał syntetyczny dla wyciągania wniosków tej lub innej natury. Aczkolwiek nasz Instytut Badania Konjunktur Gospodarczych jest placówką stosunkowo młodą, jednak zdołał wydać szereg prac z omawianego zakresu, przyczem praca p. Winawerówny zasługuje na wyróżnienie. Oczywiście praca tego rodzaju, jako wydawnictwo oficjalne Instytutu, aczkolwiek ukazuje się jako praca indywidualno-autorska, jednakowoż nosi stempel wewnętrznego uzgodnienia i sprawdzenia w łonie Instytutu, co oczywiście wpływa na wartość wydawnictwa, jako miarodajnego źródła informacyjnego. Podane przez p. Winawerównę dane co do znaczenia eksportu dla kilkudziesięciu działów przemysłu, t. j. dla każdej gałęzi osobna oraz dla całości przemysłu, stanowią ważny materiał zarówno dla badań naukowych, jak i dla praktyków dla ich prac z zakresu polityki gospodarczej Państwa, szczególnie w dziedzinie spraw celnych. Szkoda, że p. Winawerówna objęła swemi badaniami tylko okres do 1928 roku włącznie. Prace tego rodzaju odznaczać się winny aktualnością. Sądzimy, że da się osiągnąć drogą publikowania w odpowiednio szybkim czasie dopełniających danych za lata następne. Oczywiście ulepszeniu winny podlegać źródła, statystyczne skąd się czerpie dane do prac Instytutu, a co się powinno osiągnąć na drodze uzgodnienia zarówno z Głównym Urzędem Statystycznym, jak i innymi instytucjami zarówno rządowymi, jak i prywatnymi. W ten sposób uzyska się łatwość zbierania materiałów, co z kolei wpłynie na szybkość ich opracowania i ogłoszenia drukiem.

St. Czarnowski (Warszawa).

- Andrzejewski K.: Rytownictwo w zastosowaniu dla przemysłu włókienniczego. Łódź 1931. Str. 40.
- Borsuk S.: Skóra w handlu i przemyśle. Warszawa 1931. Str. 136 + 3 nlb.
- Dzik Antoni: Hutnictwo żelazne w Polsce. Warszawa 1931. Z subwencji Min. Przem. i Handlu. Skł. gł. Kasa im. Mianowskiego. Str. 137 + 1 nlb.
- Dwudziestopięciolecie istnienia i działalności Związku Rzemieślników Chrześcijan w R. P. Warszawa 1931. Str. 63.
- Geisler E. T. Prof.: Podstawy osiągnięcia dochodowości w małych przedsiębiorstwach przemysłu metalowego i pokrewnych. Warszawa 1932. Nakł. Instytutu Przemysłowego. Str. XIII + 223.
- Moroz B.: Kampanja gorzelnicza 1930/31 na tle pracy Naukowej Organizacji Gorzelnictwa. Warszawa 1931. Str. 18 + 3 nlb.
- Orłowski Mirosław: Żelazny przemysł hutniczy na ziemiach polskich do r. 1914. Rozprawa doktorska przyjęta przez Radę Wydziału Prawa U. W. Warszawa 1931. Str. 7 nlb. + 321.

- Paszkowski W.: Organizacja polskiego przemysłu węglowego ze szczególnym uwzględnieniem Zagłębia Górn Śląskiego. Poznań 1931. Pozn. Prace Ekonom, pod red. Prof. Dr. E. Taylora. Nr. 16. Str. VII + 271.
- Rużyccki S.: O program polskiego przemysłu samochodowego. Warszawa 1931. Str. 56.
- Unger S.: Uwagi o projekcie statutu Centralnej Organizacji Przemysłu Polskiego. Warszawa 1931. Str. 61.

Zasopisma: Alberg M. Dr.: Położenie przemysłu cynkowego (Polska Gospodarcza, zeszyt 14, 1932). — C. P.: Ku rozwiązaniu problemu naftowego (Polska Gospodarcza, zeszyt 12, 1932). — Tenże: Dobrowolna czy przymusowa organizacja przemysłu naftowego? (Polska Gospodarcza, zeszyt 9, 1932). — Tenże: Problem przemysłu naftowego (Polska Gospodarcza, zeszyt 7, 1932). — Chabielski J.: Budownictwo jako środek zwalczania bezrobocia (Polska Gospodarcza, zeszyt 6, 1932). — Chatelier H.: Zagadnienie bezrobocia w przemyśle (Przegląd Organizacji, zeszyt 3, 1932). — Ciechomski W.: Kartele a interwencja państwowa (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 3, 1932). — Glass S.: Trzeci rok planu pięcioletniego w przemyśle sowieckim (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 6, 1932). — Gryziewicz S.: Ustawowy przymus używania surowców pochodzenia krajowego (Rolnik Ekonomista, Nr. 4, 1932). — K.: zatrudnienie przemysłu w 1931 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 12, 1932). — Kalecki M.: Wskaźniki spożycia i ich analiza (Prace Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen, zeszyt 1, 1932). — Landau L. i M. Kalecki: Szacunek rozmiarów ruchu inwestycyjnego w Polsce i wskaźnik kwartalny inwestycji (Prace Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen, zeszyt 1, 1932). — Laskowski L.: Przemysł i handel konfekcyjny w 1931 roku (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 3, 1931). — M. K.: Przemysł włókienniczy w styczniu 1932 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 7, 1932). — Tenże: Międzynarodowa koncentracja w przemyśle sztucznego jedwabiu (Polska Gospodarcza, zeszyt 6, 1932). — Or. J.: Tkactwo ludowe w województwach wschodnich (Polska Gospodarcza, zeszyt 7, 1932). — R.: W przededniu rewizji gospodarki spirytusowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 13, 1932). — S. O.: Eksploatacja i zużycie fosforytów rachowskich (Polska Gospodarcza, zeszyt 6, 1932). — Wałukiewicz B.: Czy mamy łamać ochronę gorzelnictwa rolnego (Rolnik Ekonomista, Nr. 5, 1932). — Zamoycki T. Inż.: Przemysł chemiczny w roku 1931 (Polska Gospodarcza, zeszyt 13, 1932).

L'Association charbonnière et l'industrie houillère des bassins de Charleroi et de la Basse-Sambre. Couillet, Sogédi, 1931. Str. 366.

Les Industries de Belgique. Encyclopédie illustrée de l'industrie belge. Industries métallurgiques. Bruxelles, Rozez, 1931. Str. XI + 239 + XII + 296. Fr. 40.

Les Houillères européennes. Paris, Soc. de documentation industrielle. 1931. Kt. 26. Bl. Fr. 200.

Shewhart W. A.: Economic control of quality of manufactured product. New York, Van Nostrand, 1931. Str. 515. \$ 6,50.

Stocking G. W.: The potash industry. A study in state control. New York, Richard Smith, 1931. Str. 353. \$ 3.

V.

Handel, polityka handlowa i komunikacja.

Nogaro Bertrand M. et Moye Marcel M.: Le regime douanier de la France. Paris, Sirey, 1931. Str. 358.

Opracowanie obszernego studjum polityki celnej Francji zostało podjęte wspólnie przez dwóch znakomitych znawców tego przedmiotu. Podział pracy został dokonany w ten sposób, że profesor uniwersytetu paryskiego Bertrand Nogaro opracował część pierwszą poświęconą problemom ekonomicznym francuskiej polityki celnej, a profesor wydziału prawa w Montpellier Marcel Moye napisał część drugą, która traktuje o zagadnieniach prawno-administracyjnych francuskiego systemu celnego.

Zasadniczą trudność przedstawienia i opracowywania systemu polityki celnej stanowi okoliczność, iż wyłaniają się przy nich obok kwestji ekonomicznych równocześnie zagadnienia natury prawno-administracyjnej. Są to dwie odrębne dziedziny, ściśle jednak z sobą powiązane, których należyte zgłębienie dostępne być może tylko dla specjalistów. Autorzy są takimi specjalistami. Przed dwudziestu laty również wspólnie wydali dzieło o pokrewnym zakresie i treści.

Podział opracowania przedmiotu pomiędzy takich dwóch specjalistów przyczynił się do stworzenia całości szczególnie przejrzystej i wyczerpującej, dającej możliwość dokładnego poznania obecnego stanu i rozwoju dziejowego francuskiej polityki celnej oraz szybkiej w niej orjentacji. Na początku pierwszej części znajdujemy opracowane w sposób podręcznikowy zasadnicze pojęcia i fakty a dalej przedstawiony jest rozwój francuskiego systemu celnego i dzieje traktatów handlowych Francji od czasów merkantyizmu do chwili obecnej łącznie z polityką celną w kolonjach francuskich. Główna uwaga skierowana została na przedstawienie współczesnego systemu celnego Francji. Dotyczy to także drugiej części książki w której obszernie i dokładnie rozpatrzone zostały wszelkie celno-administracyjne problemy. W załącznikach znajdujemy najważniejsze ustawy oraz teksty umów handlowych Francji.

Książka daje nietylko doskonały obraz rozwoju i współczesnego stanu polityki celnej Francji, ale zapoznaje dokładnie z nowoczesnym systemem protekcyjnym wogóle, któremu Francja jak wiadomo okazuje szczególną wierność.

Dr. Stefan Rosiński (Poznań).

- Battaglia R. i Minkowski P.: W obronie aktywności bilansu handlowego. Warszawa 1931. Str. 30.
- Erzeski Tadeusz Dr. Prof.: Polityka komunikacyjna i handlowa. Opracowano na podstawie wykładów uniwersyteckich Prof. Dr. T. Brzeskiego. Warszawa 1931. Str. 246.
- Gieysztor Józef: Potrzeba zmian w organizacji handlowej Polskich Kolei Państwowych. Warszawa 1932. Str. 4.
- Przedpełski Józef: Eksport węgla wobec spadku waluty w Anglii. Warszawa 1931. Str. 45 + 2 wykresy.
- Seifert T.: Polskie i zagraniczne instytucje popierania eksportu. Lwów 1931. Str. 173 + 2 nlb.
- Statystyka pocztowa, telegraficzna i telefoniczna Rzeczypospolitej Polskiej za rok 1930. Warszawa 1931. Str. VI + 45.

Czasopisma: A. B.: Polsko-niemiecki obrót towarowy (Polska Gospodarcza, zeszyt 12, 1932). — Baykowski F.: O dotychczasowym eksporcie ziemniaków z województw środkowych i wschodnich (Gazeta Rolnicza, Nr. 11, 1932). — Bobrowski A.: Nowe pełnomocnictwa celne dla Rządu Rzeszy (Rolnik Ekonomista, Nr. 5, 1932). — C. P.: W sprawie eksportu węgla (Polska Gospodarcza, zeszyt 6, 1932). — Dederko B. Dr.: Zbędny import kukurydzy (Rolnik Ekonomista, Nr. 5, 1932). — Dobiecki A.: Konkurencja samochodów z kolejami (Polska Gospodarcza, zeszyt 14, 1932). — Domański L.: Kontrola eksportu jęczmienia (Rolnik Ekonomista, Nr. 4, 1932). — Drozdowski EL: Węgry jako rynek odbiorczy dla polskiego węgla (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze, Nr. 5, 1932). — E. W.: W sprawie organizacji zbytu jaj (Polska Gospodarcza, zeszyt 10, 1932). — G.: Polsko-austrjackie porozumienie kontyngentowe (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 4, 1932). — Gieysztor W.: Morskie cła preferencyjne (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 4, 1932). — Gieysztor J.: Działalność Państwowej Rady Kolejowej w ostatnim trzyleciu (Polska Gospodarcza, zeszyt 13, 1932). — Tenże: Przewozy węgla kamiennego na Polskich Kolejach Państwowych w 1931 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 8, 1932). — J.: Sytuacja w handlu na Śląsku (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze, Nr. 6, 1932). — Jastrzębowski W.: Przemiany bilansu handlowego Polski (Polska Gospodarcza, zeszyt 8, 1932). — Jeziorański A.: Współpraca wychodźstwa z eksportem polskim (Polska Gospodarcza, zeszyt 6, 1932). — I. G. Moment zwrotny w organizacji transportu (Polska Gospodarcza, zeszyt 14, 1932). — Kalecki M.: Eksport włókienniczy w lutym 1932 roku (Polska Gospodarcza,

zeszyt 11, 1932). — Kosko S.: Subwencjonowanie żeglugi (Polska Gospodarcza, zeszyt 7, 1932). — Królikowski F. S.: Zarządzenia w sprawie obrotu towarowego polsko-niemieckiego (Polska Gospodarcza, zeszyt 14, 1932). — Tenże: Przywóz za cłem ulgowem owoców i towarów kolonialnych (Polska Gospodarcza, zeszyt 12, 1932). — Ł.: Najnowszy protekcjonizm światowy w świetle memoriałów Ligi Narodów (Polska Gospodarcza, zeszyt 9, 1932). — Lychowski T. Dr.: Formy polityczno-handlowe okresu kryzysu (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 4, 1932). — Tenże: Brytyjska taryfa celna (Polska Gospodarcza, zeszyt 7, 1932). — Tenże: Rokowania polsko-niemieckie (Polska Gospodarcza, zeszyt 11, 1932). — M. C.: Eksport zwierzyny z Polski (Polska Gospodarcza, zeszyt 9, 1932). — M. K.: Reorganizacja eksportu włókienniczego (Polska Gospodarcza, zeszyt 6, 1932). — M. P.: Porozumienie kontyngentowe polsko-francuskie (Polska Gospodarcza, zeszyt 7, 1932). — M. N.: Reglamentacje przywozu jako instrument polityki handlowej (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 5, 1932). — M. D.: Rynek jajczarski (Rolnik Ekonomista, Nr. 4, 1932). — M. Sz.: Kouferencja w sprawie kryzysu w handlu (Polska Gospodarcza, zeszyt 13, 1932). — Nowacki T.: Bankructwo idei wolnego handlu w Anglii (Gazeta Bankowa, Nr. 3, 1932). — R. A.: Ruch w porcie gdańskim w 1931 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 6, 1932). — S. B.: Przegląd handlu zagranicznego (Polska Gospodarcza, zeszyt 3, 1932). — Sągajllo T.: Kontyngenty gdańskie (Polska Gospodarcza, zeszyt 12, 1932). — Ścibor W.: Rynki chmielarskie (Rolnik Ekonomista, Nr. 5, 1932). — Starzyński R.: Rozwój Polskiej Agencji Telegraficznej (Polska Gospodarcza, zeszyt 10, 1932). — Szyszowski M.: Handel na tle kryzysu gospodarczego (Polska Gospodarcza, zeszyt 10, 1932). — Szturm E.: Produkcja zbożowa i rynki zbożowe (Rolnik Ekonomista, Nr. 4, 1932). — T. O.: Nowe regularne linje okrętowe w Gdyni (Polska Gospodarcza, zeszyt 8, 1932). — W. W.: Rokowania handlowe z Austrią (Polska Gospodarcza, zeszyt 7, 1932). — Wakar W.: W sprawie kolejowych taryf zbożowych (Rolnik Ekonomista, Nr. 5, 1932).

Comité écon. Etudes de politique commerciale et de technique douanière. Vol. 1. 2. Genève, Société des Nations 1931.

15. Congrès international de navigation Venise 1931. Vol. 1—4. Bruxelles, Assoc. int. permanente des congrès de navigation 1931.

Dixel M.: La marine française d'aujourd'hui. Louvain, Rex, 1931. Str. 31.

Nogaro B. et M. Moye: Le régime douanier de la France. Politique douanière. Législation douanière et traités de commerce. Paris, Recueil Sirey, 1931. Str. 358.

Brooks C: This tariff question. London, Arnold, 1931. Str. 271.

Taussig F. W.: Some aspects of the tariff question. 3 enl. ed. London, Oxford Univ. Pres., 1931. Str. 512.

Taylor K. and H. Micheli: Statistics of foreign trade and statistics of prices. Toronto, Macmillan, 1931. Str. 93.

- Fischer J: Die Internationale Handelskammer in Paris. Würzburg 1931. Bavaria, str. VII + 82.
- Schlögl M.: Handelsbilanz und Zahlungsbilanz der Länder. München 1931. Buchner. Str. 71.

VI.

*Skarbowość, zagadnienia kredytowe, walutowe, bankowe
i ubezpieczeniowe.*

Lubowicki Jerzy: Normy zyskowności w przemyśle i handlu. Warszawa, Izba Przemysłowo-Handlowa, 1931 r. Str. 130.

Już niemal przed rokiem ukazała się w druku praca p. dr. Jerzego Lubowickiego o normach zyskowności w przemyśle i handlu, a jej pojawienie się w literaturze było zanotowane w pierwszym zeszycie Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego w roku bież. (p. dział ekonomiczny str. 65).

P. dr. Lubowicki ma już za sobą dwie wartościowe prace z dziedziny skarbowości (Polityka podatkowa Polski r. 1927 i Zasady reformy podatkowej r. 1928).

Książka, o której mówić chcemy, jest trzecią z kolei, dotyczy podatku dochodowego, którym p. Lubowicki specjalnie interesuje się już od paru lat, i stanowi monograficzne ujęcie jednej z najtrudniejszych i najważniejszych kwestyj w podatku dochodowym, a mianowicie środków ustalania istotnych dochodów płatnika podatku.

Według „opinio communis” podatek dochodowy jest najslusniejszą i najbardziej zbliżoną do ideału formą opodatkowania, opartą na rzeczywistej sile płatniczej podatnika. Tak to wygląda w teorii. W praktyce jednak ustalenie dochodu, podlegającego opodatkowaniu, napotyka na wielkie trudności. Wszystkie stosowane ku temu sposoby jak: zeznania podatkowe płatników, zbieranie inofirmacyj, badanie ksiąg handlowych, wydatków płatnika, określanie dochodu „według najlepszej wiedzy organów skarbowych” i t. p., wreszcie wypośredkowanie dochodów z obrotów podatnika przez zastosowanie do nich pewnych współczynników czyli tak zwanych norm zyskowności — nie są środkami, posiadającymi bezwzględną wartość, ale pozwalają w najlepszym razie tylko na uchwycenie dochodów mniej lub więcej przybliżonych do rzeczywistości.

Ostatniemu z wymienionych środków ustalania dochodów, stosowanemu zazwyczaj przy wymiarze podatku dla drobniejszych płatników, poświęca p. Lubowicki swoją pracę, przeprowadzając wnikliwą analizę i krytyczną ocenę tego systemu.

Książka rozpada się na trzy rozdziały. W pierwszym (95 str.) przedstawia Autor w ogólnym ujęciu zagadnienie norm przeciętnej zyskowności, w drugim (40 str.) — opodatkowanie dochodów na podstawie przeciętnych norm zagranicą (we Francji, Niemczech, Rosji, współczesnej, Austrii powojennej i w innych krajach), w trzecim — normy przeciętnej zyskowności w Polsce: powstanie i znaczenie norm, ich wysokość, konstrukcję i technikę. Układ treści jest bez zarzutu. Najbardziej interesującymi i najważniejszymi są rozumowania krytyczne, zawarte w §§ 3 i 4 rozdziału III-go o konstrukcji i o technice norm. Autor słusznie uważa określenie dochodów na zasadzie przeciętnych norm zyskowności za system pomocniczy i wyjątkowy, który może być stosowany tylko wówczas, gdy władza skarbowa nie rozporządza lepszymi materiałami do ustalenia rzeczywistych dochodów. Taki materiał możnaby osiągnąć przez wprowadzenie przymusu książkowości conajmniej dla przedsiębiorstw, dokonywających sprzedaży hurtowych¹⁾. Co do samych norm Autor wypowiada się: 1. za wprowadzeniem norm zysku brutto, od którego potrącałoby się — indywidualnie — rzeczywiste koszty osiągnięcia, zachowania i zabezpieczenia dochodu; dotychczasowy system norm zysku netto, bardzo oddalających się od rzeczywistego dochodu, mógłby być stosowany tylko w nader ograniczonych wypadkach; 2. za ustalaniem norm zyskowności brutto nie w jednej stawce, lecz w pewnym rozpięciu od minimalnej do maksymalnej wysokości zysku; 3. za oparciem norm przeciętnego zysku dla przedsiębiorstw przemysłowych na podstawie urządzeń mechanicznych wzgl. na ilości robotników, a dla przedsiębiorstw handlowych na podstawie obrotu.

Wnioski Autora, zdążające do możliwego zacieśnienia granic systemu przeciętnych norm zyskowności, szczególnie opartych na obrocie, należy uważać za zupełnie słuszne. Obliczanie dochodu na podstawie przeciętnych norm prowadzi do celu drogą, napotyającą na dwa niebezpieczeństwa, któremi są: ustalenie obrotu, wprawdzie może mniej trudne od ustalenia dochodu, ale najczęściej nieściśle, i zastosowanie do fikcyjnej w wielu wypadkach sumy obrotu — współczynnika (normy) zazwyczaj również nieściśle. Dlatego też system norm został poniechany przez prawodawstwo francuskie od 1927 roku.

¹⁾ Należy zaznaczyć, że nowela do ustawy podatku przemysłowego z dnia 19 grudnia 1931 r. (Dz. U. Nr. 112 poz. 381) wkroczyła na drogę stopniowego wprowadzania przymusu książkowości, uzależniając w wielu wypadkach wysokość stawek podatku od obrotu od prowadzenia prawidłowych ksiąg handlowych.

Za krytyczne zanalizowanie i roztrząsnięcie systemu norm na leży się Autorowi całkowite uznanie. Praca Jego jest wartościowym przyczynkiem do studjów nad obowiązującym podatkiem dochodowym, a ze stanowiska „de lege ferenda” wchodzi w zakres prac przygotowawczych do ulepszenia ustawodawstwa skarbowego w Polsce. Książkę uzupełniają: tablice norm oraz wykaz literatury i źródeł.

Prof. Bolesław Markowski (Kielce).

Skrzywian W.: Sezonowość zjawisk rynku pieniężnego w Polsce. Warszawa, Instytut Badania Konjunktur Gospod, i Cen, 1932.

Jakkolwiek materiały statystyczne odgrywają dużą rolę w ekonomji, jako ilustracja cyfrowa zjawisk gospodarczych, to jednakże metody statystyczne w celach teoretycznych stosowane są dosyć rzadko.

To też za zasługę poczytać należy autorowi statystyczne ujęcie sezonowości zjawisk rynku pieniężnego w Polsce. Sezonowości tych zjawisk w Polsce, jako w kraju przeważnie rolniczym, można się było spodziewać już a priori; zresztą sezonowość ta była zaobserwowana i udowodniona innymi metodami. Udowodnienie jej jednakże metodą statystyczną zostało dokonane poraż pierwszy w Polsce, o ile się nie mylę, przez autora niniejszej pracy.

Autor rozpatruje sezonowe wahania 11 szeregów dat statystycznych, charakteryzujących rynek pieniężny w Polsce, a mianowicie: weksle zdyskontowane w Banku Polskim, weksle płatne w Banku Polskim, wartość wystawionych weksli i odsetek zaprotostowanych weksli w Banku Polskim, wydatki i dochody Skarbu Państwa, całkowity obieg pieniężny i obieg biletów Banku Polskiego, obroty czekowe P. K. O. oraz szybkość obiegu pieniądza czekowego w Poczтовой Kasie Oszczędności, wreszcie t. zw. "uliczną" stopę dyskontową w Łodzi. Szeregi te, należy stwierdzić, dobrane dobrze, gdyż wyczerpują niemal całkowicie charakterystykę rynku pieniężnego. Można by jeszcze dodać stan wkładów oszczędnościowych w bankach państwowych i prywatnych oraz w kasach komunalnych, wreszcie — pozostałości na rachunkach żyrowych w bankach. Sądzę, że te dwa szeregi mają również duże znaczenie dla charakterystyki rynku pieniężnego, oraz iż podlegają one wahaniom sezonowym.

Praca autora zaopatrzona została wstępem. Szkoda jednakże, że wstęp ten nieco zawyły i zanadto upstrzony naukowymi terminami, jest mało zrozumiały dla przeciętnego czytelnika, nawet z ekonomicznym wykształceniem. Autor zaznacza, na przykład, że obliczeń zmian sezonowości dokonał metodą t. zw. harwardzką, autorem której jest W. M. Persons. Nie wyjaśnia jednakże, nawet w la-

pidarnyin skrócie, na czym polega ta metoda, lecz odsyła czytelnika do pracy L. Landaua w I zeszytcie „Konjunktury Gospodarczej” z r. 1928. Ostatecznie, nie każdy ma pod ręką roczniki „Konjunktury Gospodarczej”, wobec czego czytelnik musi przyjąć obliczenia zmian sezonowości niejako na wiarę.

Wykresy, zwłaszcza I, V i VI, gdzie są trzy krzywe, winny być bardziej precyzyjnie wykonane. *Czesław Madey* (Warszawa).

Guterman Samuel Dr.: *L'organisation du credit en Pologne, son évolution depuis la première stabilisation*. Paris, A. Pedone, 1931, Str. 613.

Niewiele jest w polskim języku prac poświęconych analizie naszego systemu kredytowego. Jeszcze mniej oczywiście takich opracowań istnieje w językach obcych. Jest wprawdzie pewna ilość dzieł o charakterze encyklopedycznym w językach obcych, w których obok przedstawienia stosunków wielu innych państw opisane są stosunki pieniężne, a częściowo i kredytowe Polski, jest parę tez doktorskich opublikowanych na temat polskich stosunków pieniężnych i kredytowych w języku niemieckim i francuskim (np. J. Schön: *Das polnische Bankwesen*, 1918; Czarnożył, *La politique monétaire de la Pologne reconstituée*, Lausanne 1930; Costa de Beauregard, *L'évolution économique de la Pologne et les réformes monétaires*, Paris 1928) ale wszystko to nie mogło w należyty sposób zapoznać obcych z gospodarstwem kredytowym Polski. Obszer-na praca Dr. Gutermana staje się obecnie źródłem szczegółowych danych w tym zakresie dla zagranicy. Jest to książka, która pod względem rozmiaru oraz ilości systematycznie zebranego i zawartego w niej materiału cyfrowego, obejmującego okres 1924—1930. przewyższa wszystkie dotychczas opublikowane także w polskim języku prace z tej dziedziny.

Autor pisząc o polskich stosunkach kredytowych dla obcego czytelnika uważał słusznie za wskazane poprzedzić omówienie ich obszernym wstępem obejmującym sto kilkadziesiąt stron druku, w którym dał dość szczegółowy przegląd stosunków gospodarczych Polski ze stanowiska zapotrzebowania i źródeł kredytu. Zużytkowane tu zostały należycie opracowania i publikacje polskie z ostatnich lat, a także najnowsze materiały statystyczne. Odnosi się to także do następujących po obszernym wstępie dwóch części pracy na jakie autor podzielił temat. Pierwsza część zajmująca lwią część książki bo prawie trzysta pięćdziesiąt stron traktuje o kredycie krótkoterminowym, druga część poświęcona jest kredytowi długo-terminowemu.

Nacisk położony został przez autora nie na rozważaniach teoretycznych ale na szczegółowym przeglądzie ogniw organizacji kredytowej Polski. Praca dlatego też posiada wybitny charakter opisowy.

Komentarze i uwagi jakie uzupełniają w książce opis faktów i cyfry mogą w poszczególnych twierdzeniach nie zgadzać się z zapatrywaniem czytelnika. Jest to jednak wynikiem nieuniknionego w takich wypadkach subiektywnego ich zabarwienia.

Książka Dr. Gutermana oddać może usługi nie tylko obcemu czytelnikowi. Skorzysta z niej także każdy komu u nas dostanie się ona do rąk. Szczególnie ważną zaletę ma książka Dr. G. dla czytelnika polskiego (wobec braku w polskiej literaturze opracowania obejmującego całość organizacji kredytowej Polski), ponieważ zebrane w pracy zostały dane dotyczące wszystkich rodzajów zakładów i przedsiębiorstw kredytowych. *Dr. Stefan Rosiński (Poznań).*

Heilperin Michel A.: *Le Problème monétaire d'après-guerre et sa solution en Pologne, en Autriche, et en Tchécoslovaquie.* Préface par William E. Rappard. Paris, Sirey, 1931. Str. 303.

W pierwszej części swej pracy omawia autor szereg ogólnych zagadnień dotyczących problemu walutowego w dobie powojennej, poczynając w 3 dalszych rozdziałach analizuje historię inflacji i uzdrowienia pieniądza w Polsce, Czechosłowacji i powojennej Austrii, poświęcając największą część historii pieniądza w Polsce. Fakt ukazania się w opracowaniu dla szerszej zagranicy przeznaczonym, monografii na temat stosunków walutowych w obu krajach słowiańskich powitać należy z uznaniem jako dalszy przyczynek zainteresowania szerszego świata naukowego stosunkami w nowo po wojnie powstałych państwach. O ile chodzi o wyniki badań, a w szczególności o historię inflacji i reform walutowych w Polsce, to — rzecz jasna — po znanych obszernych studjach, które na ten temat już dawniej się ukazały, nie pozostało wiele nowego w tym względzie do powiedzenia; niemniej sposób ujęcia tematu nie jest pozbawiony cech oryginalności i umiejętnego przedstawienia. Merytorycznie można coprawda mieć pewne zastrzeżenia co do niektórych tez w pracy wysuniętych.

Jak autor w przedmowie zaznacza, celem rozprawy jest rozpatrzenie wpływu emisji z jednej, a bilansu płatniczego z drugiej strony na deprecjację pieniądza. Przyjmując tezę Cassia o parytetecie siły kupna — autor stwierdza, że „wahania bilansu płatniczego nie mogą powodować trwałych przesunięć kursów dewiz w stosunku do kursów odpowiadających parytetowi siły kupna poszczególnych walut”. Jeżeli jednak autor w dalszym ciągu wysnuwa stąd

wniosek, że tylko nadmierne emisje powodują deprecjację pieniądza (str. 18), to wyciąga z wspomnianej teorii zbyt daleko idące konsekwencje. Zgodzić się można z teorią Cassia o tyle, że po okresie zaburzeń walutowych następuje pewne wyrównanie zewnętrznej i wewnętrznej wartości pieniądza oraz dostosowanie się poziomu cen w poszczególnych krajach mniej lub więcej do poziomu światowego; nie wynika stąd wszakże, aby kursy dewiz miały zawsze tendencję przystosowywania się do nowo wytworzonej siły kupna pieniądza a nie naodwrot; przeciwnie przykłady inflacji powojennej wskazują, że przeważnie wartość wewnętrzna ma tendencję dostosowywania się do wartości zewnętrznej. Co się zaś tyczy wpływu bilansu płatniczego na kurs waluty, to z faktu, że po okresie bierności następuje prędzej lub później wyrównanie bilansu (dopływ kapitałów dzięki premji eksportowej lub z pożyczek zagranicznych), nie wynika, aby kurs zagraniczny waluty z chwilą aktywizacji bilansu płatniczego powracał zawsze do poprzedniego stanu; przeciwnie praktyka dowiodła, że w większości wypadków kurs zagraniczny nie poprawił się a siłą kupna pieniądza dostosowała się do nowego poziomu kursu zagranicznego. Z teorii o parytecie siły kupna nie wynika więc bynajmniej, iżby bilans płatniczy jako taki był obojętny dla kształtowania się kursu waluty, za którą to tezą zdaje się H. przemawiać.

Stąd też pochodzi, że autor — przynajmniej o ile chodzi o okresy inflacji w Polsce — za mało uwzględnił tło gospodarcze, na którym wyrosła deprecjacja pieniądza polskiego w obydwu okresach inflacji i moim zdaniem, nieco jednostronnie przypisuje deprecjację tę wyłącznie nadmiernej emisji.

Że np. w Polsce w I połowie okresu markowego ujemny bilans płatniczy musiał wpłynąć na kurs waluty nie trudno sobie uprzytomnić, jeżeli się zważy, że w latach 1919/21 (wedł. szacunku prof. Taylora) produkcja rolna wynosiła 60—75% przedwojennej, a przemysłowa 30—40%; dalej, że w tym czasie niemieccy emigranci wywieźli poważne sumy zagranicę w zamian za pozostawione tutaj objekty realne, wreszcie, że kraj nasz — który już przed wojną bynajmniej nie zaliczał się do bogatych, potracił miliardowe wartości wskutek wojny i okupacji. Nie trzeba też zapomnieć o trudnościach, na jakie natrafiła konieczność scalania odrębnych uprzednio organizmów gospodarczych. Wszystkie te momenty musiały niewątpliwie wpłynąć niekorzystnie na obrót pieniężny z zagranicą, ogłosić kraj z zapasów złota i dewiz i wyrzucić nacisk na kształtowanie się kursu dewiz. Natomiast przyznać trzeba, że w II części okresu markowego działała w kierunku deprecjacji waluty przede wszystkim emisja. Tak samo w rozważaniach dot. drugiej inflacji przypisywanie deprecjacji waluty przede wszystkim zbyt liberalnej

polityce kredytowej i emisyjnej Banku Polskiego jest, moim zdaniem, niesłuszne; przeciwnie sfery gospodarcze uskarżały się na zbytne restrykcje. Szersze uwypuklenie — poza inflacją skarbową — trudności gospodarczych i finansowych kraju z powodu wyjątkowego nieurodzaju, braku poważniejszej pożyczki zagranicznej i in., byłoby w książce przeznaczony dla czytelnika zagranicznego ówczesne nasze trudności walutowe w pełnijszym przedstawiło światło.

Niezależnie wszakże od powyższych zastrzeżeń książka Heilperina stanowi poważny przyczynek do dziejów inflacji powojennej.

Dr. T. Adamczewski (Poznań).

Państwowy Monopol Spirytusowy. Warszawa 1931. Str. 37.

Strzelecki Władysław: Ubezpieczenia ogniowe. Warszawa 1931. Str. 27.

Czasopisma: Battaglia K. Dr.: Aktualne światowe zagadnienia finansowe (Polska Gospodarcza, zeszyt 8, 1932). — Bobrowski A.: Rekonstrukcja wielkich banków niemieckich (Polska Gospodarcza, zeszyt 9, 1932). — Buczkowski S. Dr.: Problem walutowy (Gospodarka Narodowa, Nr. 6, 1932). — Drybiński M. J.: Nowa polityka pieniężna w Stanach Zjednoczonych A. P. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 5, 1932). — G. E. Nowe prawo bankowe w Czechosłowacji (Gazeta Bankowa, Nr. 4, 1932). — Gruber H. Dr.: Istotna wartość (Polska Gospodarcza, zeszyt 14, 1932). — Handelsman J.: Niektóre zagraniczne przepisy dewizowe (Gazeta Bankowa Nr. 2, 1932). — Tenże: Ważne uwagi odnośnie do przepisów dewizowych w obrocie płatniczym z Niemcami, Austrią, Węgrami, Czechosłowacją, Jugosławją i Bułgarią (Gazeta Bankowa Nr. 1, 1932). — Jastrzębowski W.: O produktywne użytkowanie podatków nieściągalnych (Gospodarka Narodowa Nr. 4, 1932). — Landau L.: Wydatki budżetowe na administrację państwową w przebiegu cyklu koniunkturalnego 1926—1931 (Prace Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen, zeszyt 1, 1932). — Łączkowski B.: Polityka spirytusowa (Gospodarka Narodowa Nr. 4, 1932). — Lychowski T. Dr.: Polska a odszkodowania wojenne (Polska Gospodarcza, zeszyt 8, 1932). — Philipson S.: Reforma polityki pieniężnej w Stanach Zjednoczonych (Polska Gospodarcza, zeszyt 11, 1932). — Piławski K.: Bankowość prywatna w Polsce w dobie przesilenia (Gazeta Bankowa Nr. 2, 1932). — Tenże: Bankowość polska w roku 1931 (Gazeta Bankowa Nr. 1, 1932). — Piekałkiewicz J. Dr.: Tendencje do odrodzenia monetarnego znaczenia srebra (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 3, 1932). — Tenże: Kryzys waluty dewizo-złotej w perspektywie historycznej (Gazeta Bankowa Nr. 1, 1932). — Polkowski B.: Protesty weksli w dobie kryzysu gospodarczego (Gazeta Bankowa Nr. 5, 1932). — Tenże: Polskie pożyczki zagraniczne na giełdach światowych w 1931 roku (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 4, 1932). — R. K.: Poczтовая Kasa Oszczędności w 1931 roku (Gazeta Bankowa Nr. 4, 1932). — Ra doński S.: Anglja a zawieszenie

płatności zagranicznych pożyczek (Gazeta Bankowa Nr. 6, 1932). — Rejs J.: Scalenie podatku obrotowego (Polska Gospodarcza, zeszyt 7, 1932). — Rosenkranz A.: Nowelizacja ustawy o opłatach stemplowych (Polska Gospodarcza, zeszyt 11, 1932). — Rose E.: Uwagi w sprawie eksportu węgla (Gospodarka Narodowa Nr. 4, 1932). — S.: Obrót kredytowy banków z zagranicą w 1931 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 13, 1932). — Scheffs M.: Nadzór bankowy na tle rozporządzeń wyjątkowych w Niemczech (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 4, 1932). — Tenże: Nadzór bankowy i rewizja spółek akcyjnych (Gazeta Bankowa Nr. 4, 1932). — T. S.: Międzynarodowy rynek pieniężny (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 3, 1932). — W. L.: Trudności budżetowe zagranicą (Polska Gospodarcza, zeszyt 12, 1932). — W. H. H.: Porządkowanie wielkich banków i próby ruszenia konjunktury w Niemczech (Polska Gospodarcza, zeszyt 10, 1932). — Tenże: Próby osiągnięcia nowej równowagi gospodarczej w Niemczech (Polska Gospodarcza, zeszyt 13, 1932). — Tenże: Zmiany i projekty reform w niemieckich stosunkach kredytowych (Polska Gospodarcza, zeszyt 6, 1932). — Wróblewski W. Dr.: Bank Polski w roku 1931 (Polska Gospodarcza, zeszyt 9, 1932). — Zbijewski W. Dr.: Obrona walut przez banki centralne (Polska Gospodarcza, zeszyt 13, 1932). — Zmirski Ł.: Horoskopy obiegu dolarowego, przejściowe formy organizacyjne (Gazeta Bankowa Nr. 3, 1932). — Na marginesie amerykańskiej ustawy o zmianie pokrycie złota (Gazeta Bankowa Nr. 4, 1932).

Brion J.: La crise des finances australiennes et ses origines. Paris 1931. Presses mod. Str. 103.

Curtis C. R.: The gold standard and the crisis. London, Griffin, 1931. Str. 113.

Edie L. D.: The banks and prosperity. New York: Harper 1931. Str. 190.

Einzig P.: International gold movements. London, Macmillan 1931. Str. 168.

Evitt H. E.: Practical banking, currency and exchange. London, Pitman, 1931. Str. 516.

Gordon A. P. L.: Capital in sterling. London, Hartley, 1931. Str. 118.

Hawtrey R. G.: The gold standard in theory and practice. 2. ed. London, Longmans, 1931. Str. 168.

Pethick-Lawrence F.: This gold crisis. London, Gollancz, 1931. Str. 244.

Schulz William J.: American public finance and taxation. New York, Prentice-Hall, 1931. Str. 635. \$ 5.

Bindschedler R.: Die Einwirkung der internationalen Verschuldung mit Einschluss der Reparationslasten auf die schweizerische Volkswirtschaft. Zürich: Orell Füssli 1931. Str. 240.

Die Besteuerung ausländischer Gesellschaften in Holland, Polen, Spanien und der Schweiz. Paris, Recueil Sirey, 1931. Str. 155.

Hanstein W.: Zur Entstehungsgeschichte der modernen französischen Einkommensteuer. Heidelberg, Weiss, 1931. Str. 78.

- Littmann G.: Das Bankguthaben. Tübingen, Mohr, 1931. Str. 92.
 Tismer A.: Grenzen der Diskontpolitik. (Diskontpolitik und Monopolpreise).
 München: Duncker & Humblot, 1931. Str. 160.

VII.

*Statystyka, polityka ludnościowa, wychodźstwo, geografia
 gospodarcza, gospodarka światowa.*

- Bujak Franciszek Dr. Prof.: Uwagi o projekcie nowego podziału państwa na województwa. Warszawa 1931. Str. 36.
 Haliczner Józef: Zarys geograficzny województwa tarnopolskiego. Lwów 1931. Str. 32.
 Heydel Adam Dr. Prof.: Len czy bawełna. Łódź 1931. Str. 56.
 Kantor-Mirski M.: Z przeszłości zagłębia Dąbrowskiego i okolicy. Szkice monograficzne. Sosnowiec 1931. Str. od 353—368.
 Księga adresowa handlu, przemysłu, rolnictwa i wolnych zawodów województwa stanisławowskiego i tarnopolskiego. Stanisławów 1931. Str. 181 4" 27 nlb.
 Mapa dróg powiatu przemyskiego. Skala 1 : 100.000. Warszawa 1931. 54 + 33½ cm.
 Obarski L.: Mapa powiatu grodzkiego 1 : 35.000. Poznań 1931. 99 + 139 cm.
 Plutyński Antoni: Upadek gospodarczy Prus Wschodnich. Poznań 1932. Str. od 203—284.
 Prószyński M.: Spis ludności i jego wielka ważność dla wschodniej Małopolski. Lwów 1931. Str. 24.
 Przewodnik informacyjno-turystyczny po województwie Warszawskiem. Opracowany przez Warszawski Wojewódzki Komitet Regionalny i Polskie Towarzystwo Krajoznawcze. Warszawa 1932. Str. 56 + XII + od 57—136 + od XIII—XXIV + od 137—288 + 4.
 Rocznik hydrograficzny 1926. Dorzecze Dniestru i Prutu. Warszawa, Lwów 1931. Nakł. Min. Robót Publicznych. Str. 46 + 2 wykresy + 1 mapa.
 Rocznik III oddziału Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego „Beskid Śląski” w Cieszynie. Wyd. pod red. Dr. Jana Galicza. Cieszyn 1932. Str. 65 z 32 ilustracjami.
 Rocznik statystyczny przewozu towarów na Polskich Kolejach Państwowych za rok 1930. Cz. V. i część VI. Warszawa 1931. Str. XVI + 871 i XIV + 668
 Rzewski A.: Statystyka a powszechny spis ludności. Łódź 1931. Str. 8.
 Strzelecki J.: Nedomagania naszej statystyki rolniczej. Warszawa 1931. Str. 24.
 Szczegółowy podział dorzecza Pilicy. Warszawa 1931. Nakł. Min. Robót Publicznych. Str. 31.

Czasopisma: Battaglia R. Dr.: Z gospodarczego położenia Francji (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 3, 1932). — Tenże: Poprawa sytuacji gospodarczej i finansowej w Anglii (Polska Gospodarcza, zeszyt 11, 1932). — Drybiński M.: Z gospodarczego położenia Stanów Zjednoczonych A. P. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 6, 1932). — Grabiński St.: Konjunktura uprawy lnu w Europie Zachodniej (Gazeta Rolnicza Nr. 10, 1932). — Janicki S. Dr., Prof.: Z gospodarczego położenia Wielkiej Brytanji (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 4, 1932). — Klimaszewski M.: W sprawie rozwoju dorzecza Raby i Skawy (Wiadomości Geograficzne, zeszyt 2, 1932). — Lychowski T. Dr.: Zbliżenie gospodarcze państw Europy środkowej (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 6, 1932). — Massalski W.: Daleki Wschód w handlu polskim (Polska Gospodarcza, zeszyt 14, 1932). — Nowacki T.: Anglja jako światowy rynek konmmyjny (Rolnik Ekonomista Nr. 4, 1932). — Piekałkiewicz J. Dr.: Międzynarodowe ujednostajnienie statystyki transportowej na drogach wodnych śródlądowych i morskich (Kwartalnik Statystyczny, Tom IX, zeszyt I, 1932). — Szturm de Sztrem E.: Uwagi o planie opracowania drugiego powszechnego spisu ludności w Polsce (Kwartalnik Statystyczny, Tom IX, zeszyt I, 1932). — Szulc S.: Ankieta próbna w sprawie liczby dzieci w małżeństwach inteligencji pracującej (Kwartalnik Statystyczny, Tom IX, zeszyt I, 1932). — Tenże: O przyroście ludności w Polsce w okresie od roku 1921 do roku 1931 (Kwartalnik Statystyczny, Tom IX, zeszyt I, 1932). — T.: Anglja na nowych drogach (Polska Gospodarcza, zeszyt 14, 1932).

- Ajalbert J.: L'Indochine par les Français. Paris, Gallimard, 1931. Str. 255.
- Berger Paul: La Belgique. Cours de géographie économique. Avec "Un obrégé des principales questions traitées dans le volume. 4. éd. Bruxelles, Falk, 1931. Str. XL + 608. Fr. 55.
- Besson M.: Histoire des colonies françaises. Fréf. de Gaston J. Paris: Boivin 1931. Str. 404.
- Guye R.: La Fédération européenne. Vers l'entente politique par l'organisation économique. Genève, Kundig, 1931. Str. 48.
- Bradford H. E. and G. A. Spidel: Nebraska — its geography and agriculture. New York, Macmillan, 1931. Str. 364. \$ 1,20.
- Heape Walter: Emigration, migration and nomadism. Ed., with pref. by F. H. A. Marshall. London, Heffer, 1931. Str. 369.
- Ormsby H.: France. A regional and economic geography. London, Methuen, 1931. Str. 515. S. 21.
- Tippett L. H. C.: The methods of statistics. London, Williams & N., 1931. Str. 222. S. 15.

- Dix A.: Weltkrise und Kolonialpolitik. Die Zukunft zweier Erdteile. Berlin, Neff, 1931. Str. 346 + 16 Taf.
- Düerkop K.: Die internationalisierung der Elbe. Magdeburg 1931. Str. 92.
- Philippi M.: Niederschlesiens Bevölkerung und Güterproduktion in ihrer Verflechtung mit der deutschen Wirtschaft. Berlin, Preuss. Statist. Landesamt, 1931. Str. 355.
- Veith H.: Die englische Wirtschaft. Ihre Lage und Aussichten nach d. Ergebnissen d. Balfour-Berichts. Wertheim a M. Bechstein, 1931. Str. 93.
- Winkler W.: Grundriss der Statistik. 1. Berlin, Springer, 1931. 1. Theoretische Statistik, IX + 177.

VIII.

Praca i opieka społeczna.

Dzierzowski Waław: Międzynarodowy Fundusz Pracy. Szkic ekonomiczno-polityczny. Warszawa, Nakładem autora, 1931.

Dla zwalczenia stanu powszechnej depresji gospodarczej autor proponuje podjęcie międzynarodowych robót publicznych. Fundusze na ten cel mają być ześrodkowane w jednym Międzynarodowym Funduszu Pracy. Podstawą tego funduszu ma być specjalny międzynarodowy znaczek pocztowy, któryby stanowił źródło sum, ściąganych przez poszczególne państwa i przekazywanych do Funduszu. W celu stworzenia funduszu ma być zawarta specjalna konwencja międzynarodowa.

Projekt — jak wiele innych — przedstawiony jest zupełnie poprawnie. Wydaje się jednak mocno wątpliwem, aby poczta mogła stanowić źródło, zdolne do stworzenia jakichś poważniejszych sum. Należy mieć wszak na względzie, że w okresie kryzysu obrót pocztowy ulega bardzo znacznemu skurczeniu — omal w stosunku geometrycznym i dlatego opieranie się na materiałach liczbowych z roku 1929 nie wydaje się miarodajne. Praktyka życia polskiego zresztą wykazała, że dodatkowa dopłata do listów, przeznaczona na bezrobotnych, przyniosła sumy znikome, powodując jednak znaczny spadek obrotu pocztowego i wielokrotne wypadki powstawania potajemnej poczty „prywatnej” — tańszej.

Mimo wielu szlachetnych bardzo projektów — z największym zalem dla naszego pokolenia — wydaje się nieuniknionem stwierdzić, że w Europie dzisiejszej brak zupełnie elementów, któreby pozwoliły opierać realne poczynania na współdziałaniu międzynarodowem.

J.

W.

Krieger Alfred: Ubezpieczenie na wypadek choroby w Polsce lata 1917—1918 (czasy okupacji niemieckiej). Warszawa. Wyd. Instytutu Gospodarstwa Społecznego, 1932. Str. 174.

Polska odziedziczyła w spadku po zaborcach dwojakiego rodzaju ustawodawstwo na wypadek choroby. Po Niemcach i Austrii ubezpieczenie przymusowe, po Rosji — przymus ubezpieczeniowy i Kasy Fabryczne.

Pożoga wojenna, przewalając się przez b. zabór rosyjski, niszcząc przemysł Królestwa, zniszczyła z nim i te Kasy. To też z chwilą objęcia władzy przez okupantów niemieckich i częściowego jej scedowania Tymczasowej Radzie Stanu, a potem Radzie Regencyjnej, zjawia się przed społeczeństwem zagadnienie ubezpieczenia na wypadek choroby. Tym okresem przejściowym zajmuje się praca Dr. A Kriegera, długoletniego urzędnika Związku Kas Chorych.

Autor, na podstawie skrzętnie zebranych materiałów, kreśli tło stanu zdrowotnego w Królestwie, wysiłki Departamentu Pracy Tymczasowej Rady Stanu nad wprowadzeniem ustawy na wypadek choroby, oraz jej ewolucję.

Trzeba było nielada entuzjazmu, jak mówi autor powyższej monografii, w takich warunkach podjąć się podobnej pracy. Szczupły zakres środków finansowych, obojętność okupantów i niewyjaśniona sytuacja polityczna kraju, oto warunki w jakich pracowali autorzy projektu ustawy.

Wielki przewrót dziejowy na Wschodzie, świtająca jutrzeńka swobody zmusiły do zainteresowania się projektem nasze sfery przemysłowe, oraz robotnicze. Dyskusje przeprowadzone na posiedzeniach Rad Miejskich m. Warszawy oraz Łodzi, dowiodły, że Kasy Chorych nie mają przeciwników. Drogi rozchodziły się w chwili, gdy zaczęto się zastanawiać nad wysokością składek, zakresem osobowym ubezpieczenia, przedstawicielstwem w organach Kas Chorych. Chociaż projekt ustawy na wypadek choroby w głównej mierze opierał się na ustawie obowiązującej wówczas w Niemczech, to jednak znacznie ja wyprzedzał, gdyż obejmował chałupników i osoby z nimi zatrudnione. Najśmielszem zaś posunięciem w tym projekcie było podciągnięcie pod dobrodziejstwa ustawy członków rodziny ubezpieczonego, jakkolwiek nie było wówczas ani jednej ustawy, w której powiedziano, iż świadczenia członkom rodzin są świadczeniami obowiązkowymi.

W pierwotnej swej redakcji, projekt daleko odbiegał od obecnie obowiązującej Ustawy na wypadek choroby z dnia 19 maja 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 44, poz. 272) jest on jednak kamieniem

węgielnym naszego ustawodawstwa społecznego, a usterki jego wynikały z nastrojów ówczesnego społeczeństwa, które zbyt głęboko tkwiło w zasadach ustawodawstwa rosyjskiego.

Aby ocenić ogrom pracy dokonanej przez autorów projektu, warto zapoznać się z pracą Dr. A. Kriegera, gdyż zarówno materiał w niej zawarty, jak i sposób podejścia autora do całości zagadnienia, sprawia, iż czyta się ją z niesłabnącem zainteresowaniem.

Stanisław Herman (Warszawa).

Szturm de Sztrem Tadeusz: Bezrobocie w Europie dzisiaj. Przyczyny do teorii kryzysów. Warszawa, Instytut Gospodarstwa Społecznego, 1931. Str. 45.

Autor zajmuje się tylko jednym z łóżysek zagadnienia bezrobocia: pragnie wyjaśnić tę rolę, jaka przypada na rynku pracy wielomiljonowej rzeszy bezrobotnych.

Plonem wielkiej wojny wszechświatowej 1914—1918 było 10 milionów zabitych i 7 milionów przedwcześnie zmarłych; rok 1919 rozpoczął się znakiem ogromnego niedoboru rąk do pracy. A oto już w jeden dziesiątek lat później, na początku 1931 r., mamy nadmiar sił roboczych sięgający, w Europie i St. Zj. P. Am. 20 milionów.

W czasach przedwojennych rezerwowa armja pracy liczyła tylko 2—3% ogółu zatrudnionych; w czasach dzisiejszych wynosi w skali ogólnoeuropejskiej 20% ogółu zawodowo czynnych w przemyśle i górnictwie, dochodząc w poszczególnych krajach do 34% (Niemcy).

Rezerwowa armja pracy w normalnych przebiegach produkcji kapitalistycznej spełniała zawsze rolę czynnika pomniejszającego udział płacy zarobkowej w wartości wytworzonego produktu.

Po wojnie wszechświatowej rola ta uległa zmianie. Szeroki rozwój ustawodawstwa społecznego, w szczególności ubezpieczeń społecznych, i wzrost wpływów związków zawodowych klasy pracującej stały się po wojnie trwałą przeszkodą dla działania właściwych ustrojowi kapitalistycznemu praw. W ustroju kapitalistycznym istnieje mianowicie naturalna dążność płac w kierunku wyrównania płac wyższych z niższymi na poziomie niższym. W czasach powojennych jednak podział płac pozostał niezmienny, choć podaż pracy zupełnie nie odpowiadała popytowi rąk do pracy, co świadczy iż sparaliżowanym zostało działanie mechanizmu, który w dawnych kryzysach regulował zniżkowo płace aż do chwili zupełnego zaniku bezrobocia.

Zwiększająca się coraz bardziej armja bezrobotnych ma odegrać w końcu na rynku pracy rolę narzędzia, za pośrednictwem którego ma

być powściągnięta „sztywność” plac i przywrócona normalna dążność gospodarstwa kapitalistycznego ku zmniejszeniu udziału klasy pracującej w wartości wytworzonego produktu.

Janina Ryngmanowa (Warszawa).

Landau W.: Izby Pracy. Warszawa 1932. Str. 54.

Piątkowski Jan: Światowe bezrobocie. Bydgoszcz 1931. Str. 31.

Sokal Franciszek: Walka z bezrobociem na tle międzynarodowym. Warszawa 1931. Str. 33.

Utrysko A.: Kasy chorych w latach 1925—1930. w świetle bilansów. Warszawa 1931. Str. 55.

Czasopisma: Dagnan K.: Przyczyny, zadania i stan reorganizacji kas chorych w Polsce (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 1—2, 1932). — Dziurzyński P.: Nowelizacja ustawodawstwa społecznego (Gospodarka Narodowa Nr. 6, 1932). — Fischlowitz S. Dr.: Pięćdziesięciolecie niemieckich ubezpieczeń społecznych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 1—2, 1932). — Giebartowski E. Dr.: Ubezpieczenia społeczne w Anglii (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 1—2, 1932). — Heller K. Inż.: Praca umysłowa w przemyśle (Przegląd Organizacji, zeszyt 3, 1932). — J. B.: Akcja zasiłkowania bezrobotnych w 1931 roku (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 3, 1932). — J. K.: Ubezpieczenia społeczne we Włoszech (Wiadomości Kas Chorych, zeszyt 5, 1932). — Tenze: Projekt ustawy o ubezpieczeniu na wypadek choroby pracowników umysłowych. Odrębne ubezpieczenie pracowników umysłowych na wyższych stanowiskach (Wiadomości Kas Chorych, zeszyt 4, 1932). — Jastrzębowski M.: Reforma ubezpieczeń społecznych (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 6, 1932). — Komarnicki J.: Niwelacja świadczeń socjalnych (Gospodarka Narodowa Nr. 7, 1932). — R.: Dotychczasowe wyniki akcji pomocy dla bezrobotnych (Polska Gospodarcza, zeszyt 11, 1932). — Rotherd A. Prof.: Nowy sposób oceny systemów plac (Przegląd Organizacji, zeszyt 3, 1932). — Tarski W.: Związki celowe instytucyj ubezpieczeń społecznych (Wiadomości Kas Chorych, zeszyt 4, 1932). — U. A.: Gospodarka finansowa kas chorych w 1930 roku (Wiadomości Kas Chorych, zeszyt 5, 1932). — W. B.: Reforma ubezpieczeń społecznych (Polska Gospodarcza, zeszyt 11, 1932).

Eymon L.: La dignité du travail. Bruxelles, Off. de publicité, 1931. Str. 147.

Laidler H.: Unemployment and its remedies. New York 1931. Str. 103.

Fritz K. R.: Die Stellung der Arbeitgeber und Arbeitnehmer zum Tarifvertrag. Würzburg, Becker, 1931. Str. VII + 251.

Rabinowitz R.: Arbeitszeit und Arbeitslohnpolitik in der sowjetrussischen Industrie. Rostock, Hinstorff, 1931. Str. 133.

IX.

Spółdzielczość. Organizacja pracy.

- Breza B.: Kredytowa praca spółdzielcza jako forma współuczestnictwa rzesz pracujących w inicjatywie prywatnej. Warszawa 1931. Str. 11 + 1 nlb.
- Chrzęszcz T. Dr. Prof., Joszt A. Moroz B.: Naukowa organizacja gozelnictwa przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie. Warszawa 1931. Str. 188 + 1 nlb.
- Statystyka Spółdzielni za 1929 r. Warszawa, Nakł. Zw. Żyd. Tow. Spółdz. w Polsce, 1931. Str. XXXI + 164.
- Szatenstejn Władysław: Ustawa o spółdzielniach wraz z ustawą o łączeniu się spółdzielni, rozporządzeniami wykonawczymi oraz orzecznictwem. Warszawa 1932. Str. 60 + 2 nlb.

Czasopisma: Bargiel J.: Pomoc państwowa dla spółdzielczości rolniczej w Stanach Zjednoczonych (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 3, 1932). — Blauth J.: Graficzne opracowanie sprawozdań z toku pracy biurowej (Przegląd Organizacji, zeszyt 2, 1932). — Chatelier H.: Racjonalizacja a kryzys ekonomiczny (Przegląd Organizacji, zeszyt 2, 1932). — Chmielewski Z.: Wychowanie spółdzielcy (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 3, 1932). — Chodorowski J.: Przykład zastosowania zasad naukowego kierownictwa w przedsiębiorstwie zatrudniającem 7 pracowników (Przegląd Organizacji, zeszyt 3, 1932). — Grabiński J.: Zagadnienie wydajności pracy (Buchalter Polski Nr. 1, 1932). — Hauswald E. Prof.: Zakres i następstwa racjonalizacji (Przegląd Organizacji, zeszyt 3, 1932). — Jenner W.: Przesilenie ekonomiki świata, a spółdzielczość (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 2, 1932). — Kurnatowski J.: Państwo a Kooperacja (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 2, 1932). — Moszyński W. Inż.: Organizacja biur technicznych w przemyśle maszynowym i ich zadania na drodze współzawodnictwa i postępu (Przegląd Organizacji, zeszyt 2, 1932). — Ravisse G.: Zasady organizacji i pojęcia wydajności w odniesieniu do pracy biurowej (Przegląd Organizacji, zeszyt 3, 1932).

- Namy Max: Rationalisation et organisation scientifique de la production Paris, Recueil Sirey, 1931. Str. 341.
- Poisson E.: Un plan de développement pour mouvement coopératif. Paris. Presses univ. de France, 1931. Str. 128.
- Readings in industrial psychology. Ed. by B. Moore and G. W. Hartmann. Introd. by R. Rees. New York, Appleton, 1931. Str. 599. \$ 5.
- Auffermann J. D.: Der Gründungsplan. Wirtschaflichkeitsberechnungen bei der Errichtung von Betrieben. Berlin, Spaeth & Linde, 1931. Str. 78.

Josephy B.: Wirtschaft — Rationalismus-Mensch. Intellektualisierung und Technisierung d. Wirtschaftsprozesse in ihren Auswirkungen auf den in d. Wirtschaft tätigen Menschen und seine Erziehung. Leipzig, Gloeckner, 1931. Str. 84.

X.

Umiejętności handlowe.

Lenart Piotr: Rachunkowość Przedsiębiorstw Komunalnych według zasad księgowości podwójnej. Podręcznik praktyczny dla kierowników i księgowych oraz komisji rewizyjnych przedsiębiorstw komunalnych. Poznań, Wydawnictwo Biura Samorządowego przy Komunalnym Związku Kredytowym w Poznaniu, 1932. Str. 86.

Na podstawie rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Ministra Skarbu z dnia 28 marca 1927 r. o kasowości i rachunkowości związków komunalnych, rachunkowość przedsiębiorstw komunalnych powinna być prowadzona według zasad księgowości podwójnej, dostosowanej do charakteru danego przedsiębiorstwa, a nie jak dotychczas według zasad kameralistyki. W związku z tem rozporządzeniem wydał Wojewoda Poznański dnia 25 lutego 1931 zarządzenie, ażeby wszystkie przedsiębiorstwa komunalne na obszarze Województwa Poznańskiego wprowadziły z dniem 1 kwietnia 1931 r. rachunkowość według zasad księgowości podwójnej. Celem ujednostajnienia tej rachunkowości i należytego dostosowania jej do potrzeb przedsiębiorstw komunalnych, urządziło Biuro Samorządowe przy Komunalnym Związku Kredytowym w Poznaniu, kilka kursów praktycznych dla pracowników przedsiębiorstw komunalnych i opracowało potrzebne dla nowej rachunkowości formularze. Z polecenia tegoż Biura opracował p. Lenart, rewizor Komunalnego Związku Kredytowego w Poznaniu, zasady księgowości podwójnej w zastosowaniu do przedsiębiorstw komunalnych, objęte broszurą pod wyżej podanym tytułem.

Praca podzielona jest na trzy części: Budżet, Kasowość i rachunkowość oraz Wzory pokwitowań. W części pierwszej omawia autor zasady budżetów zwyczajnych (eksploatacyjnych) i nadzwyczajnych (inwestycyjnych) oraz budżetu kolei powiatowych. Część trzecia obejmuje wzory różnego rodzaju pokwitowań. Część druga, główna, zawiera na 69 stronicach wyluszczone podstawy rachunkowości przedsiębiorstw komunalnych z zastosowaniem księgowości podwójnej. A więc znajdują się tu oprócz ogólnych reguł tej księ-

gowości sposoby księgowania produktów głównych i ubocznych, materiałów zapędowych i instalacyjnych, ubezpieczeń społecznych, kaucyj, inwentarza, pożyczek różnego rodzaju i wierzytelności, funduszków, amortyzacji, wydatków nadzwyczajnych itd. Kończą ten dział zasady zamknięcia ksiąg i składania sprawozdań.

Cała praca jest bardzo przejrzysta, systematycznie rozplanowana i zaopatrzona licznymi przykładami.

Skoro naczelne władze przysły do słusznego przekonania, że przedsiębiorstwa komunalne mają być prowadzone na wzór przedsiębiorstw handlowych i stosować księgowość kupiecką to cała ich rachunkowość musi być należycie zorganizowana, dobrze więc postąpiło Biuro Samorządowe przy Kom. Zw. Kred. w Poznaniu, wydając drukiem pracę p. Lenarta, ażeby mogli czerpać z niej potrzebne wskazówki wszyscy pracownicy tych przedsiębiorstw i to nie tylko w Poznańskim lecz w całej Polsce.

W. Skulski (Poznań).

Czasopisma: Chodorowski J.: Budżet wzorcowy, jako podstawa zarządzania (Buchalter Polski Nr. 2—3, 1932). — Czerwiński T. G.: Organizacja rachunkowości w oddziałach koncernów (Buchalter Polski Nr. 2—3, 1932). — Grabiński J.: Rola i zadania buchaltera-rzeczoznawcy (Buchalter Polski Nr. 1, 1932). — Dzierżyński P.: Polski system statystyczno-kontrolny (Buchalter Polski Nr. 2—3, 1932). — Jaxa-Chamiec B.: Zarys podwójnej rachunkowości rolnej (Buchalter Polski Nr. 2—3, 1932). — Marszałek J. B.: Zastosowanie metody graficznej do analizy i czytania bilansów (Przegląd Organizacji, zeszyt 3. 1932). — Dr. Sz.: Kryzys gospodarczy a zasady bilansowania (Polska Gospodarcza, zeszyt 10, 1932).

Arnold F. A.: Broadcast advertising. New York, Wiley, 1931. Str. 276. \$ 5

Brewster A. J. and H. Palmer: Introduction to advertising. New 2 ed. New York, Mac Graw-Hill. 1931. Str. 389. \$ 2.

Scott D. R.: The cultural significance of accounts. New York, Holt, 1931. Str. 324. \$ 2,50.

White P.: Marketing research technique. New York, Harper, 1931. Str. 246. \$ 4,00.

Kaufmann E.: Die Organisation der freien Interessenvertretungen des Deutschen Einzelhandels. Berlin-Wilmersdorf, Edeka-Verlagsges., 1931. Str. 92.

Kramer H.: Warenhausprobleme der jüngsten Zeit. Eine Volkswirtschaftl. Studie. Würzburg 1931. Mayr XII + 117.

Seebass E.: Die betriebswirtschaftliche Struktur des Textil- und Kurzwaren-Grosshandels. Leipzig 1931. Schwarzenbereer u. Schumann. Str. 129 + 45 Tab.

C. Dział samorządowy

I. SAMORZĄD TERYTORIALNY

1. Teorja, historia, specjalna rozprawy teoretyczne, zagadnienia ustrojowe, organizacja, sprawy urzędnicze, ogólna polityka komunalna.

Powiat Świętochłowicki: Monografia Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku opracowana przez Komitet Redakcyjny pod przewodnictwem starosty świętochłowickiego p. Tadeusza Szalińskiego, Świętochłowice, Wyd. Powiatowy. 1931. Str. 505.

Nakładem Wydziału Powiatowego w Świętochłowicach, wyszła w roku 1931 powyższa monografia. Powiat Świętochłowice pokrywa się naogół z ziemią bytomską, historyczną kolebką Śląska; dlatego też monografia tegoż powiatu stanowi równocześnie rzut oka na najważniejsze momenty historii całego Śląska. Dzieło obejmuje opis położenia powiatu, gleby i skarbów ziemi, sieci wodnej, klimatu, flory i fauny. Kreśli ono przeszłość historyczną ziemi bytomskiej, a na jej tle przedstawia życiorysy szereg wybitnych osobistości w dziejach śląskich: Księdza Ficka, Biskupa Włodarskiego, Księdza Purkopa, redaktora i nakładcę Haneczka, Księdza Michalskiego, Księdza Pitasia, Wawrzyńca Hajdy, Augustyna Świdry i Karola Goduli. W dziale omawiającym zagadnienia gospodarcze znajdujemy wyczerpujący i wszechstronny materiał, dotyczący rozwoju gospodarczego powiatu świętochłowickiego i wszystkich z tem związanych spraw jak rolnictwa, łowiectwa i rybołówstwa, hodowli bydła, ogrodnictwa, dalej przemysłu górniczego, hutniczego, żelaznego i cynkowego. Wszak w tym niedużym powiecie skoncentrowany jest niesłychanie rozwinięty przemysł górniczo-hutniczy, równy najpotężniejszym przemysłom krajów zachodnich. Na tle więc tego zaludnienia i silnego uprzemysłowienia powiatu, nabiera wielką aktualność problem zdrowotności publicznej i opieki społecznej. (Ubezpieczenia społeczne, Spółka Bracka, Bez robocie).

Zagadnienia zdrowotności publicznej, jak szpitalnictwo, choroby zawodowe, higiena szkolna, opieka nad umysłowo chorymi, nad kalekami, zaopatrzenie w wodę, kanalizacja, brukowanie ulic, są w monografii szczegółowo przedstawione i stanowić będzie ciekawy materiał porównawczy dla innych administracyj, jakoteż informacyjny o tem, jak wygląda organizacja socjalna w tak bardzo uprzemysłowionym powiecie. Rozdziały omawiające charakterystykę ludności zwłaszcza uwagi o języku ludności, właściwościach fi-

zycznych ludności, ubiorach, zwyczajach i sztuce ludowej, rozdziały przedstawiające życie kulturalno-oświatowe i piśmiennictwo polskie (gazety, pisma, druki) oraz życie religijne, mają znaczenie ogólno śląskie, gdyż dotyczą one w równej mierze nie tylko ludności tego powiatu, ale całej ludności śląskiej. Uwagi dotyczące organizacji powiatu i administracji jego, mają charakter informacyjny, bardzo cenny i wszechstronny dla osób stykających się z tem zagadnieniem.

Reasumując: dzieło bardzo cenne i polecałoby się, by i inne powiaty śląskie zajęły się opracowaniem takich monografij.

Dr. Włodzimierz Dąbrowski (Katowice).

- Kroński A.: Teoria samorządu terytorjalnego. Warszawa, 1932.
 Bar L.: Czynniki kontroli w samorządzie terytorjalnym. Wilno. Księgarnia św. Wojciecha, 1931, 63 str.
 Chmiel A.: Ustrój m. Krakowa w XIX w. Kraków, 1931, 84 str.
 Miklaszewski St.: Problemy gospodarcze nowej ustawy samorządowej. Warszawa, Księgarnia Rolnicza, 1932, 8 str.
 Opinja Zw. Miast Polskich dla Sejmu Rzeczypospolitej o wydanym projekcie ustawy o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorjalnego. Warszawa, Zw. Miast Polskich, 1932, 35 str.
 Opinja i uwagi na temat zmiany ustroju samorządu terytorjalnego. Warszawa. Zw. Miast Polskich, 1932, 286 str.
 Pragmatyka służbowa dla pracowników miejskich. Białystok, 1931, 39 str.
 Staryszak J.: Projekt zmiany prawa gminnego. Warszawa, „Zorza”, 1932.

Zasopisma: Wesłowski B.: Samorząd w kleszczach podwójnego kryzysu (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 2, 1932). — Mroczek St. i Wutka J.: Kilka uwag o usprawnieniu administracji gminnej (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 2, 1932). — Tkaczyk B.: O projektach ustawowych dotyczących samorządu (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 2, 1932). — Praktyk: Organizacja nadzoru nad gminą wiejską (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 3, 1932). Wesłowski B.: Wyniki prac sejmowych dotyczących samorządu (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 6, 1932). — Wołski: W obronie praw i powagi gminy (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 6, 1932). — Czernek: Niedomagania samorządowe (Głos Polesia, Nr. 1, 1932). — Trzeciński W.: Miasto Lidzbark w cyfrach (Kwartalnik Statystyczny, t. VIII, z. I, 1931). — Lenartowicz K.: Uwagi dotyczące okresu urzędowania oraz doboru komisarzy rządowych dla K. K. O. (Oszczędność, Nr. 4, 1932). — K.: Sprawowanie przez przewodniczącego wydz. pow. funkcj naczelnika urzędu wzgl. przewodniczącego rady K. K. O. (Oszczędność, Nr. 5, 1932). — Dalbor Wł.: Uregulowanie stosunków służbowych pracowników K. K. O. (Oszczędność, Nr. 6, 1932). — Gajewski St.: Rok 1932 (Pracownik Miejski, Nr. 2, 1932). — Na rozstajnych drogach (Pracownik Miejski, Nr. 3, 1932). — J. A.: Postępowanie dyscyplinarne przeciw pracownikom

samorządowym (Pracownik Samorządowy, Nr. 3, 1932). — Nejmark T.: Fundusz emerytalny — to zapewnienie dla samorządu uspołecznionego pracownika (Pracownik Samorządowy, Nr. 3, 1932). — Typiak P.: Reforma biurowości gminnej (Pracownik Samorządowy, Nr. 3, 1931). — Votke A.: W sprawie instancji kasacyjnej w postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko funkcjonariuszom komunalnym (Pracownik Samorządowy, Nr. 4, 1932). — Trzebski B.: Sprawy pracownicze na tle rządowego projektu ustawy samorządowej (Pracownik Samorządowy, Nr. 4, 1932). — Pacholczyk A.: Rachunek strat i zysków w jesiennej sesji parlamentu (Pracownik Samorządowy, Nr. 3, 1932). — Pacholczyk A.: Cierpliwość nakazem chwili (Pracownik Samorządowy, Nr. 7, 1932). — L A.: Sprawy pracownicze na tle rządowego projektu ust. samorz. (Pracownik Samorządowy, Nr. 7, 1932). — Chylewski J.: Prawa pracowników komun, a ustawa o zmianie rozp. prez. R. P. o dostosowaniu uposażeń (Pracownik Samorządowy, Nr. 8, 1932). — Leszczyński M.: W sprawie instancji kasacyjnej w postęp. disc. przeciw funkcyj. komun. (Pracownik Samorządowy, Nr. 8, 1932). — Votke A.: O autorytet Związku Pracowników Samorządowych (Pracownik Samorządowy, Nr. 8, 1932). — Gumowski M.: Pieczęcie i herby miast wielkopolskich (dokończenie) (Ruch Samorządowy, Nr. 1—3, 1932). — Jaroszyński M.: Czterostopniowość samorządu (Samorząd, Nr. 7, 1932). — Uchwały rządu ew. pow. w sprawie projektu ustawy o częściowej zmianie ustroju samorządu teryt. (Samorząd, Nr. 8, 1932). — M. P. L.: Pierwsza forma ubezpieczenia emerytalnego pracowników samorządowych (Samorząd, Nr. 10, 1932). — Gliszczyński St.: Rolnictwo a samorząd (Samorząd, Nr. 12, 1932). — Jaroszyński M.: Echa liberalizmu samorządowego (Samorząd, Nr. 13, 1932). — Studecki J.: Jeden z projektów reformy administracyjnej w Prusach (Samorząd, Nr. 13, 1932). — Romaniuk: Zasadnicze wytyczne polityki ekonomicznej samorządu w okresie depresji gospodarczej (Samorząd, Nr. 14, 1932). — Dżiewanowski K.: Samorząd rolniczy, a samorząd ziemski (Samorząd, Nr. 17, 1932). — Twerdochlib M.: Zaopatrzenie emerytalne członków magistratów w woj. centralnych i kresowych (Samorząd Miejski, Nr. 7, 1932). — Porowski M.: Nowy kurs oszczędnościowy w stosunku do samorządu (Samorząd Miejski, Nr. 8, 1932). — Dalbor W.: Uwagi zasadnicze o projektowanym ustroju miejskim (Wiadomości Samorządowe, Nr. 4, 1932). — Dalbor W.: System wyborczy w samorządzie (Wiadomości Samorządowe, Nr. 5, 1932). — Dalbor W.: Opinie o reformie gminy wiejskiej (Wiadomości samorządowe, Nr. 5, 1932). — Baranowski Wł.: Gmina i gromada (Wiadomości Samorządowe, Nr. 5, 1932). — W. D.: Zarząd gminy w małych miastach (Wiadomości Samorządowe, Nr. 6, 1932). — W. D.: Zmiany w zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszów państwowych a zaopatrzenie pracowników komunalnych (Wiadomości Samorządowe, Nr. 8, 1932).

- Die Bürgerschaftwahl am 27. IX. 1931. Hamburg, Meissner, WM; 78 str. 3 M.
- Meibuhr E. W.: Die allgemeine Struktur d. zentralen u. lokalen Verwaltung u. Gesetzgebung f. d. französischen Kolonien. Leipzig, Noske, 1932, 57 str. 3 M.
- Will H.: Gemeinde-Verband u. Gemeindebetrieb in privater Rechtsform. Eberswalde, Müller, 1932, 60 str. 3,20 M.
- Carpenter N.: The sociology of city life. N. Y., Longmans, 1931, 521 str. 3,90 \$.
- Clarke J. J.: Outlines of local government of the United Kingdom and the Irish Free State, 9 ed. London, Pitman, 1931, 246 str.
- Goslee H. R.: Election administration i N. Y. state cities. N. Y., State conf of Mayors, 1931.
- Jennings W. I.: Principles of local government law. London, Univ. pr., 1931, 263 str. 6 a.
- Jennings W. S.: Local government in the modern constitution. London, Knight, 1931.
- Macdonald A. T.: A short course in American city government. N. Y., Crowell, 1931, 470 str.
- Robson W. A.: The development of local government. London, G. Allen Unwin, 1931, 362 str.
- Smith H. J.: Chicago: a portrait. N. Y, Century, 1931, 394 str.

2. *Przedsiębiorstwa komunalne, zakłady użyteczności publicznej, szkolnictwo, opieka i szpitalnictwo, budownictwo komunalne.*

Holtz Mieczysław: Statystyka Opieki Społecznej w Holandji. Warszawa, Główny Urząd Statystyczny, 1931. Str. 19.

W. zwięzłem studjum autor przedstawia system statystyki opieki społecznej w Holandji zarówno państwowej jak i miejskiej w szczególności miasta Amsterdamu. Po przedstawieniu dziejów tej statystyki, autor omawia podział statystyczny opieki na grupy według rodzajów niesionej pomocy, statystykę instytucyj opiekuńczych, kończy zaś opisem centralnej kartoteki osób korzystających z opieki społecznej. Przejrzysty opis poruszonych zagadnień stanowi zamkniętą całość, pozwalając zornietować się, na czem polega statystyka opiekuńcza, stojąca bodajże na najwyższym poziomie, przyczem kwestje poruszone mają dla nas dużą wartość dydaktyczną. Oczywiście należy mieć na względzie, że zagadnienia poruszone oparte są na badaniach z pierwszej połowy 1931 r. Od tego czasu jednak depresja światowa, w Holandji szczególnie dotkliwa, nie-

wątpliwie wpłynęła na dezorganizację systemu opieki społecznej. Mieliśmy sposobność osobiście — przypadkowo zresztą — widzieć właśnie w Amsterdamie i Haarlemie wielkie rzesze bezrobotnych, których wynędzniały wygląd nie świadczył wcale o skutecznej działalności opieki społecznej, a w każdym razie nasuwał duże wątpliwości, czy wogóle opieka społeczna ich dotyczy.

Rad. J. Wengierow (Warszawa).

Pröhl K.: Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o zakładach leczniczych wraz z rozporządzeniem. Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 14. II. 1931 r. Warszawa, Samorządowy Instytut Wydawniczy, 1931. Str. 80.

Wymienione wyżej wydawnictwo zawiera dosłowną treść rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22. III. 1928 r. o zakładach leczniczych oraz rozporządzenia wykonawczego Min. Spraw Wewnętrznych, ponadto do poszczególnych przepisów wyjaśnienia autora. Szczegółowe wyjaśnienie wszystkich kwestyj poruszonych w cytowanych przepisach wymagałoby bardzo znacznego powiększenia rozmiarów wydawnictwa, przeto autor ograniczył się głównie do wyjaśnień przepisów prawnych dotyczących organizacji i prowadzenia zakładów leczniczych. Stosując się do wytkniętego celu autor nie podał np. szczegółowego wyjaśnienia sprawy kosztów leczenia, mimo iż sprawa kosztów leczenia ma duży związek ze sprawą zakładów leczniczych. Omawiana broszura ma duże znaczenie praktyczne dla samorządów, instytucji i osób prywatnych, prowadzących zakłady lecznicze, gdyż zawiera dosyć szczegółowe i wyczerpujące wyjaśnienia różnych kwestyj związanych z organizacją i prowadzeniem zakładów leczniczych. Takie szczegółowe i wyczerpujące wyjaśnienie autor podaje np. do art. 12 rozp. dotyczącego uwolnienia szpitali publicznych od podatków i opłat na cele państwowe względnie związków komunalnych. (Str. 14), do art. 13, dotyczącego obowiązku zakładania i utrzymywania szpitali ogólnych (str. 16), do art. 19 dotyczącego leczenia oraz rachunkowości i kasowości szpitali (str. 22), do art. 73, dotyczącego nadzoru nad zakładami leczniczymi (str. 67). Nie mniej szczegółowo wyjaśnione zostały inne postanowienia wymienionych na wstępie rozporządzeń.

W wyjaśnieniach swych autor opiera się na okólnikach, wyjaśnieniach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, przeto wartość praktyczna wydawnictwa jest duża.

Jako załączniki do wydawnictwa dodane zostały wzory druków używanych w zakładach leczniczych.

Rad. Piotr Typiak (Warszawa).

- Biegeleisen L. W.: Teorja i polityka przedsiębiorstw publicznych samorządu terytorjalnego i państwa. Warszawa, Tow. Br. Pom. W. W. P., 1931, 490 str. 15 zł.
- Czerney K.: Granice ustawowe świadczeń drogowych w powiecie i gminie. Lwów 1931, 168 str. 4,50 zł.

Czasopisma: Czerwiński S.: Walka z alkoholizmem w Szwecji (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 7, 1932). — Rudolf Z.: Normy wody do picia (Gaz i Woda, Nr. 1, 2, 1932). — Seifert M.: Uwagi do proj. rozp. o budżetowaniu w przedsiębiorstwach komunalnych (Gaz i Woda, Nr. 1, 1932). — Gołędzinowski B.: Uwagi do proj. rozp. o budżetowanie w przedsiębiorstwach komunalnych (Gaz i Woda, Nr. 2, 1932). — Samorządowiec: Zadania gminy w dziedzinie budownictwa (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 3—4, 1932). — Wojciechowski: Szarwark i jego kontrola (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 6, 1932). — Różański S.: Realizacja planów regulacyjnych m. Warszawy (Kronika Warszawy, Nr. 9—12, 1931). — Karpiński A.: Muzea regionalne i ich znaczenie dla kultury rodzimej (Pracownik Samorządowy, Nr. 6, 1932). — Oryńczyna J.: Doświadczenie ziemstwa w sprawie popierania przemysłu ludowego (Samorząd, Nr. 11, 1932). — S. W.: Pożarnictwo a służba budowlana (Samorząd, Nr. 11, 1932). — Andruszkiewicz R.: Samorzady pow. a sprawa rozwoju lotnisk (Samorząd, Nr. 12, 1932). — Oryńczyna: Płótno ludowe dla wojska i samorządów (Samorząd, Nr. 13, 1932). — Braun F.: O współpracę samorządów z kasami chorych (Samorząd, Nr. 14, 1932). — Len. St.: Rola samorządu w popieraniu turystyki we Francji (Samorząd, Nr. 15, 1932). — Kohlmann K.: Działalność pow. Zw. Kom. w zakresie popierania rolnictwa (Samorząd, Nr. 18—19, 1932). — S. Gliszczynski: Opieka nad dzieckiem (Samorząd, Nr. 19, 1932). — Molicki St.: O uprawnienie komunalnych zakładów badania środków żywności (Samorząd Miejski, Nr. 8, 1932). — Jętkiewicz L.: Polityka samorządowa elektrowni (Samorząd Miejski, Nr. 8, 1932). — Łazarowicz K.: Pałaca sprawa (Samorząd Miejski, Nr. 4, 1932). — Groniecki L.: Stosunek prawa budowlanego do potrzeb Gdyni (Samorząd Miejski, Nr. 6, 1932). — Sokołowski St.: Zagadnienie rentowności i organizacji miejskich rzeźni bekonowych (Samorząd Miejski, Nr. 7, 1932). — Barski J.: Z zagadnień polityki mieszkaniowej w Polsce (Wiedza i Życie, Nr. 3, 1932).

Paulstich T.: Sparsamkeit u. Zweckmässigkeit in der Wohlfahrts- u. Gesundheitsverwaltung. Leipzig, Voss, 1931, 83 str. 8 M.

Rationelle Bebauungsweisen. Frankfurt a. M., Englert & Schlosser, 1931, 209 str. 9,50 M.

Delmege J. A.: Towards national health. London, Heinemann, 1931, 234 str. 21 sh.

Walker W. F.: Kansas City health and hospital survey, Kansas City, Chamber of Commerce, 1931.

- Wenneman J. H.: Municipal airports. Cleveland, Flying Review Pub., 1932, str. 879.
- Wilcox D. E.: The administration of municipal owned utilities. N. Y., Mun. Adm. Service, 1931.
- Wood E. E.: Recent trends in American housing. N. Y. Macmillan, 1931.

3. *Finanse komunalne, polityka finansowa, budżety, ogólna gospodarka komunalna.*

Sprawozdanie finansowe Magistratu miasta Brześć n/B. za rok 1930/31.

Sprawozdanie obejmuje szczegółowy wykaz rachunków za rok gospodarczy 1930/31, porównanie wykonania z budżetem, bilans, inwentarz oraz budżet miejski wraz z dekretem wojewody poleskiego zmieniającym budżet (rzecz charakterystyczna w obecnych warunkach) i wynikiem odwołania do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Rzeczywistego przychodu było 1.814.320 zł, wydano 1.778.254 złotych, pozostała nadwyżka 36.066 zł. Dowód ostrożnej gospodarki. Pozycje stosunkowo skromne. W podatkach wykazuje podatek zwany inwestycyjnym najwyższą liczbę płatników, i to 6976, podatek lokalny na 5945 płatników, najmniejszą podatek od przedmiotu zbytku w ilości 43. Rzeczą ciekawą jest to, że podatków wpłynęło mniej więcej 8% mniej niż preliminowano, gdy dochody z przedsiębiorstw, subwencji, zwrotów i opłat poważnie wzrosły ponad przewidywania budżetowe. Ogółem wynosił przychód z podatków 927.000 zł, z majątku i przedsiębiorstw 459.000 zł, reszta z opłat i in. W wydatkach zajmują koszty administracyjne 25,25%, spłata długów 10,70%. Ważniejsze pozycje stanowią poza tem: zdrowie publiczne (9,89%), opieka społeczna (9,84%), bezpieczeństwo publiczne (8,76%), popieranie przemysłu i handlu (8,0%), oświata (5,63%), inne działy kosztują niewiele, najmniej kultura i sztuka (4651 zł czyli 0,26%). Z. Zuleski (Poznań).

- Bakaj J.: Podręcznik do przepisów skarbowości i rachunkowości komunalnej (dla gmin wiejskich). Kołomyja, Wyd. Powiatowy, 1931, 89 str.
- Budżety i zadłużenia miast. Warszawa, Związek Miast Polskich, 1932, 32 str.
- Miklaszewski St.: Polityka oszczędności w samorządzie. Warszawa, „Gmina”, 1932, 23 str. 1 zł.
- Preliminarz budżetowy m. stoł. Warszawy 1. IV. 1932 — 31. III. 1933. cz. I. Warszawa, Magistrat, 1932, 183 str.

Sprawozdanie rachunkowe z wykonania budżetu administracyjnego Sejmiku skierniewickiego za 1930/31. Skierniewice, 1931, 12 str.

Sprawozdanie Zarządu stoł. m. Poznania za czas 1. IV. 1930 — 31. III. 1931. Poznań, Magistrat, 1931, 132 str.

Czasopisma: J. K.: Sprawozdanie z ogólnego zjazdu K. K. O. woj. poznańskiego i pomorskiego (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 3, 1932). — Głiszczyński S.: Przed budżetami Sejmików (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 3, 1932). — Kr.: Nowela do ustawy o tymczasowym uregulowaniu finansów komunalnych (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 3—4, 1932). — Wski: Gminy wiejskie woj. wileńskich. Stan gospodarki gminnej w 1930/31 (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 5, 1932). — O. U.: Udoskonalenie księgowości i kontroli w K. K. O. (Oszczędność, Nr. 2, 1932). Koziecki J.: Organizacja czynności biurowych K. K. O. (Oszczędność, Nr. 6, 1932). — B.: Rozwój działalności K. K. O. pow. warszawskiego (Oszczędność, Nr. 6, 1932). — Zaboklicki: Ochrona dłużnika w świetle nowych przepisów prawnych a K. K. O. (Oszczędność, Nr. 7, 1932). — W. G.: Zmiany w statucie Związku Kas (Oszczędność, Nr. 8, 1932). — Gajewski W.: Uzdrawienie gospodarki komunalnej (Samorząd, Nr. 6, 1932). — Ostkiewicz-Rudnicki: Podatek drogowy, uiszczany w naturze (Samorząd, Nr. 6, 1932). — Zaboklicki J.: Egzekucja do majątku Zw. Komunalnego (Samorząd, Nr. 8, 1932). — Gajewski W.: Czy jest celowe oddać całą egzekucję władzom skarbowym (Samorząd, Nr. 10, 1932). — Moszczyński St.: Budżet państwa a budżety samorządu terytorjalnego (Samorząd, Nr. 10, 1932). — Gajewski W.: Nowelizacja ustawy o finansach komunalnych (Samorząd, Nr. 10, 1932). — Galasiewicz: Niedomagania K. K. O. (Samorząd, Nr. 11, 1932). — A. B.: Uwagi o pracy samorządowej w przyszłym roku budżetowym (Samorząd, Nr. 12, 1932). — Kohlmann K.: Sprawy gminnych kas pożyczkowych (Samorząd, Nr. 12, 1932). — W.: Scalenie podatku przemysłowego a dodatki samorządowe (Samorząd, Nr. 13, 1932). — Ostrowski St.: Sprawy gminnych i K. K. O. (woj. lubelskie) (Samorząd, Nr. 14, 1932). — Jaroszyński M.: Obniżenie kosztów administracji komunalnej (Samorząd, Nr. 14, 1932). — Mierniczy przysięgły: W sprawie kosztów pomiarów miast (Samorząd, Nr. 15, 1932). — Strzelecki J.: Zadłużenie powiatów (Samorząd, Nr. 17, 1932). — Zaboklicki J.: Egzekucja do majątku Zw. Komun. (Samorząd, Nr. 17, 1932). — Stary: Bierne prawo wyborcze do Zw. K. O. (Samorząd, Nr. 18, 1932). — Korwin-Piotrowski M.: W sprawie obniżenia kosztów administracji samorządowej (Samorząd, Nr. 18, 1932). — W. G.: Na tle redukcji budżetów (Samorząd, Nr. 19, 1932). — Stęplewski St.: Majątek pow. zw. kom. woj. wileńskiego (Samorząd, Nr. 19, 1932). — Gajewski W.: O słuszność rozdziału wpływów z dodatków komunalnych do podatku od spirytusu (Samorząd Miejski, Nr. 4, 1932). — Postulaty Zw. Miast w sprawie poprawy finansów komunalnych (Samorząd Miejski, Nr. 5, 1932). — Strzelecki J.: Próba oceny skuteczności niektórych projektowanych sposobów oddłużenia Zw.

Komun. (Samorząd Miejski, Nr. 6, 1932). — Gospodarka miast w świetle liczb (Biała Podlaska) (Samorząd Miejski, Nr. 6, 1932). — W. D.: Nowela do ustawy o finansach komunalnych (Wiadomości Samorządowe, Nr. 7, 1932). — Lennart P.: Ustalenie i księgowanie zaległości i wyników budżetowych (Wiadomości Samorządowe, Nr. 8, 1932).

Buck A. E.: Budgeting for small cities. N. Y., Mun. Adm. Service, 1931.

Hutchinson R. G.: State administered locally shared taxes; development in the state and local tax systems of the United States. N. Y., Columbia Univ. Press., 1931, 157 str. 2,25 \$.

II. SAMORZĄD GOSPODARCZY I SAMORZĄD PRACY

Teorja, historia, specjalne rozprawy teoretyczne, Izby gospodarcze, Izby pracy.

Landau Władysław: Izby Pracy. Warszawa, Instytut Gospodarstwa Społecznego, 1932. Str. 54.

Rygiel Henryk: Izby Pracy. Projekt ustawy i uzasadnienie. Warszawa, Biblioteka ekonomiczno-społeczna Otusa, 1932. Str. 172.

Sprawa przedstawicielstwa pracowniczego w postaci samorządu gospodarczego nabiera ostatnio aktualności, czego dowodem mogą być dwie prace, poświęcone tematowi izb pracy.

Sprawa izby pracy jest zagadnieniem oczywiście zbyt obszernym, aby zwięzła notatka bibliograficzna mogła służyć do bardziej wszechstronnego jej oświetlenia. Niemniej jednak dwugłos autorów pozwala zrobić kilka spostrzeżeń charakterystycznych.

Obaj autorowie podkreślają znaczenie izb pracy dla przyszłości świata pracy w Polsce. Omawiając rolę izb pracy jako elementu składowego o budowie całości samorządu gospodarczego, każdy z autorów jednak kładzie nacisk na rolę izb pracy w walce o postulaty świata pracy. W szczególnie stanowczy sposób rolę izb pracy ujmuje p. Landau, podkreślając, że „...potrzebny jest klasie robotniczej cały sztab specjalistów w różnych dziedzinach” „...potrzebna jest instytucja prawa publicznego” ponieważ „...nie stać nasz słaby względnie ruch zawodowy na powoływanie do swego boku doradców-ekonomistów...” (str. 11). W ten sposób zrozumienia instytucja izb pracy nabiera cech nieco szczególnych — cech instytucji prawa publicznego, która ma jednak współdziałać w pewnym sensie w walce prowadzonej przez świat pracy — z obowiązującym stanem prawnym. Wydaje nam się, że propagowanie izb pracy jako instrumentu pomocniczego w odniesieniu do związków zawodowych —

mogłoby zaszkodzić samemu hasłu powołania izb pracy. Podkreśliśmy to wrażenie, ponieważ tendencja powyższa przewija się na przestrzeni całej pracy p. Landau, zaopatrzonej zresztą pozatem w bardzo słuszną i poważną argumentację. Dlatego raczej widzielibyśmy jako bardziej celowe podkreślenie roli izb pracy w zakresie spraw — które dziś wogóle są w zaniedbaniu, z pominięciem zagadnień, w których występuje już czynnie ruch zawodowy. Poradnictwo zawodowe, szkolnictwo zawodowe, zagadnienia pracy młodocianych i nauki zawodowej, zagadnienia bezpieczeństwa pracy, zagadnienia pracy kobiet, biblioteki robotnicze, zagadnienia mieszkaniowe, robotniczy ruch spółdzielczy, zagadnienia ubezpieczeniowe — oto tematy, które powinny w pierwszym rzędzie stanowić przedmiot działania izb, pozwalając okrzepnąć całej instytucji zanim poświęci się ogólnym zagadnieniom polityki społecznej, wzbudzającym zawsze dużo tarć i mogącym spowodować duże trudności w działalności całej instytucji.

Podkreślić należy, że przecenianie roli izb pracy w obozie ich zwolenników — wzmaga z natury rzeczy opór ze strony tych czynników zachowawczych, które raczej przeciwne są ich powstaniu. Pod tym względem przy powstaniu każdej prawie instytucji społecznej sytuacja jest identyczna. Kiedy np. powoływano sądy pracy, w obozie pracowniczym przywiązywano do nich zgoła nieuzasadnione nadzieje — natomiast w sferach pracodawców wyrażano przeciwko nim obawy. W rezultacie daje się odczuwać pewien obustronny zawód — zresztą zupełnie nieuzasadniony. Dlatego pożytecznej idei izb pracy nadmierne przecenianie ich roli przez ich zwolenników może się okazać — obawiamy się — szkodliwe.

Praca p. Rygiera ujmuje zagadnienie izb pracy pod kątem bardziej „ideologicznym” i ustrojowym a zarazem zawiera nieco elementów literackich. W konkluzji pracy podany jest projekt odpowiedniej ustawy, wzorowany na ustawie austriackiej z uwzględnieniem wielu szczegółów, zaczerpniętych z polskiego ustawodawstwa o izbach przemysłowo-handlowych. Uwagi nasze do pracy p. Landau w odniesieniu do pracy p. Rygiera nabierają raczej jeszcze większego znaczenia. Nie wydaje się nam prawdopodobnym, aby zagadnienie izb pracy mogło być w Polsce rozstrzygnięte — jak wierzy w to p. Rygier — jako posunięcie o charakterze ustrojowym. Trudno przesądzać, jakimi drogami potoczy się praca nad konstytucją, jeżeli jednak prądy korporacyjne uzyskają przewagę — nawet wówczas wydaje się wątpliwem, aby rola izb pracy mogła okazać się zbyt doniosłą.

J. Wengierow (Warszawa).

Zamoyski Stefan: Samorząd rolniczy, Kraków, 1931. Str. 132.

Powyższa praca stanowi tezę doktorską, przyjętą przez Radę Wydziału prawa i administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Autor nie ograniczył się jedynie do rozpatrywania kwestji samorządu rolniczego ale uczynił ponadto próbę określenia teorii samorządu wogóle, pojęcia samorządu, samorządu nieterytorjalnego i kontroli samorządu. Te wstępne rozważania zajmują jednak około połowy książki. Drugi dział wypełnia rzecz o związkach rolniczych, administracji agrarnej w Polsce, poczem p. Zamoyski przeprowadza zasadniczy wywód o samorządzie rolniczym, rozdzielając go na ocenę pod względem politycznym i na ocenę pod względem prawnym.

Uczyniwszy przegląd zapatrywań na istotę samorządu i przyjmując punkt wyjścia, iż jest ona „całkowicie zależna i wywieść się może jedynie z pojęcia państwa”, Autor określa pojęcie samorządu w sposób następujący. „Samorząd jest działalnością administracyjną państwową, o charakterze lokalnym (samorząd terytorjalny) lub specjalnym (samorząd nieterytorjalny), wykonywany samodzielnie przez osoby lub związki prawno-publiczne obdarzone władzą, na podstawie i w granicach ustaw państwowych”. Przez samorząd terytorjalny rozumie p. Zamoyski „takie związki publiczno-prawne (jak np. gminy), w których działalność zostaje wykonywaną wyłącznie w obrębie granic terytorjalnych danego związku. Działalność publiczno-prawna związków, opartych na innym kryterjum, aniżeli kryterjum obszaru, nazywa się samorządem nieterytorjalnym”.

Z elementów kontroli Autor kładzie szczególnie silny nacisk na kontrolę sądowo-administracyjną.

Następnie p. Zamoyski pokrótce opisuje genezę i rozwój związków rolniczych oraz omawia sotsunki polskie, streszczając prawo o Izbach rolniczych z dnia 22 marca 1928 r.

Wychodząc z założenia, iż państwo polskie jest pod względem struktury gospodarczej państwem wybitnie rolniczym, iż administracja agrarna ma na celu wzmoczenie produkcji rolnictwa oraz, że dzisiejsze państwo dąży do zespolenia wszystkich elementów produktywnych w administracji — Autor traktuje samorząd rolniczy jako „urzędowego zastępcę interesów rolnictwa wobec Rządu”. Ten polityczny punkt widzenia rozwija p. Zamoyski w sposób następujący. „Rolą samorządu powinno być silne odciążenie władzy centralnej przez przyjęcie obowiązku decyzji oraz wykonywanie w dziedzinie administracji rolnej całego szeregu spraw, z tą różnicą, że załatwienie ich przez organy samorządowe będzie dokonane w sposób bardziej sumienny, fachowy i ekonomiczny, z większą znajomością stosunków i energią, aniżeli przez urzędników cen-

tralnych, wykonywających mechanicznie zlecenia urzędów pod każdym względem oddalonych i teoretycznie tylko obznajomionych z przedmiotami administracji. Najważniejszym zadaniem samorządu rolniczego powinno być sprzęgnięcie jednostki oraz jej interesów z władzą publiczną i interesem ogólnym państwa".

Omówiwszy ogólne założenia organizacyjne, Autor przechodzi do prawniczego sformułowania obszaru i nazwy, zakresu działania, organizacji, nadzoru rządowego i kontroli sądowo-administracyjnej Izb Rolniczych. Rozważa też zasady skarbowości Izb Rolniczych, prawo wyborcze oraz organizację Centralnej Izby Rolniczej. Autor zastrzega się, iż chodzi mu tylko o „naskicowanie zarysu, na którymby się mogła oprzeć kodyfikacja, wprowadzająca w życie prawne państwa administrację samorządową".

Książka jest owocem szerszych studiów, wykraczających poza zagadnienie samorządu rolniczego. Autor podlega silnie wpływom Kelsena a przede wszystkim metodzie prof. W. L. Jaworskiego. Prowadzenie wywodu na tak szerokiej płaszczyźnie wymagało, jak przypuszczam, dużo pracy ze strony młodego adepta nauki. Ścieśnienie tematu zapewne dałoby więcej szczegółowych wyników, chociaż ograniczyłoby szlachetną i uznania godną ambicję przeprowadzenia własnymi siłami ogniw zakładających rozumowanie. Autor należy, zdaje się, do miłego typu umysłów, które trawi żądza szerokiego ujmowania zjawisk i ich oceny. Jeżeli pójdzie dalej drogą naukową a w pracy ścieśni teren operacyj, rzeczy przepracowane uzyskiwać będą nietylko szerokie kontury ale pogłębioną finezję szczegółów.

W podanej i wykorzystanej przez Autora literaturze brak wartościowej pracy docenta Bigi ze Lwowa.

Prof. Ignacy Czuma (Lublin).

Longert Wilhelm, Dr.: *Liberale oder organische Staats- und Wirtschafts-Ordnung*, Berlin 1931. Str. 63.

Autor, zaznaczywszy, że społeczeństwo jest organizmem, oskarża indywidualizm o zniekształcenie życia państwowego we wszystkich krajach i we wszystkich jego dziedzinach. Należy więc, zdaniem autora, budować życie państwowe i gospodarcze na pojęciu organicznym społeczeństwa, a wtedy każda część będzie podporządkowaną całości i stanowić będzie nieodzowną jej komórkę. W życiu gospodarczym narodu spotykamy rozmaite jego stopnie rozwoju na poszczególnych szczeblach organizacyjnych. Każdy jednak wyższy stopień jest założeniem istnienia niższego stopnia. Przemysł jest najmniejszą jednostką wytwórczą, małym światem. Ma on swych członków i organ na wzór organizmu: przedsiębiorców

i robotników. Każdy z nich ma własne funkcje. Różne gałęzie wytwórczości są wyższym stopniem i organem podporządkowanym całości gospodarstwa narodowego, wreszcie — całokształt gospodarstwa narodowego, którego zadaniem jest — zapewnić sobie rozwój w gospodarstwie światowym. Opierając się na tem, Longert proponuje powołanie do życia w każdym przemyśle organizacji, złożonej ze wszystkich współpracujących w nim czynników, której zadaniem byłoby czuwać nad jego rozwojem w granicach określonych przez taką samą organizację całej gałęzi danej produkcji. Organizacja całej gałęzi produkcji znowu działałaby w granicach określonych przez Państwową Radę Gospodarczą. Państwowa zaś Rada Gospodarcza miałaby za zadanie koordynować interesy poszczególnych grup i opracowywać plan gospodarczy. Atoli takie gospodarstwo planowe nie niweczyłoby wolności ekonomicznej indywidualnych przedsiębiorstw, a raczej uzgadniałoby ich cele.

Brozura Longerta wyszła już w IV wydaniu, co świadczyłoby o jej poczytności i o aktualności propagowanych przez nią idei. Poruszane w niej myśli rozwijała przez cały już XIX w. aż dotychczas we Francji szkoła katolików społecznych, a znane też one były w Niemczech, chociaż w nieco zmienionej postaci, bo tam propagowane były przez grupę badaczy naukowych skupionych około Volksverein'u w München Gladbach.

Ks.Dr. A. Roszkowski (Poznań).

Heinrich W.: Das Ständewesen mit besonderer Berücksichtigung der Selbstverwaltung der Wirtschaft, Jena 1931. Str. 308.

W przedmowie do tej pracy autor wskazuje motywy, które go skłoniły do jej wydania. Społeczeństwo jest mało zaznajomione z tem, co dotyczy organizacji życia społecznego i państwowego na podstawie zawodów czy też stanów. Jednocześnie w społeczeństwie dużo dyskutuje się na temat przebudowy społecznej i państwowej. Chęć więc oświetlenia tych aktualnych problemów zadecydowała o napisaniu tej książki przez autora. W 9 rozdziałach omawia szczegółowo zagadnienie ustroju stanowo-korporacyjnego. W I przedstawia założenia socjologiczne, będące podstawą dla tego ustroju, w II — stosunek stanów i korporacji, a III — zawody kulturalne, w IV — stosunek państwa do gospodarstwa społecznego, w V — ustala pojęcie zawodu, a w pozostałych rozwija już strukturę ustroju stanowo-korporacyjnego. Punktem wyjścia jest dla naszego autora pojęcie społeczeństwa jako organizmu moralnego. Konsekwencją takiego ujęcia jest to, że stan, który jest wyrazem wspólności pozycji społecznej na gruncie wspólności życia, oraz zawód, będący wyrazem wspólności interesów gospodarczych danej grupy społecz-

nej, są częściami tego wielkiego organizmu. Zarówno zdrowy układ stosunków społecznych w państwie jak i normalny rozwój życia gospodarczego wymagają zorganizowania zawodów i stanów. Konkretna forma zawodu zależy od historycznego ukształtowania się życia ekonomicznego.

W pojęciu zawodu jest zawarta dążność do wyczerpania całej treści wspólności życia, z czego wynikają: przymusowy jego charakter oraz jedność (Einzigkeit) zawodu dla danej gałęzi życia gospodarczego. Zawód winien obejmować wszystkie klasy: kierowników, robotników, pracowników i t. p. W obrębie zawodu mogą być tworzone sekcje dla poszczególnych klas, a ilość ich zależy od konkretnych warunków.

Ustaliwszy zasady organizacji zawodu, Heinrich tak sobie przedstawia organizację zawodową życia gospodarczego: 1. korporacje (Branchenverbände) dla danej specjalności, a więc na cukrownictwa, gorzelnictwa, chowu bydła, świń etc; 2. korporacje dla danej grupy (Oberverbände) a więc dla uprawy roli, obejmując uprawę zbóż, kartofli itp. np. dla przemysłu chemicznego, obejmując: farby, ciężką chemikalię itp.; 3. korporacje dla podgałęzi (Spitzverbände) a więc dla przemysłu, obejmując: przemysł tekstylny, metalurgiczny, chemiczny itp.; 4. korporacje dla całej gałęzi gospodarstwa społecznego, a więc dla rolnictwa całego, przemysłu całego (tj. rzemiosła) etc. Korporacje pozostają w odpowiedniej do siebie hierarchji, korporacje niższego stopnia są podporządkowane korporacjom wyższego stopnia.

Wreszcie dopiero nad całą budową sprawuje władzę rada gospodarza. Zadania jej są następujące: 1. ustawodawstwo ogólnogospodarcze zawodowe, 2. polityka społeczna, 3. organizacja gospodarstwa społecznego, 4. zabezpieczenie interesów gospodarstwa społecznego, 5. rozkład podatków, 6. uregulowanie rozjemstwa i sądownictwa zawodowego, 7. uregulowanie przygotowania do zawodu, 8. organizacja kredytu dla zawodów, 9. prawodawstwo ochronne i t. p. 10. i inne. Inne władze czy to zbiorowych korporacji, czy też poszczególnych mają za zadanie ogólne ustawy ewentualnie zarządzenia ramowe przystosować do swoich potrzeb.

Heinrich uważa, że korporacyjna organizacja gospodarstwa społecznego spowoduje: a) organizację sił ekonomicznych, b) ograniczy nieco inicjatywę, ale zainteresowani sami ku temu będą współdziałać, a z tego wypłyną korzyści rzeczowe (ograniczenie pola konkurencji, ochrona przed monopolami etc), c) stabilizację stosunków gospodarczych, d) ograniczenie roli państwa. Atoli bliżej nie uzasadnia on tych stosunków ekonomicznych.

W. Heinrich nie zastanawia się nad funkcjonowaniem mechanizmu ekonomicznego i stosunków w tak pomyślnym ustroju gospo-

darczym, ale omawia zagadnienie ze społecznego i prawnego państwowego punktu widzenia. Myśl swą jasno i systematycznie rozwija, ale nie wykorzystuje literatury dotychczasowej, jaka się już w tej materji ukazała. W ostatniej ćwierci XIX stulecia w Niemczech i Austrii zagadnienie korporacjonizmu i ustroju stanowo korporacyjnego było szeroko omawianem z tego samego punktu, co i u W. Heinricha. We Francji zaś ono dotychczas jest rozwijanem przez katolików społecznych. Autor jednak wspomina niemiecką literaturę powojenną w tej dziedzinie, ale jakby nie wiedział o istnieniu obfitej literatury niemieckiej i francuskiej w tej kwestji. Natomiast uwzględnienie tej literatury wskazałoby mu, że poza nieco odmienną strukturą całego ustroju korporacyjno stanowego nic nowego w tej kwestji nie wnosi. Książka Heinricha jest raczej syntenicznym ujęciem całokształtu zagadnienia korporacjonizmu z punktu socjalnego i państwowego. Jako taka dobrze informuje czytelnika w tej kwestji i zasługuje na przeczytanie.

Ks. Dr. A. Roszkowski (Poznań).

N e m e z j u s z : Ustrój gospodarczo-polityczny. Warszawa, 1932, 49 str. 3 zł.

Czasopisma: Makowski W.: Ku państwu społecznemu (Nowe Państwo, Nr. 4, 1932). — Nagórski Z.: Samorząd adwokatury jako dobro publiczne (Palestra, Nr. 10—11, 1931). — M. W. K.: Drogi rozwojowe ruchu zawodowego w Polsce (Pracownik Samorządowy, Nr. 3, 1932). — Walczak M.: Związki zawodowe wobec proj. naprawy Konstytucji (Pracownik Samorządowy, Nr. 4, 1932). — Zakrzewski K.: Na marginesie dyskusji konstytucyjnej (Przełom, Nr. 1, 2, 1932). — Lutman R.: Przetrawanie czy przebudowa społeczna (Przełom, Nr. 4, 1932). — Zakrzewski K.: Trzeba wywazać drzwi otwarte (Przełom, Nr. 5, 1932).

Becker O.: Entwicklung, Aufbau, Ideologie u. Politik d. wirtschaftsfriedlichen Arbeiterverbände in Deutschland. Halle, Hallische Nachr., 1931, 102 str.

Kaskel W.: Arbeitsrecht, 4 Aufl. Berlin, Springer, 1932, 490 str. 22 M.

Keucher J.: Geschichtliche Entwicklung u. gegenwärtiger Stand des Kammer-Systems. (Industrie- Handels- Landwirtschafts- Handwerks-Kammern). Halle, Kell, 1931, 139 str.

Hüber E.: Wirtschaftsverwaltungsrecht. Tübingen, Mohr, 1932, 301 str. 14,40 M.

Pfaff A.: Der Wirtschafts-Aufbau im Deutschen Reich. München, Biepple, 1932, 32 str. 0,50 M.

Ambrosini G.: Sulla posizione giuridico politica dei Sindacati nello Stato. Palermo, Montaina, 1930.

D. Dział socjologiczny

I.

Wydawnictwa zbiorowe, podręczniki i systemy.

Historja socjologii i krytyka.

Handwörterbuch der Soziologie. Hrsg. v. Alfred Vierkandt. Stuttgart, Enke, 1931, str. XII + 690. 4°. (69 mk).

Proesler Hans: Literatur zur Sociologie in Ausw. zsgst. Nürnberg, Kri-sche, 1931. (0,80 mk).

Schettler Clarence H. a. Simpson Gorge E.: Workbook in sociology- New York, American Bk., 1931, str. 239.

II.

Metodologia. Zagadnienia graniczne i ogólne.

Lundberg George A.: Social Research, a study in methods of gathering data. New York, Longmans, Green & Co, 1929. Str. 380.

Palmer Vivien M.: Field studies in Sociology. A students manual. Chicago, The University of Chicago Press, 1929. Str. 280.

Ostatnie lat kilkanaście przyniosło niespotykany dotąd rozwój badań społecznych w Ameryce, rozwój towarzyszący rozbudowie nowych kierunków socjologii, któremu zawdzięczają one bogaty, żywy materiał obserwacyjny. Nigdy, nie wyłączając nawet najświetniejszego okresu w dziejach szkoły Le Playa, teoria społeczna nie zbliżyła się tak dalece do bezpośredniego badania życia, do obserwacji tak ścisłej, sprawnej, beznamiętnej i społecznie nieuprzedzonej. Zupełnie jednak wolne od nawyków amerykańskiego myślenia badania te nie są. Fetyszyzm masy i kult dla liczb stanowi kamień u szyi rozwijającej się socjologii amerykańskiej. Uderza to zwłaszcza wówczas, gdy socjologowie kierunku „kwantytatywnego”, jeśli tak wolno się wyrazić, wkroczą na drogę wywodów metodologicznych. W książce G. Lundberga, pomyślanej jako podręcznik dla studjów monograficznych, święci właśnie triumfy owo dążenie do schematyzmu, który autor utożsamia ze ścisłością naukową. Gorący zwolennik metody statystycznej (w jej zwulgaryzowanej raczej postaci) uważa, że nauki społeczne mogą i muszą rozwijać się po linii, wytyczonej przez wiedzę o przyrodzie martwej i niema zasadniczych różnic w istocie badanych zjawisk, poza

większym skomplikowaniem zjawisk społecznych. I ta złożoność jest zresztą raczej złudna, gdyż przedmiot badania dlatego właściwie wydaje się nam złożonym, że nie posiadamy dość ścisłej metody do rozwikłania go. A więc słaby rozwój nauk społecznych wynika wyłącznie stąd, że nie zastosowano jeszcze w całej rozciągłości zasad nauk fizycznych.

Trzeba więc dążyć do pełnego urzeczywistnienia metod ilościowego ujęcia zjawisk. Badanie monograficzne polega wyłącznie na zbieraniu liczb, lub faktów ilościowo wymiernych, nadających się do porównania i ujęcia w pewne wzory — mierniki. Dlatego autor gorąco zaleca schematy, drobiazgowo kwestjonariusze, jest natomiast niedwuznacznym przeciwnikiem wszelkiego opisu, nieskrępowanego narzuconymi zgóry formułkami. Nie dostrzega, że w ten sposób skłania badacza do przeprowadzenia selekcji faktów już w pierwszym stadium badania, sam bowiem zwraca uwagę na właściwości wyborcze ludzkiej apercpcji. A że już na wstępie powtarza za Pearsonem pogląd na wszelkie prawa naukowe, jako na refleks tylko racjonalizacyjnych skłonności umysłu, — czytelnikowi może nasunąć się uzasadniona uwaga, że Lundberg dąży tylko do poszukiwania w badaniu monograficznym uzasadnienia apriorycznie już ustalonych „praw przyrodzonych”, jak czyni np. Tönnies w stosunku do świeżo weszłej w Niemczech w modę „socjografji”. Tak zapewne nie jest i autor amerykański daleki jest od mieszaniny dedukcji z indukcją, właściwej niemieckiej socjologii. Niemniej podejście do wartkiego, wiecznie zmiennego, ciągle jakościowo innego prądu życia — zbyt wydaje się suche i jałowe. Ilość jest czysto subiektywno ludzkim zbliżeniem podobnie rysujących się w świadomości, a zwłaszcza podatnych jednakowemu działaniu człowieka — jakości. Wówczas zwłaszcza, gdy dążymy do bezinteresownego poznania zjawisk nowych, — musimy szczególnie wystrzegać się bezwiednego zeszerogowywania faktów wpływających do istniejących w naszym umyśle klas, przedtem, niż fakty te dokładniej poznamy. W przeciwnym bowiem razie nie zbliżymy się bynajmniej do ścisłości nauk fizycznych, lecz będziemy dreptali w kole uproszczonych koncepcyj świata społecznego, które z tym światem nie mają w rzeczywistości punktów styecznych.

Wartość badań monograficznych polega przedewszystkiem na bezpretensjonalnym, nie zniszczonym przez schematyzm myślenia gabinetowego kontakcie z życiem. I taki tylko podręcznik metodyki badań społecznych ma wartość, który wskazuje sposoby jak najbardziej bezpośredniego poznania i zobrazowania rzeczywistości.

Z tego względu dużą wartość posiada książka miss V. Palmer, która powstała jako wynik paroletniej pracy na stanowisku kierowniczkii badań terenowych (field work) i to badań na terenie nader ciekawym, bo na obszarze Chicago. Autorce nie chodzi o jakąkolwiek schematyzację w myśl wskazówek potrzeby nauki, jako całości, lecz o coś nierównie skromniejszego, a konkretniejszego: o zasady prowadzenia badań monograficznych i o technikę badawczą. Jak słusznie zaznacza we wstępie prof. E. Burgess, książka oznacza się jedną niezmiernie cenną cechą, „wzmaga poczucie rzeczywistości”.

Schemat jest dla V. Palmer nie celem, nie istotą badania, lecz warunkiem porządku w badaniu. Dlatego plan badania jest właściwie tylko schematyczny. Ujednostajnienie nie dotyczy treści dochodzeń. Statystyka w oczach autorki odgrywa zgoła podrzędne znaczenie — conajwyżej pozwala wykryć rozmiary występowania pewnych cech wyraźnie wymierzalnych, częstotliwości, rozkładu w przestrzeni i przebiegu w czasie (trends). Ankiety, opartą na kwestjonariuszu, autorka uważa za nazbyt ścieśniającą pole badania. Obserwację bezpośrednią i wywiad wysuwa na plan pierwszy.

Znać u niej wpływ metod działania amerykańskiej służby społecznej (social case work), rozróżnia jednak dochodzenia o celach polityczno-społecznych od badań naukowych, social survey od sociological survey. Wywiad (social research interview) jest przeciw kamieniem węgielnym metody badawczej V. Palmer. I w jej książce rozdział, dotyczący wywiadu, jest bodaj najciekawszy i najgodniejszy zalecenia. Trudno natomiast zgodzić się z całkowitem prawie przemilczeniem znaczenia zyciorysów i pamiętników (zaleca je tylko przy badaniu środowiska grupy imigracyjnej).

W dziedzinie techniki zbyt wielki nacisk autorka kładzie na kartogramy (social research mapę), jako narzędzia pomocnicze, przy prowadzeniu badań i wyprowadzaniu zależności między różnymi zespołami zjawisk. Razi to zwłaszcza wobec nieuznawania znaczenia ściślejszej metody poszukiwania współzależności w drodze wyliczeń statystycznych. O innych sposobach graficznego przedstawienia faktów, poza kartogramami, autorka nie wspomina.

V. Palmer podaje trzy typy studjów monograficznych, mianowicie grupy terytorjalnej, zawodowej (interest group) oraz, jako posiadającej cechy specyficzne, grupy przychodźczej. Przy rozpatrywaniu grupy terytorjalnej dużo uwagi poświęca rozróżnieniu pierwiastków kulturalnych od granic obszarów politycznych. Niemniej niezawsze zwraca należyte uwagę na podstawowe pierwiastki więzi społecznej. Oto np. badaniu rodziny nie poświęca prawie zupełnie miejsca, skupiając badanie wyłącznie niemal dokoła grup wtórnych (secondary groups), tudzież czynników ekologicznych.

Cenne uzupełnienie do podanych przez autorkę schematów badań stanowią zamieszczone w załącznikach przykłady wywiadów, opisów i kartogramów. W całości książka cenna nie tylko dla badacza w terenie, ale dla socjologa, którego interesują zagadnienia metodologiczne. Ze wszech miar godna, aby ją przyswoić polskiej literaturze socjologicznej. *St. Rychliński* (Warszawa).

- Astrów Wladimir: Seelenwende. Die Geisteskämpfe der Neuzeit im Spiegel der russ. Literatur. [Zugleich eine Einführung in „Panidealismus“ von R. M. Holzappel]. Freiburg, Kammann, 1931, str. 603. (8 mk).
- Beckenhaupt Diana: Nietzsche und das gegenwärtige Geistesleben. Strassburg. Heitz, 1931, str. IX + 279. (18 mk).
- Butterfield H.: The Whig interpretation of history. London, Bell, 1931. str. 132.
- Dembo Tamara: Der Ärger als dynamisches Problem. Berlin, Springer, 1931, str. 144. (Psycholog. Forschung 15, 1. 2.).
- Kröner Richard: Kulturphilosophische Grundlegung der Politik. Berlin, Junker & Dönhaupt, 1931, str. 112. (5,50 mk).
- Mac Taggart J. Mc T. E.: A commentary on Hegel's logic. London, Cambridge Univ. Press, 1931, str. 326.

III.

Podłoże biologiczne. Warunki zewnętrzne.

- Ley Norbert, Eilmann Friedrich u. Magura Wilhelm: Siedlung u. Siedlungsverfahren, Beiträge z. Methode d. Siedlungsvorganges. Berlin, Parey, 1931, str. 178 in 4°. (14 mk).
- Moore Bruce V. a. Hartmann George Wilfried: Readings in industrial psychology. Introd. by Rob. Irwin Ress. New York, Appleton, 1931, str. 599.
- Papilla u It G.: Des instincts à la personnalité morale. Les conditions biopsychologiques de la vie sociale. Paris, Chahine, 1930, str. 213. [Laboratoire d'anthropologie de l'Ecole des hautes études].
- Porteus Stanley David: The psychology of a primitive people. A study of the Australian aborigines. London, Arnold, 1931, str. 454.

IV.

Życie społeczne.

- Anthony A. B.: Economic a. social problems of the machine age. Los Angeles, Univ of S. Calif, 1930, str. IX + 79.
- Beaglehole Ernest: Property. A study in social psychology. London, Allen & Unwin, 1931, str. 327.

- La Bedoyere M. de: The drift of democracy. London, Sheed & W., 1931, str. 79.
- Berdyae v Nicholas: The Russian revolution. London, Sheel & W., 1931, str. 94.
- Bowden Robert Douglas: In defense of tomorrow. New York, Macmillan, 1931, str. 210.
- Crawford F. G.: State government. American political science ser. New York, Holt, 1931. (3,50 \$).
- Mac Donald J. Ramsay: Die sozialistische Bewegung. Ins deutsche Übertrag. v. ***. Berlin, Pan-Verlagsgesellschaft, 1931, str. V + 162. (3,40 mk).
- Ergang Robert Reinhold: Herder a. the foundations of German nationalism New York, Columbia Univ. Pr., 1931, str. 288. (4,50 \$).
- Frey Ludwig: Die Stellung der christlichen Gewerkschaften Deutschlands zu den politischen Parteien. Berlin—Wilmersdorf, Christi. Gewerkschaftsverlag, 1931, str. 119.
- Groeger Max: Politisch-soziale Studien. Breslau, Korn, 1931, str. 255. (4 mk).
- Hartmann Eduard v.: Gedanken über Staat, Politik u. Sozialismus. Zugest. von Alma v. Hartmann. Leipzig, Kröner, 1931, str. X + 164. (2 mk).
- Héroys A. et Thévenin Léon: L'armée rouge et la guerre sociale. Paris, Perrin, 1931, str. 260. (15 fr).
- Hughes Fred: Socialism a. the human soul. London, Bale, 1931, str. 129.
- Jones W. Tudor: Contemporary thought of Germany. Vol. 2. London, Williams & N., 1931, str. 198.
- Joseph-Barthélemy: La crise de la démocratie contemporaine. Paris, Recueil Sirey, 1931, str. 266.
- Nitobe Inazo: Japan. Some phases of her problems and development. London, Benn, 1931, str. 398.
- Nobel Alphon: Mord in der Politik. Hamburg, Hanseat. Verlags-Anstalt, 1931, str. 293. (4,80 mk).
- Reeves Ira Louis: Ol'rum river; revelations of a prohibition administrator. Chicago, Rockwell, 1931, str. 383. (2,50 \$).
- Rohloff Leo: Der Kampf um die Staatshoheit in Grossbritannien. Die brit. Monarchomachen u. ihre Beziehungen z. Festlande. Halle, Klinz, 1931, str. XX + 139.
- Schach Eugen: Nationalsozialismus u. Genossenschaftswesen. München, Eher, 1931, str. 56. (Nationalsozialist. Bibliothek 32).
- Sforza Carlo Graf: Europäische Diktaturen. Dt. von Hans Reisiger. Berlin, S. Fischer, 1931, str. 232. (5 mk).
- Siegfried André: La crise britannique au 20. siècle. Paris, Colin, 1931, str. 216. (10,50 fr).
- Strong C. F.: Days of democracy. Britain in Europe, 1789 to present day. London, Univ. of London Press, 1931, str. 300.
- Thalheim Karl Christian: Das Grenzlanddeutschum. (Samig. Göschen 1926). Berlin, de Gruyter, 1931, str. 148. (1,80 mk).

- Ward Paul, William: Intelligence in politics. An approach to social problem?. Chapel Hill N. C: Univ. of N. C. Press, 1931, str. 135.
- Wood Edith Elmer: Recent trends in American housing. New York, Macmillan, 1931, str. 326.
- Woolf Leonard: After the deluge. A study of communal psychology. Vol. 1. London, Hogarth, 1931, str. 347.

V.

Grupy i typy.

- Annuaire de la Société des Nations. Préparé sous la direction de Georges Ottlik. Année 1931. Genève, Edit, de l'Annuaire de la Société des Nations, 1931, str. XVI + 723. (15 fr. szw.).
- Baltensweiler Max, Robert: Die Kindesannahme als fürsorgliches Problem. Zürich, Leemann, 1931, str. 102. (3,20 mk).
- Becker Otto: Entwicklungs, Aufbau, Ideologie u. Politik der wirtschaftsfriedlichen Arbeiterverbände in Deutschland. Halle, Hallische Nachr., 1928, str. 102.
- Bishop Cecil: Women and crime. London, Chatts & W., 1931, str. 295.
- Boos Roman: Wirklichkeit u. Schein im modernen Staatsbegriff. Berlin--Grunewald, Rotschild, 1931, str. IV + 60. (3 mk).
- Buehler Ezra Christian: Compulsory unemployment insurance. New York, Wilson, 1931, str. 295.
- Carpenter Niles: The sociology of city life. New York, Longmans, 1931, str. 521. (3,90 \$).
- Coolidge Calvin: The autobiography of Calvin Coolidge. Cheaper edit. New York, Farrar & Rinehart, 1931, str. 246. (1 \$).
- Hertz Stephanie: Zur Typologie der kaufmännischen weiblichen Angestellten. Berlin, Studentenwerk, 1931, str. V. + 115.
- Marck Siegfried: Sozialdemokratie. (Die geistige Struktur d. polit. Parteien Europas. Dt. Reich). Berlin, Pan-Verlagsgesellschaft, 1931, str. V + 67. 1,80 mk).
- Minney R. J.: The Journalist. London, Bles, 1931, str. 191.
- Murray Robert Henry: Edmund Burke. A biography. New York, Oxford, 1931, str. 431. (4,75 \$).
- Nationalitäten in den Staaten Europas. Sammlung von Lageberichten. Hrsgb. im Auftrg. d. europ. Nationalitäten-Kongresses unter Red. von Ewald Ammende. Wien, Braumüller in Kom., 1931, str. XXIV + 568. (18 mk).
- Nostitz Helene v.: Hindenburg at home. An intimate biography. New York, Duffield & Green, 1931, str. 94.
- Pringle Henry Fowles: Theodore Roosevelt. A biography. New York, Harcourt, 1931, str. 637.

- Spates T. G. a. Rabinovitch G. S.: Unemployment insurance in Switzerland; the Ghent system nationalized with compulsory features. New York, Ind. Relations Counselors, 1931, str. 288.
- Wortham Hugh, Evelyn: Edward VII, man and King. Boston, Little & Brown, 1931, str. 370. (4 \$).
- Zimmermann Carle C: Farm trade centers in Minnesota, 1905—39. A study in rural social organization. St. Paul, Univ. of Minnesota Agric. Experiment Station, 1930, str. 70.

VI.

Wytwory społeczne.

Duncker Carl: Handbuch der Weltpresse. Eine Darstellung des Zeitungswesens aller Länder. Berlin, 1931. Str. 362.

Berliński Instytut Prasowy (Deutscher Institut für Zeitungskunde) wydał katalog podręczno-informacyjny prasy światowej. Jest to pierwsza tego rodzaju próba metodycznego opracowania dzienników całego świata. Jako wydawnictwo o charakterze międzynarodowym książka ta zasługuje na uwagę. Prasę każdego kraju poprzedza rozdział poświęcony charakterystyce statystyczno-politycznej, strukturalnej i gospodarczej pracy tego kraju, organizacji agencji telegraficznych i biur prasowych oraz ustawodawstwu prasowemu. W prasie pozaeuropejskiej charakterystyka ta obejmuje dzienniki poszczególnych części świata. Z kolei następuje część ściśle informacyjna obejmująca dzienniki danego kraju ułożone w porządku alfabetycznym. Obok dokładnej nazwy dziennika znajdujemy: wysokość nakładu, kierunek polityczny, strukturę redakcyjno-techniczną, liczbę dodatków tygodniowych, formę własności wydawniczej, wreszcie nazwiska redaktorów, współpracowników i korespondentów zagranicznych.

Dział poświęcony prasie polskiej został dosyć starannie opracowany, liczba jednak uwzględnionych dzienników jest zbyt mała wynosi bowiem tylko 52, na wychodzącą faktycznie liczbę około 150 dzienników. Charakterystyka poszczególnych dzienników jest nieściśła i bałamutna. Kierunek polityczny często nie odpowiada rzeczywistości stanowi rzeczy. Cyfry nakładu odpowiadają przeważnie stanowi z roku 1928/29 i zaokrąglone zostały in plus. W rozdziale poświęconym ogólnej charakterystyce prasy polskiej podane zostało ustawodawstwo prasowe obecnie już nieobowiązujące rozporządzenie Prezydenta Rzplitej o prawie prasowym z d. 10 maja 1927). Szczegółowo opracowana została prasa francuska, niemiecka i angielska.

Instytut Prasowy zbierał informacje w formie ankiety, zawierającej 14 punktów i rozesełanej w kilku językach tło najważniejszych central prasowych w różnych krajach oraz do poszczególnych wydawnictw prasowych. W przedmowie książki wydawcy wyjaśniają, że rezultat ankiety był — mimo znacznych kosztów — raczej negatywny. Tem też zapewne tłumaczyć należy wiele nieścisłości i przestarzałych informacji. Jako pierwsza próba katalogu międzynarodowego o charakterze podręcznym inicjatywę uważać należy za dodatnią, książka przydać się może wydawcom, dziennikarzom, politykom i socjologom. Pod względem naukowym jednak nie wielką posiada wartość z uwagi na nieścisłość i brak krytycznej oceny w podawaniu informacji.

Jerzy Gutsche (Poznań).

- Flake Otto: Bilanz: Versuch einer geistigen Neuordnung. Stuttgart, Engelhorn, 1931, str. 248. (9,75 mk).
- Fritzemeyer Werner: Christenheit u. Europa. Zur Geschichte des europ. Gemeinschaftsgefühls von Dante bis Leibnitz. München, Oldenbourg, 1931, str. 170. Historische 'L. Beili. 23. (7,20 mk).
- Gast Paul: Unsere neue Lebensform. Eine techn.-wissenschaftl. Gestaltung München, Reinhardt, 1931, str. 215. (4,50 mk).
- Perrier Paul: L'unité humaine. Histoire de la civilisation et de l'esprit humain. Paris, Alcan, 1931, str. XLVII + 404.
- Pitkin Walter Boughton a. Harrel Robert F.: Vocational studies in journalism. New York, Columbia Univ. Pr., 1931, str. 165.
- Vialatoux Joseph: Morale et politique. Réflexions sur les études du P. de Broglie „Science politique et doctrine chrétienne". Paris, Declée — De Brouwey, 1931, str. 138. (15 fr).
- Viénot Pierre: Incertitudes allemandes. La crise de la civilisation bourgeoise en Allemagne. Paris, Valois, 1931, str. 168.
- Weiden'hach Karl: Die Bücherste Zeitsungsreform. Eine theoret. Untersuchung über d. Wesen d. Presse. Freudenstadt, Kaupert, 1931, str. VIII + 96.
- Wright Benjamin Fletcher: American interpretations of natural law. A study in the history of political thought. Harvard polit. stud. Cambridge Mass.. Harvard, 1931, str. 370. (3,50 \$).

VII.

Varia.

- Eymon L.: La dignité du travail. Bruxelles, Off. de publicité, 1931, str. 147. (10 fr).
- Glücks mann Robert: Betriebslehre der Gaststätte. 2. Aufg. Berlin, Haude & S-pener, 1932, str. VIII + 179. (6,80 mk).

- Oppenheimer Franz: Erlebtes, Erstrebtes, Erreichtes. Erinnerungen. Berlin, Welt-Verlag, 1931, str. 259. (6 mk).
- Roeber Gustav: Die deutsche Landarbeiterfrage nach dem Weltkriege unter bes. Berücksichtigung des Problems der ausländischen Wanderarbeiter. Torgau a. E. 1931, Hoffmann & Schreyer, 1931, str. III + 128.
- Stenbock-Fermor Alexander Graf: Deutschland von unten. Reise durch d. proletar. Provinz. Stuttgart, Engelhorn, 1931, str. 159. (7,50 mk).
- Schweitzer Albert: Aus meinem Leben u. Denken. Leipzig, Meiner, 1931, str. 211.
- Troeltsch Ernst: The social teaching of the Christian churches. Transl. by O. Wyon. Vol. 1. 2. London, Allen & Unwin, 1931.
- Williamson Margareta: The social worker in child care a. protection. New York, 1931, str. 492.